

T.C
Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

ORTADOĞU'DA ABD POLİTİKALARI VE BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Hamit ÇELİK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ

Ankara, 2014

ORTADOĞU'DA ABD POLİTİKALARI VE BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

Hamit ÇELİK

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2014

BİLDİRİM

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Ortadoğu’da ABD Politikaları ve Büyük Ortadoğu Projesi” başlıklı çalışmamın, kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ❖ Çalışma sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ❖ Çalışma 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tamamı her yerden erişime açılabilir.

.....2014

Hamit ÇELİK

Bu tezi hazırlarken çok büyük destek ve sabır gösteren eşim Gülten'e, kızlarım Hatice Kübra, Fatıma Zehra'ya ve bebeğimiz Mehmet Faik'e çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

ÇELİK Hamit, Ortadoğu'da ABD Politikaları ve Büyük Ortadoğu Projesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014

İnsanlık tarihinin en eski yerleşim yerlerinden olan Ortadoğu; coğrafyası, tarihi, zengin kültürü, semavi dinlerin doğduğu topraklar olması ve ekonomik değerleri gibi pek çok özelliği nedeniyle yüzyıllardan beri çeşitli olaylar yaşamıştır. Birçok devlet, kıtalar arasında bir köprü konumunda olan bu bölgede söz sahibi olabilmek için çok büyük mücadeleler vermiş ve politikalar geliştirmiştir. Özellikle zengin enerji kaynaklarına sahip olduğunun anlaşılması ve sanayileri gelişmiş ülkelerin enerji ihtiyaçları Ortadoğu'ya olan ilgiyi artırmıştır.

Bu tez çalışmasında Ortadoğu Bölgesi kavramsal, coğrafi ve tarihsel açıdan incelenerek bir çok açıdan büyük öneme sahip Ortadoğu'ya ABD'nin hâkim olabilmek için uygulamaya koyduğu Büyük Ortadoğu Projesi'nin tarihsel arka planı incelenmiştir. ABD Ortadoğu'da yaşayan halkları yönetenlerin kendi halklarına karşı izlemiş oldukları antidemokratik tavır ve davranışlarını öne sürerek Ortadoğu'da yaşayan halklara sahip olmaları gereken hakların verilmesi konularından yola çıkarak, bölgede bir projenin gerekliliğine ihtiyaç duymuştur. ABD, hukuk ihlallerini önlemek, dinsel ve ulusal azınlıkların kendi yazgısını belirlemek, bütün bölgede hüküm süren ideolojileri bastırmak ve eğitimdeki gerekli gelişmeyi sağlamak maksadıyla yıllardır Ortadoğu'da yapmış olduğu faaliyetlere bir isim koyarak Büyük Ortadoğu Projesini başlatmıştır. ABD bu projenin amacını, özgür olmayan geri kalmış bölgelere demokrasi getirmek olarak açıklamıştır. Bu politikalarını gerçekleştirebilmeyi de, bölgede askeri üsler kurmaya ve askeri varlığını devam ettirmeye bağlamıştır.

Bu çalışmada güdülen amaç, Büyük Ortadoğu Projesi'nin, ABD'nin iddia ettiği gibi hümanist temellere dayanıp dayanmadığını göstermeye çalışmaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Afganistan ve Irak işgal örnekleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, ABD, Büyük Ortadoğu Projesi, Enerji, Afganistan, Irak

ABSTRACT

ÇELİK, Hamit, U.S. Policy in the Middle East and the Greater Middle East Project, Master Thesis, Ankara, 2014

Middle East, oldest settlements of the history of mankind's, due to its many features such as geography, history, rich culture and economic values, experienced traumatic events for centuries and it has been a place where empires on the world and colonial states want to have a say. Many countries has given great struggles to have power on this region which has a position as a bridge between continents. Especially with the understanding of its rich energy resources and industrial energy needs of developed countries has increased the interest in the Middle East.

In this thesis study, Middle East Region which has a great importance in many aspects is examined in conceptual, geographical and historical perspective and historical background of the Great Middle East Project that US implemented to control the region is investigated. US, asserting undemocratic attitudes of the governors of the region towards their people, to ensure the people living in the Middle East granting their rights, needed a project for Middle East. With the aim of preventing violations of the law, determining their own destiny of religious and national minorities, suppressing false ideologies that have controlled all the region and providing the necessary improvements in education, putting a name its activities in the Middle East, US has started Great Middle East Project. US has announced the aim of this project as bringing democracy to the underdeveloped and non-free regions. US linked the implementation of these policies to the continuity of her military presence and establishment of military bases in the region.

The aim of this study is trying to prove that the Greater Middle East Project, as alleged by the U.S., is not based on humanism. In order to achieve this objective, the study will focus on examples of the occupation of Afghanistan and Iraq.

Keywords: Middle East, the United States, Great Middle East Project, Energy, Afghanistan, Iraq.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
KABUL ve ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

ORTADOĞU KAVRAMI VE ORTADOĞU'YA GENEL BAKIŞ

1.1. Ortadoğu kavramı.....	5
1.2. Ortadoğu'nun tarihi.....	7
1.3. Ortadoğu'nun sosyal ve demografik yapısı.....	12
1.4. Uluslararası Politikalarda Ortadoğu.....	15
1.4.1. Ortadoğu'nun jeostratejik önemi.....	16
1.4.2. Ortadoğu'nun jeopolitik önemi.....	17
1.4.3. Ortadoğu'nun dini ve kültürel önemi.....	19
1.4.4. Ortadoğu'nun enerji kaynakları bakımından önemi.....	21

2. BÖLÜM

ABD'İN ORTADOĞU POLİTİKALAR

2.1. Ortadoğu'nun ABD açısından önemi.....	24
2.2. ABD'nin "yayılmacı siyasetinin" Ortadoğu'da yansımaları.....	29
2.3. 11 Eylül terör saldırısı sonrası ABD'nin yeni Ortadoğu politikası.....	32
2.4. Kitle imha silahları ve ikinci Irak müdahalesi.....	38
2.5. ABD'nin, İran nükleer programına karşı politikaları.....	43
2.6. Başkan Obama dönemi ABD politikaları.....	50

3. BÖLÜM

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ (BOP)

3.1. BOP' un tanımı.....	55
3.2. BOP coğrafyasının kapsamı ve özellikleri.....	58
3.3. BOP' un çıkış noktası ve tarihi süreci.....	61
3.4. BOP' un hedefleri.....	65
3.5. Arap ülkelerinin projeye bakışı.....	70
3.6. BOP için destek arayışları.....	75
3.7. Türkiye'nin Ortadoğu tarihi ve ABD ile Türkiye'nin BOP ilişkileri.....	79

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	87
KAYNAKÇA.....	99
ÖZ GEÇMİŞ.....	111

KISALTMALAR**ABD:** Amerika Birleşik Devletleri**BM:** Birleşmiş Milletler**BOP:** Büyük Orta Doğu Projesi**CIA:** Merkezi Haber alma Ajansı (Central Intelligence Agency)**NATO:** Kuzey Atlantik Anlaşması(North Atlantic Treaty Organization)**BOP:** Büyük Ortadoğu Projesi**BMGK:** Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi**UAEK:** Uluslar Arası Atom Enerjisi Kurumu**M.Ö:** Milattan önce**OPEC:** Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü(Organization of Petroleum Exporting Countries)**SSCB:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği**BAE:** Birleşik Arap Emirlikleri**OECD:** Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü(Organisation for Economic Co-operation and Develoment)**RF:** Rusya Federasyonu**UNHCR:** BM Mülteciler Yüksek Komiserliği(The UN Refugee Agency)**EIA:** Enerji Bilgi İdaresi(Energy Information Administration)**UAEA:** Uluslar Arası Atom Enerjisi Ajansı**NPT:** Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması**GSMH:** Gayri Safi Milli Hâsıla**F.K.Ö:** Filistin Kurtuluş Örgütü**PKK:** Kürdistan İşçi Partisi(Patîye Karkerên Kürdîstan)**K.İ.S:** Kitle imha silahı**vb.:** ve benzeri**cc:** Santi metre küp(cm³)**bkz:** Bakınız**A.g.e:** Adı geçen eser**A.g.m:** Adı geçen makale**Çev.:**Çeviren

GİRİŞ

Ortadoğu bölgesi tarih boyunca her zaman stratejik bir öneme sahip olmuştur. Roma ve Pers İmparatorlukları gibi eski uygarlıklara ev sahipliği yapan Ortadoğu, birçok medeniyetin kültür mirasını barındırmaktadır. Ortadoğu'ya bu kadar önem verilmesinin nedenleri arasında bölgesinin tarihsel, dinsel ve ekonomik olarak önemli bir konumda bulunması sayılabilir. Bu özelliklerinin yanı sıra jeopolitik öneme sahip bir coğrafyada yer alması da Ortadoğu'yu önemli kılmıştır. Karmaşık ve zengin kültürel ve sosyal yapıya sahip bölge, uluslararası alanda söz sahibi olmak isteyen ülkelerin ilgisini üzerine çekmiştir.

Ortadoğu'daki ilk çekişme sebebi, üç büyük din olan “Yahudilik”, “Hıristiyanlık” ve “İslamiyet”in bu topraklarda doğmuş olması ve üç dine mensup insanların da kendileri için kutsal olan bu topraklara hâkim olma isteği olarak bakılabilir. Kutsal topraklarda egemen olabilmek ve peygamberlerinin doğduğu topraklara sahip olmak her üç dinin mensuplarının ortak amacı olmuş, bu uğurda birçok savaşlar yapılmış, karşılıklı bedeller ödenmiştir.

Ortadoğu'da yaşanan bu güç mücadelesine bölgenin coğrafi olarak kıtalar arası köprü olma özelliği ve jeopolitik konumu eklenince bölge daha kritik bir hal aldığı görülmüştür. Özellikle Cebeli Tarık, Süveyş, Aden, Hürmüz gibi boğaz ve körfezlerin bölgede olması egemen güçlerin bu bölgeye hâkimiyet hırsını daha da artırmaktadır.¹ Tarihe ve günümüze baktığımız zaman dünya devletlerinin jeopolitik konuma ne kadar önem verdiğini ve bu konuma hâkim olabilmek için neleri göze alabileceklerini birçok örnekte görülebilmektedir. Örnek vermek icab ederse Süveyş krizi, jeopolitik konumun öneminin anlaşılması ve devletlerin bu konuda neleri göze alabileceğinin anlaşılması adına önemli bir örnek sayılabilir.

“Süveyş Krizi, 1956 yılında İsrail, İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu gizli ittifak ile Mısır arasında yapılan savaştır. Mısır lideri Nasır'ın Süveyş Kanalı millileştirdiğini açıklamasından sonra çıkan savaş, Sovyetler Birliği'nin Londra ve Paris'e atom bombası atma tehdidi karşısında İngiltere ve Fransa'nın geri adım atmasıyla sonlanmıştır. Süveyş Krizi, İkinci Dünya Savaşı öncesinde dünyaya egemen olan Batı Avrupalı devletlerin mutlak egemenliğinin son bulduğunu ve artık Amerika'nın desteği

¹ Dünya üzerindeki önemli boğazlar ve kanallar, <http://www.dünyabülteni.net>, 27.04.2011, 12.02.2014

olmadan hareket edemeyeceklerini göstermiştir".² Burada Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin yaptığı tehdit, jeopolitik konuma verilen önemin anlaşılması açısından önemli bir gösterge sayılabilmektedir

Ortadoğu'nun önemi bu saydığımız hususlar yanında özellikle 20. Yüzyılda sanayileşmenin gelişmesi ile birlikte önemi artan karbon yakıtları dolayısı ile artmıştır. Ortadoğu petrol rezervleri bakımından dünya rezervinin yaklaşık %60'ına, doğalgaz rezervi bakımından ise %43'üne sahiptir.³ Bu özelliğinden dolayı sanayileşmiş enerji ihtiyacı duyan ülkelerin Ortadoğu ile ilgili politikalar geliştirdikleri görülmüştür.

Ortadoğu yukarıda belirttiğimiz petrol ve doğal gaz gibi zengin enerji kaynaklarına sahip olması, hem deniz ve kara yollarının geçiş noktası üzerinde olması hem de dini ve kültürel yapısıyla bir odak noktası olması bölgeyi dünya üzerinde çok özel ve değerli bir konuma geçirmektedir. Soğuk Savaş sonrasında devletlerin karşılıklı olarak güvenlik endişelerinden kurtulup, ekonomik atılımlara yöneldikleri görülmüştür. Bu durum sanayi ve teknoloji üreten devletleri yeni kaynak bulmaya itmiştir. Bu sanayileşmiş devletler enerji ihtiyaçlarını karşılayabilecek kaynağı Ortadoğu bölgesinde bulmuşlardır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa'nın güçlü devletlerinden İngiltere ve Fransa başta olmak üzere, sanayileri gelişen egemen güçlerin, Ortadoğu bölgesi üzerinde hâkimiyet kurmak ve kontrol sağlamak için politikalar ürettiği ve çeşitli faaliyetlerde buldukları görülmektedir.

Egemen güçlerin Ortadoğu üzerindeki bu politika ve faaliyetleri bölge ülkelerini derinden etkilemiştir. Bölge üzerinde uygulanan politikaların, günümüzde de pek çok örneğine tanık olunan terörist faaliyetlere, güvensizlik ortamına, can kayıplarına ve savaflara neden olduğu görülmektedir. Bütün bunlar bölge ülkelerinin güvenliğini ve istikrarını tehdit etmektedir.

Büyük devletlerin politikaları ile ilgili diğer bir konu ise, bu devletlerin bölge üzerindeki asıl amaçlarını gizleyerek, politikalarını demokrasi getirmek, insan hakları, bireysel hakların ve modern yaşamın yaygınlaştırılması perdesi altında yürütmeleridir.⁴

² Arap İsrail savafları, <http://forum.lotr.oasgames.com/viewtopic.php?f=105&t=80004>, 28.02.2014

³ Dünya Ham Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri, http://www.pigm.gov.tr/dunya_ham_petrol_ve_dogalgaz_rezervleri.php, 07.05.2014

⁴ İlker Alp, **Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Meselesi**, Eser Matbaacılık, Edirne,(2008), s.114

Ortadoğu’da, ABD’nin politikalarının bu çerçevede şekillendiği görülmektedir. ABD Ortadoğu’da yaşayan halkları yönetenleri halklarına karşı izlemiş oldukları demokratik olmayan tavırları, kadınların bir eşya gibi görülüp kadın haklarını hiçe sayan tavır davranışlarını öne sürerek Ortadoğu’da yaşayan halklara sahip olmaları gereken hakların verilmesi konularından yola çıkarak bir politika geliştirmiş ve geliştirmiş olduğu bu politikaları projeye dönüştürmüştür. ABD, hukuk ihlallerini önlemek, dini ve etnik azınlıkların kendi kaderlerini belirlemek, terörü bastırmak ve eğitimdeki gerekli atılımların yapılabilmesini sağlamak amacıyla geçmişten beri Ortadoğu’da yapa geldiği faaliyetlerin bütünü bir isim altında birleştirmiş ve Büyük Ortadoğu Projesini (BOP) başlatılmıştır. ABD, Büyük Ortadoğu Projesi’nin ana amacının özgür olmayan geri kalmış bölgelere demokrasi getirmek olduğunu açıklanmış, yüzyılın medeniyet ve uygarlık projesi olarak takdim edilmiştir.⁵

Ortadoğu ile politik olarak ilgilenen ABD’nin ilk yaklaşımı daha çok hukuk, insan hakları ve özgürlükler üstünden olmuştur. Bu ülkelerde en çok bu hususlarda eksiklikler olduğunu tespit eden çalışmalar sonucunda, ABD bu konulara yönelmiştir. Bu sosyal tavsiyeler ve vaatler daha sonra gerçekleştirilen askeri müdahaleler için de bir zemin hazırlamıştır. Bu daha sonraki politik ve askeri gelişmelerden anlaşılmaya başlamıştır.

Bu tez çalışmasının araştırma konusu, ABD’nin Ortadoğu’da başlattığı Büyük Ortadoğu Projesi ile aslında neyi amaçladığı, projenin arka planının ne olduğudur. Çalışmada ABD’nin Ortadoğu’ya neden üstler kurarak yerleşmeye çalıştığı, Büyük Ortadoğu Projesi ile aslında neyi hedeflediği, projenin Ortadoğu’da demokrasi ve insan haklarını yaygınlaştırmak dışında bir nedenin olup olmadığı, gizli bir arka planı varsa bunların neler olduğu sorularına cevap aranacaktır. Bu araştırmanın amacı derinlemesine kaynak taraması yaparak, ABD’nin politikalarının yıllardır değişmediğini ve her zaman asıl hedefi gizleyerek politikalarını yürüttüğünü göstermektir. Bu araştırma, ABD’nin değişmeyen politikasının anlaşılması açısından önemlidir. Araştırma, ABD’nin yalnız Ortadoğu Bölgesi’ndeki belli başlı politikaları ile

⁵Ali Yaşar, “Büyük Ortadoğu Projesi ya da paylaşımın yeni adı”, <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arşiv>, 12.02.2014

sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda Büyük Orta doğu projesi kapsamında yalnız Afganistan ve Irak işgal örnekleri incelenecektir.

Bu çalışmada tüme varım yöntemi ile derinlemesine kaynak taraması tekniği kullanılmıştır. Araştırma için gerekli veriler kitaplardan, bilimsel makalelerden, gazetelerden, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve İnternette elde edilmiştir.

Tez çalışmasının birinci bölümünde Ortadoğu Bölgesi'nin, tarihten günümüze neden önemli olduğunun anlaşılabilmesi için, bölge'nin tarihi, coğrafyası, doğal kaynakları, sosyal ve etnik yapısı ve hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde BOP'un ne olduğu, nereleri kapsadığı, çıkış noktası ve hedefleri verilerek projenin arka planı göz önüne çıkarılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ABD'nin Ortadoğu politikaları üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde özellikle Afganistan ve Irak işgal örnekleri ve sonuçları üzerinde tüme varım yapılarak ABD'nin bu proje ile gerçek maksadının bölge ve enerji kaynaklarının hâkimiyeti olduğu aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1.BÖLÜM

ORTADOĞU KAVRAMI VE ORTADOĞU'YA GENEL BAKIŞ

1.1.Ortadoğu Kavramı

Ortadoğu kavramı Avrupa merkez kabul edilerek, dünyanın diğer bölgelerini bu merkeze uzaklıklarına göre; yakın, orta ve uzak şeklinde kategorize eder. Coğrafi bir kavramdan ziyade siyasi bir içeriğe sahip olan Ortadoğu kavramını ilk defa 1902 yılında Amerikan deniz tarihçisi Alfred Thayer Mahan, Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır.⁶ Bölgeyi haritada incelediğimiz zaman Mahan'ın, bu kavram ile Süveyş'ten Singapur'a kadar uzanan deniz yolunun bir bölümünü kapsayan ve sınırlarının kesin şekilde belirtmediği bir bölge karşımıza çıkmaktadır.⁷

Ortadoğu sınırlarının tanımlanması üzerine farklı pek çok görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerin farklı olmasının temel sebebi ise çeşitli sosyal bilim dallarında uzmanlaşma farkının etkileridir. Bu farklı uzmanlaşma alanları kendilerine özgü şekillerde bölgeyi birbirlerinden farklı şekilde tanımlamaktadır. Coğrafyacılar coğrafi görüş açısı ile bakmakta meseleye bölgesel coğrafya yönünden değerlendirmekte ve Asya kıtasının bütününe temel alarak Ortadoğu'yu Güneybatı Asya olarak tanımlamayı uygun bulmaktadırlar.⁸ Bölgeyi siyasi açıdan tanımlayan Cemal Zehir, İngiltere ve Fransa gibi geçen yüzyılın ortalarından beri yeni sömürgeler elde etmek ve yayılcı politikalar izleyen Avrupa devletlerinin, Avrupa'yı merkez kabul ederek buranın doğusunda kalan dünyayı üçe ayırmışlardır⁹ değerlendirmesini yapmıştır. Akdeniz kıyısındaki Türkiye, Suriye, Mısır, İsrail, Lübnan devletleri ile Arabistan, Irak ve İran'ı kapsayan alan Ortadoğu içerisine alınmakta ve Ortadoğu terimi çoğunlukla Yakındoğu adıyla ifade edilen bölgenin tamamı için kullanılmaktadır.¹⁰

⁶ Serkan Çelik ve Anıl Gürtuna, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye'ye Etkileri**, Global Strateji Enstitüsü, Ankara , (2005), S.17

⁷ Davut Dursun, **Ortadoğu Neresi**, , İnsan Yayınları, İstanbul, (1995), s. 1.

⁸ Selami Gözenç, **Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası**, Çantay Yayınları, İstanbul, (1999), s.5

⁹ Cemal Zehir, **Son Gelişmeler Işığında Ortadoğu'da Su Meseleleri, Milletlerarası Ortadoğu: Kaos mu? Düzen mi? Konferansı Bildiriler Kitabı**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, (2004), s.278

¹⁰ Mehmet Kocaoğlu, **Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, (1995), s.5

Ortadoğu tabir edilen bölgeyi farklı kaynaklardan incelediğimiz zaman, coğrafi bölge sınırlarının, kaynaklara göre farklılık gösterdiğini görülmektedir. Örneğin Ahmet Davutoğlu Ortadoğu'yu; Hindistan'ın batısından başlayarak Kuzey Afrika'da Mısır'ı da içine alan bir hattaki bölgeleri kapsayan alanlar için güncel alanda kullanılan bir kavram şeklinde tanımlamaktadır.¹¹

Başka bir kaynağa göre ise Ortadoğu, batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak, doğuda, körfez ülkeleri, kuzeyde, Türkiye, Kafkasya, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İran, Afganistan ve Pakistan'ın güneyde, ise Suudi Arabistan ve Yemen'in de dâhil edildiği coğrafya olarak tanımlamaktadır.¹²

Bu tanımlamalar ışığında Ortadoğu coğrafyasının geniş tanımı: Türkiye, Afganistan, Suriye, Lübnan çizgisinden başlayıp Kuzey Afrika devletlerini de kapsayarak Uzakdoğu sınırına dayanan ve Arap Yarımadası'nı içine alan bölgedir. Dar tanımı: Kuzey Afrika ülkeleri, Afganistan ve Pakistan'ı içine almayan Bahreyn, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen, Filistin ve Mısır olmak üzere 12 Arap ülkesi ile İsrail'i esas alan bölgedir.¹³

Kona'ya göre ise Ortadoğu

“Orta Doğu terimini İngiltere geliştirmiş ve bu kavramın içine Arap devletleriyle birlikte İsrail, Kıbrıs, Türkiye ve İran'ı da eklemiştir. Ancak, Amerikalılar tarafından geliştirilen ‘Yakın Doğu’ terimi yalnızca İsrail ve İsrail'e komşu Arap devletlerini ifade etmektedir” şeklindedir.¹⁴

¹¹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayıncılık, İstanbul, (2004), s.119

¹² Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, Alfa yayınları**, İstanbul, (2007), s.25

¹³ Beril Dedeoğlu, **Ortadoğu Üzerine Notlar**, Derin Yayınları, İstanbul, (2002), s.1

¹⁴ Gamze Güngörmüş Kona, “Yeni Ortadoğu ve Düşündükleri”, **Görüş Dergisi**, (2003), No:54, Sayı:55, s.16

1.2. Ortadoğu'nun Tarihi:

Ortadoğu diye tabir edilen bölge dünya üzerinde çok özel bir öneme sahiptir. Ortadoğu kültürel özellikleri ve coğrafi konumuyla medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve tarihe birçok defa yön vermiştir. Tarihte insanların yaşamını etkileyen birçok gelişmenin, ilk olarak bu bölgede gerçekleştiği bilinmektedir. Örnek vermek gerekirse ilk yerleşik hayat, ilk tarım faaliyetleri, ilkyazı, ilk yazılı kanunlar ve ilk dinler hep bu bölgede ortaya çıkmış ve dünyaya yayılmıştır. Ortadoğu'nun stratejik öneminin tam olarak anlaşılabilmesi için bölgenin tarihi sürecine kısaca göz atmak faydalı olacaktır.

Ortadoğu'nun tarihini ve tarihi akışını belirleyen en önemli öğelerden biri de dinlerdir. Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkan ilk semavi din Yahudiliktir. Yahudilik günümüzde de bölgeyi oldukça etkilemektedir. Özellikle Yahudilik temelli, laik bir anlayışla 19. yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan Siyonizm, bugün için belki de bölgeyi en çok etkileyen unsurdur. Yahudilikten sonra ise Hz İsa ile birlikte Hıristiyanlık etkisi söz konusudur. Hıristiyanlık ancak Roma'nın resmi dini olduktan sonra bölgeyi siyasi açıdan etkilemiştir. Ancak bu din Ortadoğu bölge halkların arasında çok fazla yayılmış değildir. Örneğin Suudi Arabistan'da putperestlik hâkimdir.¹⁵ İran'da yaygın din ise Mecusilik(Zerdüştlük)ti.¹⁶

İslamiyet Ortadoğu bölgesini en çok etkileyen dindir. Mekke'de ortaya çıkan İslam çok kısa bir zamanda güçlenmiş devletleşmiş ve imparatorluk kurmuştur. 4 Halife döneminden sonra ise yönetim saltanat haline gelmiştir. İslam'ın imparatorluk sınırları ise sürekli genişlemiş ve Emeviler Endülüs'e kadar yayılmıştır. Emeviler ve onların saltanatına son veren Abbasiler döneminde İslam içinde Arapların hâkim olduğu bir dönem yaşanmıştır. İslam içerisinde siyasi fikir ayrılıkları zamanla İslam'da mezheplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bölünme içinde ilk ayrışma Hz Ali'nin hilafeti ile ilgili yaşanan hadiseler sonucu Şiiilik ve Sünnilik şeklinde olmuştur. Siyasi anlamda diğer bir ayrışma da Vahhabiliktir. Bugün için Şiiilik, Sünnilik ve

¹⁵ İslamiyet gelmeden önce Arabistan'da hangi dinler hâkimdi?, <http://sorularlaislamiyet.com/article/16135>, 03.12.2011, 15.02.2014

¹⁶ İslam'ın doğuşunun eşliğinde İran'ın dini ve siyasi durumu, <http://farsca.blogcu.com/>, 15.02.2014

Vahhabilik Ortadoğu'daki Müslüman devletleri etkileyen temel dinsel bölünmeyi ifade etmektedir.¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu, Ortadoğu'da 16. Yüzyıldan itibaren dört yüz yıl boyunca İslam dini adına hüküm sürmüştür. Arap âleminde Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcı 14. yüzyıla dayanmaktadır. Bağdat'tan Kahire'ye tecrit edilen Abbasi İmparatoru'nun İslamiyet'in kutsal topraklarının yönetimi ve muhafazasını Mısır seferinden sonra Yavuz Sultan Selim'e devretmesiyle 1517'de resmen Müslümanların liderliği Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.¹⁸ Osmanlı hâkimiyeti zamanında, Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin topraklarını içeren bölge İmparatorluğun doğrudan doğruya merkeze bağlı vilayetlerini kapsamaktadır. Suudi Arabistan'da ise, imparatorluğa bağlı ancak yönetimi Arap şeriflere bırakılan bazı şeyhlikler ve emirlikler bulunmaktadır. Bu emirliklerden en önemli olanları Necid ve Hicaz emirlikleridir.¹⁹ Osmanlı hâkimiyeti yalnızca Hicaz'ın belirli kasabalarında ve Tihama limanında garnizonlar kurmuştur ve Türk paşalarının otoritesi bu yerlerde sınırlandırılmıştır.²⁰ Osmanlı Devleti Türk kökenlidir ve günümüzdeki Ortadoğu yöneticileri gibi etnik köken üzerinden hâkimiyet egemenlik kurma çabası içerisinde olmamışlardır. Osmanlı yönetimi başkalarının etnik kökenine ve dinî tercihlerine karşı hoşgörülüdür. Aynı zamanda bu hoşgörü hem bir dinî hüküm hem de siyasal yaşamın bir parçasıdır Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar boyunca hükümet merkezinden çok uzak ülkelerde hüküm sürmesine getirilebilecek en mantıklı açıklama etnik kökene dayalı siyaset yapmamış olmasıdır.²¹ Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'da doğru politika izlediğini gösteren en önemli hususlardan biri de bölgeden çekilmek zorunda kaldıktan sonra, Ortadoğu'da günümüze kadar huzur ortamının tesis

¹⁷ Sünnilik mi? Vehhabi/ Selefilik mi?, <http://blog.milliyet.com.tr/sunnilik-mi--vehhabi--selefilik-mi-/Blog/?BlogNo=433897>, 27.10.2013, 25.03.2014

¹⁸ Ilan Pappé, **Ortadoğu'yu Anlamak**, Gül A.(Çev.), Ntv yayınları, İstanbul, (2009), s.19

¹⁹ Ramazan Özey, "Jeopolitik Açıdan Akdeniz'i İkiye Ayıran Ülke: Tunus", **Altınoluk Dergisi**, sayı. 137, İstanbul, (1997), s.19

²⁰ Borisoviç Lutskiy, **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi**, Turan Keskin (Çev.), Yordam Kitap, İstanbul, (2011), s.137

²¹ Pappé, **A.g.e.**, s.19

edilememiş olması ve sakin bir siyasi zemin oluşturulamamış olmasıdır.²² İslam dininin doğduğu topraklar olan Ortadoğu'nun, tarihsel bütünlük ve Osmanlı'nın bölgeye kattığı değerler açısından, Osmanlı'nın Ortadoğu'da hâkimiyet dönemi günümüzde de çok önemli görülmektedir. Ortadoğu bölgesinde Osmanlı Devleti'nin ekonomi ve toplum konularında devletin önceliği üzerine geleneksel duruşu, bölgenin yapısını anlamak üzere yapılan tartışmalarda vazgeçilemez bir delil olarak kullanılmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde bölgede açıkça gözükken olumsuz özellikler genel hatlarıyla; verimsiz yönetim, ekonominin kötü idaresi ve yolsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.²³ Bunlara rağmen Ortadoğu'da en rahat ve istikrarlı dönem bölgede Osmanlı hâkimiyeti olduğu devirlere rastlamaktadır.

1900'lerin başında Araplar İngiliz desteği ile ayaklanmış ve Osmanlı Devleti bölge üzerindeki hâkimiyetini yitirmiştir. Mekke Şerifi Hüseyin, Osmanlı ve Britanya arasında gidip geliyordu. Osmanlı'nın yaklaşan savaştan Almanya ile birlikte galip çıkma olasılığı ve Sünnilik, Halifeye karşı savaş kararını zorlaştırıyordu. Ancak dönemin sonuna doğru İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarının merkezi ve Türkçü politikaları Şerif Hüseyin'i Osmanlı'dan uzaklaştırdı. Arabistan'ı birleştirmeyi hedefleyen "Büyük Arabistan" isyanı hazırlıklarına, meşhur Lawrence'ın de çabalarıyla İngiltere ile bir arada girişen Hüseyin, bölgenin geleceğini şekillendiren önemli aktörlerden biri oldu.²⁴ Savaş başlayınca İngilizlerin ayaklanmayı körükleme çabalarında artış görülmüştür. İngilizlerin Şerif Hüseyin ile yaptıkları anlaşmadan sonra Araplar Osmanlı'ya karşı saldırıya geçmiştir.²⁵ İngiltere ile Şerif Hüseyin arasındaki görüşmeleri ve anlaşmayı öğrenen Fransa Ortadoğu'yu ele geçirme girişimine hız vermiştir. Daha sonra Fransa İngiltere'ye baskı yaparak Sovyetler birliğinin onayıyla

²² Tufan Karaaslan, **Ortadoğu'nun Coğrafyası**, Atlas kitapevi, Konya, (1998), s.43

²³ Pappé, **A.g.e**, s.24

²⁴ Fransa'nın Mısır'ı İşgalinden 1. Filistin İntifadası'na Kadar Ortadoğu Siyasi Tarihi 1800-1990, <http://eski.bgst.org/keab/keab140705bol1.asp>, 01.03.2014

²⁵ Yılmaz Altuğ, **Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Orta Doğu Sorunları**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları, İstanbul, (1970), s. 262.

gizli bir antlaşma imzalamıştır. Fransa ve İngiltere arasında Sykes-Picot²⁶ Planı üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu plana göre bölge üç ülke arasında büyük oranda paylaşılmıştır. Ancak Fransa, sahiplendiği bazı bölgelerde beklediğinin üzerindeki direnişi kıramayarak, bu bölgelerden çekilmek zorunda kalmıştır.²⁷

İngiltere ve Fransa savaş sırasında Ortadoğu hakkında ortak bir bildirge yayınlamıştır. Bildirgede “Uzun zamandan beri Türk zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşlarına yardım etmek için savaştıklarını” belirten bu iki devlet “ Ortadoğu halklarının kendi kaderini tayin hakkını” uygulayacaklarını ve Ortadoğu ülkelerinde kendi serbest seçimlerine dayanan ulusal hükümetler kuracaklarını bildirmişlerdir.²⁸ Ancak İngiltere ve Fransa söylediklerinin aksine bölgedeki çıkarlarını korumak ve sömürgelerini sürdürebilmek için bölgenin geçmişten gelen tarihsel yapısını değiştirebilecek boyutlarda bölge ülkelerinin siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarına müdahalelerde bulunmuşlardır. Bölgenin siyasal bütünlüğünü parçalara ayırarak bölge devletleri arasındaki dinsel ve mezhepsel ayrılıkları derinleştirmiş, küçük birimler oluşturmuş, dar bölgeci zihniyetleri aşılayarak kökleştirip parçalamaya yeni boyutlar kazandırmışlardır. Bu böl ve yönet taktiği ile bölgeyi İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar kontrolleri altında tutmayı başarmışlardır.²⁹

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyadaki güç dengeleri yeniden şekillenmeye başlamış, eski güçlü devletler Fransa, İngiltere, Almanya ve Japonya'nın yerini SSCB ve ABD almıştır. Almanya'yı savaşta yenmek için ABD'den silah ve teknolojik destek alan SSCB bu sayede ABD'ye denk bir süper güç olmuş ve dünya iki kutuplu bir hal almıştır.

Savaş nedeniyle askeri ve ekonomik olarak güç kaybeden İngiltere ve Fransa'nın egemenliği altındaki Ortadoğu devletleri sırayla bağımsız olmaya ve İngiltere ve

²⁶ Sykes-Picot: I. Dünya Savaşı sırasında, 29 Nisan 1916'da Kut'ül Ammare Kuşatması sonrasında İngiliz kuvvetlerinin Osmanlı 6. Ordusu karşısında bozguna uğramasından 17 gün sonra 16 Mayıs 1916 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında yapılan ve Türkiye'nin Orta Doğu topraklarının paylaşılmasını öngören gizli antlaşmadır. http://www.osmanakbasak.com/Sayfalar/Syses_Picot.htm, 10.05.2014

²⁷ Ekrem Memiş, **Kaynayan Kazan Orta Doğu**, Çizgi Kitapevi, Konya, (2002), s.33

²⁸ Dedeoğlu, **A.g.e** , s.16-17

²⁹ Ömer Taşlı, **Oradoğu'ya Süper Güçlerin Etkileri**, Fikir Yayınları, İstanbul, (1986), s.9

Fransa'nın egemenliğinden kurtulmaya başladılar. 1948 yılında İsrail Devleti'nin Filistin'de kurulması, sömürge devletlerinin Araplar arasında pekiştirdiği ayrışmaları unutturmuş ve Ortadoğu'daki devletleri birleştirici etki yapmıştır. İsrail kurulur kurulmaz Arap-İsrail Savaşı patlak vermiştir. Bu savaşta İsrail kazançlı çıkmış, günümüze kadar sürecek olan sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁰

İsrail'in kurulması ile birlikte Filistin'de Araplar örgütlenmeye başlamış, Filistin Mücadelesini denetimleri altında tutmak isteyen Arap devletlerinin oluşturduğu Filistin Ulusal Konseyi, Kudüs'te Filistin Kurtuluş Örgütü'nü kurmuştur.³¹ Ancak bu örgütler tek ses olamamıştır. 1967'deki Altı Gün Savaşları ile İsrail büyük başarı sağlamış ve artık bölgeye tamamen yerleştiğini ve bir daha ayrılmayacağını göstermiştir. Bu savaşta ABD, İsrail'i desteklemiş ve Arap devletleri ABD ile ilişkilerini kesmiş, SSCB ise Arap devletlerini desteklemiştir. Arapların İsrail ile "çözüm, görüşme ve barış yok" sloganını netleştirmiştir.³² "Takip eden yıllarda Araplar arasında ve uluslar arası arenada Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi kabul edilen FKÖ, Arap-İsrail çatışmasına son vermek amacıyla teklif edilen fakat Filistin ulusal özelemlerini tatmin etmeyen her türlü çözüm teklifini engellemeye çalıştı."³³

İran-Irak Savaşı, Soğuk Savaşın sonlarında yaşanan savaşlarının en önemlisiydi. Saddam Hüseyin'in nedeni pek anlaşılamayan şekilde İran'a saldırması ile savaş başlamış ve tam sekiz sene sürmüştür. Savaşta ABD, Irak'ı desteklemiş, Irak müttefiklerinden aldığı kimyasal silahlarla Halepçe'de binlerce sivil insanı katletmiştir. 1988'e kadar karşılıklı füze atışlarıyla devam eden savaşta iki devlette hiçbir şey kazanmamıştır.³⁴ İran içerde rejimini güçlendirmiştir. Suriye, İran'ı desteklemiştir. ABD Irak'ı açıktan destekleyerek İran'ın rejim ihracına karşı olduğunu ortaya

³⁰ Oral Sander, **Siyasi Tarih: 1918–1994**, İmge Kitapevi, Ankara, (2002) , s.300.

³¹ Yıldırım Boran, **El-Fetih, Hamas, Hizbulla Ortadoğu'da Direniş**, Siyah Beyaz Kitap, İstanbul, (2011), s.87

³² Sander, **A.g.e**, s. 537.

³³ Zachary Lockman, **Hangi Ortadoğu? Oryantalizm. Tarih. Siyaset**, (Çev.), Burcu Birinci, Küre yayınları, İstanbul, (2010), ss.238-239

³⁴ Arı, **A.g.e**, s. 552

koymuştur.³⁵ Irak Savaştan zararlarını gidermek için Kuveyt'i işgal etmiş, bu hareketi karşısında dünyadan çok büyük tepkiler almıştır. ABD, BM Güvenlik Konseyi işbirliği ile Kuveyt'ten çekilmesini istemiş, çekilmeyince ABD öncülüğünde harekât başlamıştır. Harekât sonucunda Kuveyt kurtulmuş, Irak'a ise ağır ambargo, çevreleme politikası uygulanmıştır.³⁶

En nihayet 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra dünya yeni bir döneme girmiş, tehdit ve güvenlik algısı yeniden şekillenmiştir. Bu süreçte ABD'nin Afganistan ve Irak'a müdahalede bulunmuştur. Günümüzde de devam eden Arap ayaklanmaları neticesinde Ortadoğu'ya ne olacağı dünyanın birinci gündemi haline gelmiştir.

1.3. Ortadoğu'nun sosyal ve demografik yapısı:

Tevrat hikâye ve efsanelerinin ete kemiğe büründüğü, Musa, David, Süleyman ve Lût peygamberlerin kendi kavimlerine kıydıkları çölün bulunduğu yer olan Ortadoğu, nüfusu, etnik gruplar dil ve din açısından bir hayli karmaşık ve parçalıdır.³⁷ Bu Ortadoğu'nun uzun tarihi geçmişi sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Bölgede azınlık pek çok grupla birlikte dört büyük ve etkin etnik grup bulunmaktadır. Bunlar; Türkler, Araplar, Acemler ve Yahudilerdir.³⁸ Bu ırklara ek olarak Çerkez ve Kürtlerin de bölgede etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ortadoğu'da yaşayan etnik gruplar genel itibari ile farklı devletlerde birbirlerinden bölünerek ayrılmışlardır. Bunun yanı sıra aynı devlet sınırları içerisinde farklı etnik grupların birlikte yaşadığı devletler de vardır. Ortadoğu insanının birçoğu genelde geleneklerine bağlı ve muhafazakâr yapıdadır. Toplumlarının birçoğu genelde geleneksel ve muhafazakâr yapıdadır. Ortadoğu halkları arasında toplumsal sınıflar arasındaki uçurumlar büyüktür, okur-yazarlık oranı ise düşük seviyelerdedir.³⁹ Ortadoğu'nun toplumsal dokusunda göze çarpan bu olumsuz özellikler pratikte de birçok sorun yaratmaktadır. Örnek verecek olursak eğitim düzeyinin

³⁵ A.g.e, s. 556

³⁶ A.g.e, s. 570

³⁷ Faik Bulut, **Ortadoğu'nun Solan Renkleri**, Berfin Yayınları, İstanbul, (2002), s.15

³⁸ Ramazan Özey, **Dünya Denklemine Ortadoğu**, Aktif yayınevi, İstanbul, (2004), s.51

³⁹ Yavuz Yıldız, **Ortadoğu'da Silahlanma ve Militarizm**, Bağlam yayınları, İstanbul, (1993), ss.46-47

düşüklüğü insanların politik eksiklikleri kavrayamamalarına ve liderlerinin hatalarını görememelerine neden olmaktadır. Arap ülkelerindeki liderlerin uzun yıllar başta kalabilmelerinin nedenlerinden biri olarak eğitim düzeyinin düşüklüğünü sayabiliriz. Başka bir sorun da maddi imkânların orantısız dağılmasından dolayı toplumun büyük çoğunluğunun yoksul olmasıdır. Bu insanlar sıkıntısı ve gelecek kaygısı yanı sıra güvenlik gibi sorunlarla uğraşmak zorundadır. İnsanlar bu gibi sıkıntılar altında yaşam sürmek zorunda bırakılmaktadır. Böyle şartlar altında ve böyle bir ortamda Ortadoğu halklarının bölgede iyi bir şeyler yapabilmek adına projeler ve planlar üretip uygulamaya koymaları zorlaşmaktadır.⁴⁰

Bölgedeki sosyal yapı etnik ve dinî mezhepler açısından çok parçalıdır. Etnik açıdan hâkim olan unsurlar belirttiğimiz üzere İranlılar, Türkler, Araplar ve Yahudilerdir. Dinî açıdan, Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Museviler etkilidir. Müslümanlar da Sünni, Şii ve Vahabilerin etkin olduğu bölünmüş bir yapıya sahiptir.⁴¹ Bölgenin dünyanın dinî merkezi olması, Ortadoğu sosyal yapısında egemen kültür olarak ruhçuluğu ağırlıklı kılmaktadır. Pek çok sayıda peygamber bu bölgede zuhur etmiştir. Bölge halklarının kendilerini anlatma alışkanlıkları Peygamberlik, nebilik, velilik gibi değerler üzerinden yapılmaktadır. Batı toplumunun fikir ve sözlerine referans ve dayanak olarak filozof, sanatçı ve düşünürleri göstermelerine karşı Ortadoğu halkları peygamberleri, velileri göstermekte, kendilerini bu şekilde ifade etmektedirler.⁴²

Bölgenin toplumsal yapısını anlamaya etki eden bir başka unsur ise dildir. Dil bakımından etnik yapıdaki söz konusu karmaşıklık devam etmektedir. Bölgede en çok konuşulan dil Arapçadır. İkinci önemli dil ise Türkçedir. Bölgede İran dışında az da olsa Farsça kullanılmaktadır. Bu önemli dillerin yanı sıra Ortadoğu'da: İbranice, Ermenice ve diğer azınlık dilleri de bulunmaktadır.⁴³ Ortadoğu'da öncede belirttiğimiz gibi baskın dili Arapçadır. Bu dil Arabistan'da gelişmiştir ve Etiyopya dilleriyle Sami dillerinin

⁴⁰ Güngörmüş Kona, **A.g.m**, s.20

⁴¹A.Öner Pehlivanoglu, **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, (2004), s.41

⁴² Süleyman Özmen, **Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail**, IQ Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul, (2001), ss.109-110

⁴³ Özey, **A.g.e**, s.51-52

güney bölümünü oluşturur. Arabistan dışında Arapçanın yayılması İslamiyet'in doğal bir sonucudur. Bir diğer Ortadoğu dili de Türkçedir. Türk dili Orta Asya kökenli bir dildir. Türk dili bölgede azınlık hâlinde İran ve Sovyet ülkelerinde de konuşulmaktadır. Bölgede konuşulan büyük diller kategorisine ekleyeceğimiz bir diğer dil de Farsçadır. Hint-İran dil ailesinden gelen bu dil Arapça harflerle yazılmaktadır. Dördüncü bir Ortadoğu dili Kürtçedir. Son olarak da İbranice bölgede konuşulmaktadır ve İsrail'in resmi dilidir. Bölgede sınırlı olarak Ermenice, Aramice gibi diller de bulunmaktadır.⁴⁴

Buraya kadar olan kısımda bölgenin etnik yapısı, kültür ve dil değerlendirmesini kısaca ele aldık. Bölgenin sosyal yapısında son olarak nüfusun değerlendirmesini de ele alacak olursak;

“2008 itibarıyla Ortadoğu'nun nüfusunun 280.109.581 olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfus yaklaşık olarak, Türkiye'nin 4 katına, AB'nin 0,6'sına, ABD'nin 0,9'una, Güney Kafkasya'nın 18, Balkanlar'ın 5, Orta Asya'nın (Çin ve Afganistan hariç) 4,6 katına, Kuzey Afrika'nın (Mısır hariç) 3,3 katına, dünyanın 1/24'üne karşılık gelmektedir

Bölge nüfusunun yaklaşık olarak % 66'sı Arap (181,14 milyon), % 13'ü Acem (34,6 milyon), % 7'si Türk (18,84 milyon) (Azeri, Türk, Türkmen, Kaşkari vb.), % 4'ü Kürt (11,6 milyon), % 2'si Yahudi (5,33 milyon)dir. İran, İsrail ve Lübnan dışında Araplar, yaşadıkları ülkelerde çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Nüfusun geri kalanı Ermeniler, Asurîler, Berberiler, Lurlar, Bahaîler, Beluciler, Keldaniler, Afrikalılar ve diğer halklardan oluşmaktadır.

En büyük azınlık grubunu oluşturan Azeriler (16,5 milyon) İran'da, Kürtler Irak'ta devlet yönetimini ellerinde bulundurmaktadırlar. Filistinliler (10,6 milyon)'in büyük çoğunluğu Gazze, Batı Şeria, Ürdün ve İsrail'de yaşamaktadır. Bunlardan sadece 4,2 milyonu UNHCR'in gözetimi altındadır. Körfez Savaşı sonrasında ülkedeki terör ve istikrarsızlık nedeniyle toplam 3,4

⁴⁴ Orta Doğu'da Etnik Yapı ve Din, <http://www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=1475.0>, 10.05.2014

milyon Iraklı ülkeyi terk etmiştir. Bunlardan 1,8 milyonu komşu ülkelerde, 1,6 milyonu ise ülke içerisinde yerlerinden edilmiş olarak yaşamaktadırlar. Petrol üreticisi devletlerde çalışan çoğu Asya kökenlik halk; Suudi Arabistan'da nüfusun % 10'unu, Umman'da % 17'sini, Bahreyn'de % 33'ünü, Kuveyt ve BAE'de % 60-67'sini, Katar'da % 75'ini oluşturmaktadırlar.

Toplam nüfusun % 57'sini Sünniler, % 34'ünü Şiiler, % 5'ini Hıristiyanlar, % 2'sini Museviler, oluşturmaktadır. İran, Umman ve Bahreyn'de Şiiler, Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, BAE, Kuveyt ve Katar'da Sünniler çoğunlukta dırlar. İktidarın Sünnilerde olduğu Irak'ta Şiiler (% 60), Alevilerin elinde olan Suriye'de Sünniler (% 74) çoğunlukta dır. ”⁴⁵

1.4. Uluslararası Politikalarda Ortadoğu:

İnsanların yoğun olarak ilk yerleştikleri ve uygarlıkların ilk kurulduğu bölge olan Ortadoğu; ekonomik, siyasal, kültürel ve dinsel konularda toplumlar arasında bir geçiş bölgesi konumundadır.⁴⁶ Ortadoğu sahip olduğu bu çok özel değerlerden dolayı, dünya hâkimiyetine kavuşmak isteyen devletlerin bunu sağlayabilmeleri için Ortadoğu'ya hâkim olması önemli olmuştur. Ortadoğu'yu dünya politikasında önemli kılan etmenlerden biri de kıtalar arasında kültürel ve ekonomik köprü olmasından kaynaklanmaktadır. İpek, pusula, şeker, kâğıt, barut ve gibi Uzakdoğu malları Ortadoğu aracılığıyla Avrupa'ya ulaşmıştır. Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın doğuş yeri olmuştur. Komşu olduğu üç kıtada hemen her büyük fatih bölge üzerinde egemenliği kurmaya çalışmış ve Ortadoğu, sırasıyla Pers, Yunan, Roma, Arap, Moğol, Tatar ve Türk imparatorluklarının kapsamı içine girmiştir. Bu imparatorluk dönemlerinden en sakin ve huzurlu zamanı Osmanlı İmparatorluğu dönemi olmuş, Osmanlı'dan koptuğu gündün bu güne değin Ortadoğu'da savaş ve karışıklık eksik olmamıştır.

⁴⁵ Ali Bilgin Varlık, “Küreselleşme ve Küreselleşmenin Orta Doğu'ya Etlileri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, **Doktora Tezi**, 2009, s.222

⁴⁶ Sadık Acar, “Orta Doğu'nun Dünya Ticareti Bakımından Önemi ve Körfez Bunalımı Sonrası Beklentiler”, **DEÜ İİBF Dergisi**, Cilt: 7 ayı:1,1992,s.147.<http://www.deu.edu.tr/userweb/sadik.acar/dosyalar/SAD1.pdf>, 22.03.2014

Bölgeyi önemli kılan etmenlerin başında jeopolitik ve stratejik önemi gelmektedir. Dünyanın en önemli su yolları; Süveyş Kanalı, Hürmüz Boğazı, İstanbul ve Çanakkale Boğazı, Kızıl Deniz ve Basra Körfezi bu bölge sınırları içinde yer almaktadır. Süveyş kanalının ve 1980'den sonra da Basra Körfezi'nin kapanması söz konusu olduğu zaman çıkan savaşlar ve Paris ve Londra'ya atom bombası atabilecek kadar göze alınan büyük çapta olaylar, bunların bölge için ne denli önemli olduğunu açık bir biçimde göstermiştir.⁴⁷

Ortadoğu'nun çağın gereği olarak günümüzde hemen her yerde ilk başta gösterilen özelliği ekonomik olarak petrol kaynaklarıdır. Bu içinde bulunduğumuz zamandan dolayı önemli özellik olarak gösterilebilir, ancak bölgeyi tarih içerisinde özellikle ekonomik anlamda petrol nezdinde değerlendirmek doğru değildir. Örneğin Ahmet Davutoğlu bu konuya şu şekilde dikkat çekmiştir. “Bütün medeniyet havzalarının doğduğu ılıman iklim kuşağının merkezinde bulunan bölge, antik dönemden bugüne tarım potansiyeli ve ticaret aktarım hattı olmak bakımından başlı başına önem taşımıştır.”⁴⁸

Bütün bunlarla beraber yukarıda da bahsettiğimiz gibi Ortadoğu, tarih boyunca kültürlerin buluşma yeri olmuş ve bu sayede eşi benzeri görülmemiş bir kültürel mirası da bünyesinde barındırmıştır. Bu miras bölgeye yeryüzünün en çarpıcı noktası olma özelliğini kazandırmıştır. Bu noktada vurgulanması gereken belki de en önemli farklı özellik insanlık tarihinde büyük rol oynayan semavi dinlerin bu coğrafyada ortaya çıkmış olması ve bu dinlerin üçü içinde kutsal mekânlara sahip olmasıdır.⁴⁹

1.4.1. Ortadoğu'nun jeostratejik önemi:

Devletlerin buldukları bölgenin coğrafi durumu, doğal su alanları, iklim gibi şartların askeri açıdan taşıdığı öneme jeostrateji denilmektedir. Jeostrateji ülkelerin kendi içinde ve diğer devletlerarasında hedeflerine ulaşabilmek için coğrafi etmenlerin

⁴⁷ Oral SANDER, **Siyasi Tarih (1918-1990)**, İmge Kitapevi, Ankara, (1991), s.349

⁴⁸ Davutoğlu, **A.g.e**, s.332

⁴⁹ Nihat Ersin, **Ortadoğu Savaşlarının Perde Arkası**, Gündem yayınları, İstanbul, (2003), s.21

üzerinde askeri yapılarını nerede, ne zaman ve ne şekilde kullanılacağına belirlenmesine yardımcı olmaktadır.⁵⁰

Ortadoğu bu anlamda gerçekten çok önemli bir konumdadır. Ortadoğu bölgesinin dünya çapında stratejik önemini iyi anlamak, bu bölgenin nasıl böyle evrensel bir ruha kavuştuğunu açıklar.⁵¹ Bu noktadan stratejik konum meselesine din perspektifinden de bakacak olursak, üç semavi dinin de Ortadoğu'da doğup dünyanın dört bir yanına yayılmış olması anlaşılabilir bir durum oluşturmaktadır.

Coğrafi olarak ise bu bölge Asya ve Avrupa'ya yönelik tüm projelerin merkezini oluşturmaktadır. Ortadoğu jeostratejik konumu nedeni ile Avrupa devletlerini deniz komşuluğuyla, Hindistan, Çin ve Balkanları karasal yollardan, Anadolu, İran ve Arap yarımadasını tümüyle etkileme potansiyeline sahiptir. Stratejik anlamda birçok öneme sahip olan Ortadoğu'nun içinde yaşadığı istikrarsız dalgalanmalardan fayda sağlamak isteyen Irak, İran ve Kuveyt'e, Suriye Lübnan'a karşı saldırgan politika izlemiştir. Bu jeopolitik önemin getireceği faydaları ve riskleri hesap eden ve bu riskleri en aza indirmeye çalışan ABD ve Rusya gibi bölge üzerinde küresel anlamda yapılanmaya çalışan ülkeler tarafından dengeler ile oynanarak bütün tarafların bölgeye bakışı değiştirilmeye çalışılmış ve stratejik hesapların yeniden yapılması sağlanmıştır.⁵²

Ortadoğu'da büyük petrol rezervlerinin olması, bu petrollere sahip olmak için güç odaklarının çıkarttığı suni çatışmalar, çatışmaların neden olduğu yüksek miktarda paralarla yapılan silah ticareti döndüğü bir bölge olması, dünyanın odak noktası olma özelliğini korumasına yol açmaktadır.⁵³

1.4.2. Ortadoğu'nun jeopolitik önemi:

Jeopolitik siyasi coğrafyadan doğan bir bilim dalıdır. Jeopolitik siyasi coğrafyanın devletlere olası fayda ve zararları inceler. Jeopolitiğe katkı sağlamış fikirlerden biri

⁵⁰ Bilal Karabulut, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi, Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Platin yayınları, Ankara, (2005), ss.21-22

⁵¹ Münir Şefik, **Emperyalizmin İslam Dünyasına Girişi ve Ortadoğu Sorunu**, Cemil Akpınar, (Çev.), Risale Yayınları, İstanbul, (1983), s.47

⁵² Davutoğlu, **A.g.e**, s.327.

⁵³ Kocaoğlu, **A.g.e**, s.170

Halford John Mackinder'in Kara Hâkimiyeti Kuramı'dır. Mackinder'e göre günümüzde deniz gücünün azaldığını, kara gücünün daha önemli hale geldiğini ve dünya hâkimiyetinin kara gücü ile sağlanabileceğini söylemiştir.⁵⁴ Son olarak ilk jeopolitik teorinin sahibi olarak kabul edilen Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Kuramı'na göre dünya hâkimiyeti denizlerde kazanılan egemenlikle sağlanabilir. Bunun için kuvvetli bir deniz gücünün oluşturulmasını gerekmektedir.⁵⁵

Bu kuramlar ışığında jeopolitiğe ülkenin coğrafyasına bağlı olarak belirlenen politikaları ilişkilendiren bir kavram olarak bakabiliriz. Siyasette deniz yolları, su ve enerji ikmal imkânları gibi coğrafi etmenlerin güç üzerindeki etkileri kuramcılar coğrafyanın politik etkilerini araştırmaya itmiş, doğal sınırlara ulaşma, önemli deniz yollarından yararlanma ve stratejik önem taşıyan kara parçalarını denetim altında tutma gibi kaygıların ulusal politikalarda önemli olduğu vurgusu yapılmıştır.⁵⁶

Jeopolitik üzerine ile ilgili bahsettiğimiz hususlar ışında Ortadoğu'nun jeopolitik önemi şu şekilde ifade edebiliriz; Ortadoğu, Rusya ile sıcak denizleri, Doğu ile Batıyı, Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan, aynı zamanda Avrupa ile Asya arasındaki bütün ticarî ve kültürel bağlantıların yapıldığı bir bölgedir. Yeryüzünün en önemli kara ve su yollarını kumanda etmesinin kendisine kazandırdığı eşsiz jeopolitik değer, Ortadoğu'yu tarihin ilk dönemlerinden bu yana dünya egemenliği peşinde koşan güçlerin ilk hedefi haline getirmiştir.⁵⁷

Petrolün 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren değer kazanmasıyla Ortadoğu'nun, dolayısıyla buradan geçen kara ve deniz yollarının stratejik önemi dünyanın hiçbir yeriyle kıyaslanamayacak derecede artırmıştır. Uluslararası arenada herhangi bir güç ya da ittifak, diğer güce ya da ittifaka egemenlik sağlamak zorunda ise Ortadoğu'yu kontrol altında tutmak zorundadır. Nedeni ise Ortadoğu'nun birçok kapıyı birden açan

⁵⁴ Erol Mütercimler, **Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekata Geleceği Yönetmek**, Alfa Yayınları, İstanbul, (2006), s.309

⁵⁵ Alfred Thayer Mahan, **Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi**, Kerem ve Melahat Fındık (çev.), Q-Matris yayınları, İstanbul, (2003), s.17-19

⁵⁶ Erhan Arda, **Sosyal Bilimler El Sözlüğü**, Alfa Yayınları, İstanbul, (2003), s.310

⁵⁷ Ömer Turan, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, Yaydağ yayınları, İstanbul, (2002), s.16

bir maymuncuk işlevinde olmasıdır.⁵⁸ Meseleye böyle bir bakış açısıyla bakıldığı zaman dünyada meydana gelen savaşların temel dayanağı, sebebi Ortadoğu'dur denebilir.⁵⁹

Ortadoğu Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birleştiren bölgenin merkezinde olması özelliği ile açık denizlere inmek isteyen kara devletlerinin jeostratejilerini belirledikleri vazgeçilmez mekânları olmuştur.⁶⁰

1.4.3. Ortadoğu'nun dini ve kültürel önemi:

Din olgusu, birçok toplumda farklı zaman dilimlerinde ve farklı isimler altında tarih boyunca hep var olmuştur. İnsanlar başa çıkamayacağı durumlar karşısında ve içinde bulunduğu güçsüzlüklerden dolayı bir yaratıcıya teslim olma ihtiyacını hissetmiştir.⁶¹ Baktığımızda Ortadoğu'nun tarih içerisinde dinî haritası, dil ve etnik haritasına göre daha karışıktır. Tarihin başlangıcından bu yana çalkantılı bir yapısı olan Ortadoğu'da halklarının yaşadığı göçler ve fetihler sonucunda önemli bir gücü olan Helen kültürü, Roma yönetimi sayesinde yeni inançlar ortaya çıkarmıştır.⁶² Bu tarihi süreç içerisinde Ortadoğu putperestlik, Mecusilik, Zerdüştlük, Helenizm gibi inançlar yanı sıra semavi din olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet dinlerinin yaşandığı bir bölge olmuştur.⁶³

Büyük dünya dinleri olarak gösterilen İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkmış ve bölgede büyük öneme sahip olmuştur. Bu dinler Allah'ın birliği, öldükten sonra dirilme, ceza ve mükâfat gibi ortak pek çok özelliği paylaşır. Bunca ortak paydaşlıklara rağmen Ortadoğu'da çıkan anlaşmazlıkların temelinde yatan sebeplerden biri bu üç din mensuplarının birbirlerine karşı gösterdikleri haksız

⁵⁸ Cengiz Çandar, **Ortadoğu Üzerine Aykırı Düşünceler**, Bir yayıncılık, İstanbul, (1984), s.37

⁵⁹ Mujeeb R. Khan, The Tragedy of the Modern Middle East: The Systemic Basis of War and Authoritarianism in The Regime, **Milletlerarası Orta Doğu: Kaos mu Düzen mi?**, Hazırlayan: Ali Ahmetbeyoğlu, TADAV Yayınları, İstanbul, (2004), s. 15.

⁶⁰ Davutoğlu, **A.g.e**, s.132

⁶¹ Ömer Faruk Harman, **Yeni Ahid'de Din ve Din Anlayışı**, Dinler Tarihi Araştırmaları II.sempozyumu, 20-21 Kasım, Konya, (1998), s.71

⁶² Bernard Lewis, **Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, Selen Y.Kölay (Çev.), Arkadaş yayınevi, Ankara, (2000), s.28

⁶³ Lewis, **A.g.e**, s.284

tutumdan kaynaklanmaktadır. Ortadoğu'da haçlı seferleri gibi büyük acılara ve gözyaşına neden olan savaşların temel nedeni dinler arasındaki hoşgörüsüzlüktür.

Birçok farklı inançların yaşandığı Ortadoğu'da İslamiyet bölgede kabul edilen son dindir. İslamiyet Ortadoğu'da geçmişte oluşan inanç sistemlerinin birikimleriyle beslenmiş ve kültürel aşamanın son halkasını oluşturan bir din olmuştur.⁶⁴ Ortadoğu bölgesinde, İslam dininden olma ve Arap olma gibi değerler önem taşımaktadır. Lübnan, Suriye ve İsrail dışında bölge devletlerinin nüfusunun çoğunluğu Müslüman'dır. Türkiye, İran ve İsrail dışında, bölgede yer alan devletlerin hepsi Arap'tır. Buradan ortak özelliklerin artmasıyla sorunların azalacağı mantığı çıkarılmaması gerekir. Bölge ülkeleri dini yönden türdeş olsalar da, ortak din, her zaman tek başına birleştirici bir unsur olmamaktadır. Dinler aynı olsa dahi mezhepsel ayrılıklar birçok çatışmayı beraberinde getirmektedir. Yaşanan savaşlara bakacak olursak İran-İrak Savaşının iki ucunda Müslümanlar veya Irak-Kuveyt savaşında, Müslüman Araplar birbirleriyle savaşmıştı.⁶⁵ Yakın tarihimizi inceleyecek olursak Suriye iç savaşında taraflar Arap ve Müslüman olmalarına ayrıldıkları tek nokta mezheplerinin farklı olmasıdır. Benzer bir örnek olarak Libya iç savaşında tarafların Müslüman, Arap ve Sünni olmalarına rağmen çok acımasız bir savaş içerisine girebildikleri görülmüştür.

Son olarak Ortadoğu üç büyük semavi dinin doğduğu topraklar olması açısından üç dinin mensupları için oldukça büyük manevi öneme sahiptir. Üç dinin mensupları da manevi havayı sürekli hissedebilmek için dinlerinin doğduğu topraklara sahip olma arzusu duymaktadır. Haçlı seferleri de bu kutsal toprakları ele geçirme arzusunun bir tezahürüdür. Yahudilerce vaat edilmiş topraklara sahip olma arzusu da hiçbir zaman son bulmayacak bu uğurda politikalar geliştirecek ve uygulamaya koyacaktır. Bunun neticesi olarak ta Ortadoğu'nun yer altı kaynaklarında ve sahip olduğu jeopolitik konumu üzerinde söz sahibi olmak için yaşanan çatışmalara ek olarak, din eksenli çatışmalar da yaşanmış ve yaşanacaktır.

⁶⁴ Suat Parlar, **Ortadoğu Vaat edilmiş Topraklar**, Mephisto yayınları, İstanbul, (1997), s.46

⁶⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)**, İmge Kitapevi Ankara, (1992), s.230

1.4.4. Ortadoğu'nun enerji kaynakları bakımından önemi:

Dünya siyasetinde son yıllarda yaşanan olaylar Ortadoğu bölgesinin öneminin artarak devam etmesine katkıda bulunmuştur.⁶⁶ Geniş Ortadoğu coğrafyasında, dünya enerji kaynaklarının bulunmasının yanı sıra bu bölgede farklı uluslar, kültürler, diller ve dinler yaşamaktadır. Bahsi geçen konularda ABD merkezli bir istikrar ve düzen kurulmasının, dünya istikrarına bir dayanak ve güvence olacağına inanılmaktadır.

Ortadoğu dünyadaki petrol kaynaklarının yarısından fazlasına sahiptir. Petrolün kalitesinin yüksekliğinin yanı sıra maliyetinin düşük olması, sanayileşmiş petrole bağımlı devletlerin dikkatlerini üzerine toplamaktadır. Sanayi alanında gelişmeyen bir bölge olmasına karşın petrol rezervleri açısından zengin olması ve ulaşım yollarının kesiştiği bir noktada bulunması itibarı ile stratejik avantajları bulunmaktadır.⁶⁷

Ortadoğu'nun doğal kaynakları ABD politikaları açısından başta petrol olmak üzere doğalgaz, su gibi temel ihtiyaç maddelerinin denetim altına alınması, nakil yollarının kontrol altında alınması, aynı zamanda olası rakip devletlerin önünün kesilmesi anlamına gelmektedir. Kendi devlet menfaatleri doğrultusunda hareket eden ve bu menfaatler için son derece büyük gayret sarf eden ABD için bölgedeki diğer devletler ile ittifak kurmak ve bu devletlerde askeri üsler kurma çabası Türkiye, Irak, Afganistan, Mısır ve Suudi Arabistan gibi devletlerin bölge ile birlikte stratejik önemlerini arttırmıştır. Bölgede siyasi aktör olmaya çalışan Rusya'nın engellenebilmesi, Türkiye-Afganistan hattı ve Kafkasya'daki siyasi gelişmelere sıkı sıkıya bağlıdır.⁶⁸

Ortadoğu küresel enerji kaynaklarının en önemli merkezi ve ihracatçısıdır. Bu enerji kaynaklarının rakamsal değerlerine bakacak olursak;

“OECD'nin 2006 verilerine göre: Dünya petrol rezervinin % 62'si, doğal gaz rezervinin % 40'ı Ortadoğu'da, bunun da % 99'u Körfez bölgesinde bulunmaktadır. EIA'nın 2007 verilerine göre: Petrol rezervleri sıralamasında; Suudi Arabistan (262,3 milyar varil)

⁶⁶ Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, Alfa yayınları, İstanbul, (2004), s.67

⁶⁷ Halis Çevik, **Kadim Toprakların Trajedisi: Uluslararası Politikada Ortadoğu**, İkia Yayıncılık, İstanbul (2005), s. 15.

⁶⁸ Yavuz Gökalep Yıldız, **Global Stratejide Ortadoğu**, Der Yayınları, İstanbul, (2000), s.28

birinci durumdadır. Bunu Kanada'nın ardından gelen; İran, Irak, Kuveyt ve BAE (sırasıyla: 136,3, 115,0, 101,5, 97,8 milyar varil) takip etmekte, Katar ise (15,2 milyar varil) on dördüncü sırada yer almaktadır.

Doğal gaz rezervleri sıralamasında; RF'nin ardından İran, Katar, Suudi Arabistan ve BAE (sırasıyla: 974, 911, 240, 214, 112, 59, 55 milyar m³) gelmekte olup, dünya doğal gaz rezervlerinin sırasıyla; % 15, % 14,7, % 3,9 ve % 3,5'ini barındırmaktadırlar. Doğal gaz rezervleri bakımından ilk yirmi ülke içerisinde Irak onuncu, Mısır on sekizinci, Kuveyt yirminci sırayı almaktadır.

2000'li yılların başında günlük petrol üretimi 28 milyon varil olan Körfez'de bu rakamın 2020 yılında 42,2 milyon varile çıkması beklenmektedir. EIA'nın verilerine göre: 2006'da dünyada üretilen petrolde Körfez ülkelerinin payı, % 28'dir. 2004 verilerine göre ise; petrol üretiminde ilk on ülke arasında; Suudi Arabistan birinci, İran dördüncü, BAE ve Kuveyt on ve on birinci, Irak on dördüncü sırayı almaktadır.

Dünya ham petrol ihracatının % 38'i ile ham petrol ve işlenmiş petrol türevi ihracatının % 32'si, işlenmiş petrol türevi ihracatının % 16,5'i Orta Doğu'dan yapılmaktadır. Petrol ihraç eden ülkeler sıralamasında; Suudi Arabistan [8,73 m.v./g (milyon varil/gün)] birinci sıradadır. Bu ülkeyi sırasıyla İran (2,55 m.v./g), Rusya ve Norveç'in ardından dördüncü, BAE (2,33 m.v./g) ile Kuveyt (2,20 m.v./g) Venezüella'nın ardından altıncı ve yedinci, Irak (1,48 m.v./g) on birinci, Katar (1,02 m.v./g) on dördüncü sırayı almaktadır.

2006 yılında Körfez ülkeleri tarafından ihraç edilen günlük 18,2 milyon varil petrolün 17 milyon varili Hürmüz Boğazı'ndan– bu miktar dünya ihracatının 1/5'ine karşılık gelmektedir –geri kalanı ise boru hatları vasıtasıyla Kızıl Deniz ve Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırılmıştır.”⁶⁹

⁶⁹ Varlık, A.g.e, s.223

Bunların dışında Ortadoğu bölgesinde önemli ülkelerden olan Türkiye’de yer altı ve yer üstü zenginlikleri göze çarpmaktadır. Dünya üzerinde kritik öneme sahip olan ve nükleer santraller ile savunma sanayinde kullanılan Bor, Toryum ve Neptünyum madenlerinin tüm dünya coğrafyasına nazaran neredeyse %70’i Türkiye’de bulunmaktadır.⁷⁰

⁷⁰Armaęan Kuloğlu, Türkiye’nin Stratejik Yeraltı kaynaklarının Ulusal Güvenliğe Etkisi, , Ankara, (2010), s.3, www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/kuloglu-ocak%202010.pdf, 06.03.2014

2.BÖLÜM

ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKALARI

2.1. Ortadoğu’nun ABD açısından önemi:

Ortadoğu ABD açısından çok büyük stratejik öneme sahiptir. Özellikle Ortadoğu bölgesindeki petrolün ABD için önemi büyüktür. Ortadoğu petrollerine ABD’nin ilgisi Birinci Dünya Savaşı’nın hemen akabinde başlamıştır. Ortadoğu petrolüne rağbetin başlıca nedeni, azalmakta olan ABD rezervlerini takviye etmek ve ekonomik büyümesi petrole bağlı olan Batı için ucuz enerji kaynağı oluşturmasıdır. Bu nedenlerden dolayı Amerika’ya bağlı büyük petrol şirketleri, Suudi Arabistan’ın, Osmanlı’dan ayrılmasının hemen ardından, buralarda petrol arama çalışmalarına başlamışlardır. Petrolün dünya dengelerini değiştirecek, stratejik öneme sahip olması İkinci Dünya Savaşı döneminde olmuştur. Amerika’nın petrol ihtiyacının büyük çoğunluğunu Ortadoğu bölgesinden karşılamasından dolayı, ABD gibi siyasi güçler, Sovyet etkisini bölge dışında tutmanın ve petrol ihraç eden ülkelerin, petrol şirketlerini millileştirmesinin önüne geçilmesinin hayati önem arz ettiği, bu tarz kalkışmalara engel olunması gerektiğine karar vermişlerdir. Bu konuda çarpıcı bir örnek, İran şahının İngiliz petrol şirketlerini millileştirmeye kalkışması sonucu, ABD ve İngiltere’nin desteği ile 1953 yılında devrilmesi olayı gösterilebilir. Amerika Ortadoğu petrolünü elinde tutmak zorundadır. Bunun nedeni, ABD’nin enerji ihtiyacını karşılama noktasında, petrole alternatif bir enerji kaynağına sahip olmamasıdır. Bu yüzden, Amerika’nın politikası, Ortadoğu petrolünün akış güvenliğinin ne pahasına olursa olsun korunmasıdır. Ortadoğu’da meydana gelecek karışıklık ve çatışmalar petrol akışının istikrarına zarar vereceğinden, istikrarı sağlama yönünde adımlar atmaktadır.⁷¹ 1920 yıllarında Ortadoğu bölgesinde petrolün fark edilmesi ile petrol şirketleri pay kapma yarışına girmiştir. Bunu sonucu olarak ABD’nin bölgeye ilgisi artmıştır. Soğuk savaş yıllarında Sovyetler Birliği’ni çevrelemek amacıyla ABD, Akdeniz ve Hint Okyanusu’nda askeri gücünü artırmıştır.

⁷¹ Tuğçe Ersoy Öztürk, “ABD’nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası”, <http://kamudiplomasisi.org/pdf/abdninyumusaguckullanimi.pdf>,s.4, 12.03.2014

Yani ABD ikinci dünya savaşı sonrasına kadar bölgede ciddi bir askeri varlık göstermemiştir.⁷²

Yukarıda da üzerinde durduğumuz, ABD'nin Ortadoğu politikalarını belirlediği temellerinden biri petroldür. Bunun başlıca nedeni ABD'nin petrol rezervleridir. Bu rezervlere dönemsel göz atıldığında rezervlerinin ciddi şekilde azaldığı görülür.

“1980 yılında 36,5 milyar varillik bir rezerve sahip olan ABD'nin 1995 yılında petrol rezervi 29,8 milyar varile gerilemiştir. Daha sonraki dönemlerde ABD'nin rezervlerinde ki bu düşüş devam etmiş 2005 yılında 29,3 milyar varil olarak tespit edilmiştir. 1980 yılına göre bir karşılaştırma yapıldığında ABD'nin rezervlerinde 2005 yılı itibariyle -%19,7 oranında bir azalma olmuştur. ABD'nin rezervlerindeki bu azalmanın dünya petrol rezervi ve ABD'nin petrol tüketimi artmaya devam ederken meydana gelmesi oldukça önemlidir. Bu durum ABD'nin petrol rezervlerinin büyük bir kısmını topraklarında bulunduran ülkelere karşı harekete geçmesine neden olarak gösterilebilecek bir gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır.”⁷³

Dünya petrol rezervinin yüzde %63'ün üzerine çıkan Ortadoğu bölgesinin 88 yıllık rezervi varken, toplam rezervlerdeki payı %2,7'ye düşen ABD'nin 11 yıllık rezervi kalmıştır. Bu sebepten dolayı dünyanın petrol ihtiyacının büyük bir kısmını karşılayan Ortadoğu bölgesinin ABD için ne denli önemli olduğu ortadadır. Bunun için ABD, dünya petrol rezervinin büyük kısmına sahip Ortadoğu'yu kontrol altında tutmak için bu bölgedeki gücünü artıracaktır. Çünkü ABD'nin temel enerji ihtiyacının %40'ı petrole bağımlıdır. Petrol ihtiyacının %21'ini Ortadoğu bölgesinden olmak üzere, yarısından fazlasını ithalatla karşılamaktadır. ABD'nin petrol ithalatı için de, Ortadoğu

⁷² Hikmet Erol, “Geçmişten Günümüze ABD'nin Ortadoğu Politikası”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/amerika/252-gecmisten-gunumuze-abdnin-ortadogu-politikasi>, 06.08.2010, 12.03.2014

⁷³ Mustafa Atiker, “Ortadoğu, Petrol ve ABD”, http://www.kto.org.tr/d/file/ortadogu_rapor.pdf, s.7, 12.03.2014

bölgesinin payının 2050 yılına kadar yüzde 21'den yüzde 70'e çıkması beklenmektedir.⁷⁴

1956 yılında patlak veren Süveyş Krizi, ABD'nin Ortadoğu politikasına yeni bir boyut getirmiştir. Sovyetlerin bölgedeki nüfuzunun artması sebebiyle, İngiltere'nin önderliği ve ABD'nin desteği ile bir tür Ortadoğu Savunma Örgütü'nün kurulmasına ilişkin planlar hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda, Başkan Eisenhower da, herhangi bir Ortadoğu devletinin, komünizmle yönetilen bir devlet tarafından saldırıya uğraması durumunda, askeri güç kullanımı ve bu kapsamda, bölgedeki ülkelere verilebilecek askeri yardım da dâhil olmak üzere her şekilde ABD tarafından savunulacağını beyan etmiştir. Eisenhower Doktrini olarak adlandırılan politika 1960'ların sonuna kadar devam etmiştir. 1969'da ABD'nin bölgeye doğrudan müdahalesi yerine Ortadoğu ülkelerine artan şekilde askeri ve ekonomik yardım yapılması esasına dayanan, Nixon Doktrini açıklanmıştır. Bu Doktrini'ne göre ABD, Ortadoğu bölgesinin Sovyet tehdidine karşı savunulmasında önemli rol oynayacağı düşünülen İran ve Suudi Arabistan'a çok ciddi manada önem vermiştir. Bu plan uyarınca ABD, bu devletlere 1979 yılına kadar daha silah satışını artırmıştır.⁷⁵

70'li yılların başında patlak veren petrol krizi ile Ortadoğu bölgesinin ABD için önemi, bir kez daha anlaşılmıştır. 1973 ve 1974'deki petrol krizlerinden sonra kısa bir süre ABD'de Ortadoğu petrollerini güç kullanarak ele geçirme senaryosu konuşulmaya başlanmıştır. Petrol krizinin yaşandığı dönemde Suudi Arabistan'daki ABD Büyükelçisi James Akins bu tartışmaların perde arkasında, dönemin Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in olduğunu belirtmiştir. Ancak o yıllarda Körfez bölgesinde, ABD'nin ciddi bir askeri varlığı yoktu ve bölge petrolünü güç kullanarak kontrol altına alma bu açıdan çokta mümkün değildi. Nitekim bu plan ABD yönetimince destek bulamadı ve kısa sürede gündemden düştü.⁷⁶

⁷⁴ Metin Altıok, "Uluslararası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları Ve Türkiye", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3 sayı. 12, Bahar 2005, s. 160.

⁷⁵ Güngörmüş Kona, **A.g.m**, s.18

⁷⁶ Mustafa Aydın, "Amerika Dünyadan Ne İstiyor? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası", **Stradigma**, Sayı 4, 2003. <http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/vizyon.html>, 12.03.2014

1979 yılında İran'daki İslam Devrimi ve aynı yıl Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali, ABD'nin bölgeye daha fazla müdahale etmesini gerektirdi, çünkü bu iki gelişme bölgedeki güç dengesini Sovyetler Birliği'nin lehine değiştiriyordu. Bunun ardından, ABD bölgedeki politikasını değiştirdi ve 1980'de Carter Doktrini'ni benimsedi. Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, 23 Ocak 1980'de ABD Kongresinde yaptığı konuşmada yeni politikasını ayrıntılı olarak açıkladı. Carter konuşmasında herhangi bir yabancı gücün Ortadoğu bölgesinde etkinlik kazanmak amacıyla yapacağı tüm girişimlerin ABD'nin stratejik çıkarlarına karşı tehdit sayılacağını, böyle bir durumda askeri güç kullanımı da dâhil her türlü tedbiri alacaklarını ilan etti.⁷⁷ İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana hemen her ABD Başkanı, Ortadoğu'nun ve Körfez'in ABD için hem ekonomik, hem siyasal, hem de stratejik olarak önemli olduğunu vurgulamış ve bu doğrultuda politikalar geliştirmiştir. Truman Doktrini, Eisenhower Doktrini, Nixon Doktrini, Carter Doktrini, Reagan, baba ve oğul Bush döneminde ABD'nin bölgeye yönelik askeri müdahaleleri bu politikanın somut ifadeleri olmuştur. Örneğin yukarıda bahsi geçen Carter Doktrini'nin de, Ortadoğu'da enerji güvenliğine herhangi bir tehdit söz konusu olduğunda Amerikan askeri müdahalesi alternatifler dâhilindeydi. Dünya petrol rezervinin %65'ine sahip Ortadoğu'da, ABD politikasının temel unsurlarından biri, Körfez'deki petrol kaynaklarının güvenliğinin sağlanmasıdır.⁷⁸

Soğuk Savaş dönemi boyunca Ortadoğu ülkeleri, ABD ile yakın askeri ve siyasal ilişkilere girme konusunda çekingen davranmışlardır. SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile iki kutuplu sistem sona ermiş, bunun yerini yalnız ABD egemenliğinin söz konusu olduğu, tek kutuplu sistem almıştır. Soğuk Savaş'ın, kapitalist bloğun zaferiyle sona ermesinden sonra, ABD için yeni hedef, Rusya Federasyonu'nun yerine geçebilecek devletlerin bir şekilde engellenmesidir. Bu temel politikaya göre ABD, küresel hegemonyasına meydan okumasa bile, dünyanın herhangi bir bölgesinde ABD'nin çıkarlarına ters düşecek bir bölgesel gücün ortaya çıkmasını

⁷⁷ Güngörmüş Kona, **A.g.m**, s.18

⁷⁸ Aslıhan P. Turan, "Hazar Havzasında Enerji Diplomasisi", <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/makaleler/Hazar%20Havzasinda%20Enerji%20Diplomasisi.pdf>, s.183, 28.03.2014

engellemeyi amaçlamıştır.⁷⁹ Yani günümüzün uluslararası sistemi, Soğuk Savaş döneminde var olan güç dengesine göre değil, bir anlamda ABD hegemonyasına göre kurulmuştur.⁸⁰

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik güttüğü çıkar politikalarını, İsrail'in bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmesi, ABD'ye düşman bir devletin kitle imha silahları elde etmemesi, enerji kaynaklarının kendi politikaları doğrultusunda dünyaya kesintisiz ulaşması şeklinde ifade edebiliriz. Bunun yanı sıra, Körfez'de güçlü düşman bir devletin olmaması, Ortadoğu barış sürecinin başarıyla sürmesi, ABD'nin bölgenin Batı yanlısı Arap devletleriyle iyi ilişkiler kurması ve iyi ilişki içerisinde olan devlet rejimlerinin devamının sürmesi ve bölgesel terörizmin kontrol altında tutulması son derece önemli ulusal çıkarlar olarak tanımlanmıştır.⁸¹

ABD'nin Ortadoğu bölgesine yönelik politikalarını toparlayacak olursak, politikaları belirleyen temel unsurlar şu şekilde sıralanabilir. Petrol ve enerji kaynaklarının kesintisiz dolaşımını ve fiyatlarını kontrol etmek, İsrail'in güvenliğini garanti altına almak, İsrail'e tehdit oluşturma potansiyeli taşıyan ülkeleri zayıflatmak, bu bağlamda Irak, Suriye, Lübnan ve İran'ı kontrol etmek, politikalarına karşı tavır alan radikal İslam tehlikesini azaltmak. Bunlara ek olarak bölge ülkelerindeki kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarını ortadan kaldırma ve terörün kaynağı haline gelmelerini önleme, Amerikan karşıtı düşünceleri azaltma da ABD'nin Ortadoğu politikasını şekillendirirken belirleyici unsurlar arasında sayılabilir. Yani ABD'nin Ortadoğu politikasının amacı, bölgede egemenliğini sarsacak bir gücün ortaya çıkmasını engellemek ve petrolün Amerikan kontrolünden çıkmamasını sağlamaktır.⁸²

⁷⁹ Ümit Özdağ, **Yeniden Yapılanan Ortadoğu, Irak Krizi (2002–2003)**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, (2003), s. 77.

⁸⁰ Joseph Nye, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev. Gürol Koca, Literatür Yayıncılık, İstanbul, (2003), s.1

⁸¹ Özlem Demirkıran, Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Ekseninde Türk-Amerikan İlişkileri, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, (2005), s.123

⁸² Ahmet K. Han, **Irak Savaşı; Oyunun Adı Petrol mü?**, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Der. Toktamış Ateş, Ümit Yayıncılık, İstanbul, (2004), s. 362.

2.2. ABD'nin “yayılmacı siyasetinin” Ortadoğu’da yansımaları:

Günümüzün tek egemen gücü ABD, kendi gücünü ve hâkimiyetini devam ettirebilmek için dünyanın her yerinde yayılmacı bir politika yürütmektedir. Bu durum günümüzde her ne kadar ABD ile özdeşleştirilse de esasında ABD’ye özgü değildir. Devletlerin ve imparatorlukların tarihi incelendiği zaman, hepsinin büyük güç haline gelebilmek ve sağladıkları gücü devam ettirebilmek için kendi dönemlerinde stratejik olan bölgelere, kaynaklara ve bu kaynaklara yakın yollara hâkim olmak istedikleri görülür. Roma İmparatorluğu, Osmanlı Devleti, İngiltere Krallığı’nda nasıl olmuşsa günümüzde de ABD için aynı husus geçerlidir. Fakat ülkeler buldukları çağın gereği olarak yayılmacı politikalarını uygularken amaç, araçlar ve tarz farklılıkları gösterebilirler. Sanayi devriminden önceki zamanları ele alacak olursak, baharat ve ipek ülkeler için kritik üretim maddesi idi ve baharata ve ipeğe sahip olmak ve bunların üretildiği ve nakledildiği bölgelere hâkim olmak önemli olduğundan yayılma politikası bu çerçevede gerçekleşiyordu. Sanayileşme sonrasında ise baharat ve ipeğin yerini üretim, ulaşım ve modern yaşamın devamı için zaruri olan enerji kaynakları aldı. Dolayısıyla günümüzde bu enerji kaynaklarına sahip olan veya enerji kaynaklarını kontrolü altında tutan ülkelerin dünyada egemen güç olacağı söylenebilir.⁸³ Soğuk Savaş sonrasında dünyanın tek egemen gücü ABD olmuş ve bu konumunu devam ettirebilmek için yayılmacı siyasetine devam etmektedir. ABD’nin Yeni Dünya Düzeni söylemi ile kastettiği de aslında, Amerika’nın politik ideolojisinin dünyaya hâkim olduğu bir sistemdir.⁸⁴

ABD’nin dünya genelinde uyguladığı yayılmacı siyasetin sebeplerini birkaç maddede toplayacak olursak; bunlardan ilki, ABD’nin kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak ve memnuniyetlerini sağlamak için daha çok enerji kaynaklarına ihtiyaç duymasıdır. Amerikan arabalarının silindir hacminin 3000-5000 cc arasında olmasından bu durum çok rahat görülebilmektedir. Ancak ABD vatandaşlarının bu yüksek standartta olan yaşam tarzlarını kendi topraklarında

⁸³ Ahmet Özer, 11 Eylül, “Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, (2007), s. 1-23.

⁸⁴ Hasan Şafak, **Büyük Orta Doğu Projesi, İsrail’in İmparatorluk Planı**, Profil Yayıncılık, İstanbul, (2006), s.28

karşılabilmesi mümkün değildir. Bu kaynakları elde etmek için ABD'nin diğer dünya ülkelerinden kaynak elde etmesi gerekiyordu. Meseleye bu açıdan bakıldığı zaman ABD'nin kendisinden binlerce kilometre uzaklıkta bulunan Kore, Vietnam, Afganistan, Irak gibi ülkelerde yürüttükleri savaş ve operasyonların sebepleri daha anlaşılır olmaktadır. İkinci olarak, savaş sırasında üretime hız veren ABD'nin, savaş sonrası sanayi ve tarım üretiminin kendi ihtiyaçlarının çok ötesinde geçmesine neden olmuştur. Bu sebeple ABD'nin siyaset yapıcıları ve ekonomistleri ihtiyaç fazlası ürünleri satmak hem de ekonomik büyümeyi hızlandırmak için yabancı pazarlara girilmesinin gerekli olduğunu inanıyor, hatta bunun sağlanması adına gerekirse saldırgan bir dış politika izlenmesi gerektiğini savunuyorlardı. Bu yayılmacı politikanın nedenlerinden son olarak üçüncüsünü; ABD'ye yön veren aydınlar ve akademisyenler arasında sosyal Darwinizm⁸⁵ ve ırkçılık düşüncelerinin yaygınlaşması şeklinde ifade edebiliriz. Bu düşünce akımının etkisi ile ABD, beyaz ırkı diğer ırklardan üstün sayarak zayıf ve geri kalmış, diğer dünya ülkelerini medenileştirmek ve Hıristiyanlaştırmak istiyordu.⁸⁶ Ortadoğu bölgesi için de yayılma politikaları bunlardan çok farklı değildir. ABD gerek Ortadoğu'daki enerji kaynaklarına sahip olmak veya kontrol altında tutmak, gerekse bölgede kendi istediği çizgiye gelmeyen ve kendi güttüğü politika dışında hareket eden ülkelere saldırı düzenleme hakkını kendinde görmektedir.⁸⁷ ABD prensip olarak uzlaştığı yani istediğini aldığı ülkelere karşı herhangi bir operasyon yapmaz. Örnek verecek olursak Suudi Arabistan, ABD ile anlaşığı sürece istediğini masrafsız alacağından çatışma ortamı doğuracak durumlara girmez. Ancak istedikleri noktasında uzlaşma sağlayamazsa, farklı yollara ve taktiklere başvurarak istediğini mutlaka alır.⁸⁸

⁸⁵ Sosyal Darwinizm: Darwin'in kuramının genişletilerek sosyal alanda uygulanmasıdır. Yani, bireysel organizmalar arasındaki rekabetin çevreye en uygun olanın idame etmesi yoluyla biyolojik evrimsel değişikliğe neden olması gibi; bireyler, gruplar veya uluslar arasındaki rekabetin de insan topluluklarında sosyal evrime neden olduğu kuramıdır. Bu sistemde amaç üstün bireyleri desteklemek ve zayıf bireyleri sistem dışına taşımaktır. Daha geniş bilgi için, http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/sosyal_darwinizm, 10.05.2014

⁸⁶ Altuğ GÜNAL, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", www.medyaokuryazar.com/wp-content/2012/12/bop.pdf, s.158, 24.02.2014

⁸⁷ Özer, **A.g.e**, s.1

⁸⁸ Mahir Kaynak ve Emin Gürses, **Büyük Ortadoğu Projesi**, Timaş Yayınları, İstanbul, (2008), s.18

ABD bu politikaları kullanarak Ortadoğu bölgesine de hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte Ortadoğu'da İngiltere ve Fransa söz sahibi olarak görülmektedir. Ancak ikinci dünya savaşı sonrası bu iki ülkenin zayıflamasını neticesinde Ortadoğu üzerindeki etkileri zayıflamıştır. Bunların çekilmesi ile aynı zamanda, bu bölgenin stratejik önemi nedeniyle ABD bölge üzerinde kontrol sahibi olmuş ve günümüze kadar bölge üzerindeki etkisini artırarak, bölgenin en önemli gücü haline gelmiştir.⁸⁹

ABD Ortadoğu ve dünya üzerindeki yayılmacı siyasetini yürütürken genel itibarı ile asıl hedeflerini gizleyerek, politikalarına dünya kamuoyunda tepki çekmeyecek insan hakları, demokrasi, daha fazla özgürlük ve kadın hakları gibi kılıflar uydurmaktadır. Mahir Kaynak ABD politikalarını şöyle değerlendirmektedir;

*“Konu ele geçirmektir. Burada eğer önünde bir engel var ise, orada yerleşmiş bir yapı var ise, demokrasi adına oraya müdahale edilecektir. Oradan demokrasi talep edilecektir.”*⁹⁰

ABD Ortadoğu bölgesine müdahale ederken de benzer söylemler kullanıp asıl amacını gizlemekte ve her zaman petrol ve enerji kaynakları gibi hususları dile getirmekten kaçınmaktadır. ABD CIA'nin eski yöneticisi James Woolsey, 11 Eylül saldırılarından sonra, ABD'nin Ortadoğu için yürüttüğü mücadeleyi

“4. Dünya Savaşı başladı. Terörizme karşı savaş bunun sadece bir parçası. Bu savaş 20. Yüzyıl boyunca inşa edip savunduğumuz liberal uygarlığa, Arap ve Müslüman dünyasından gelen tehditlere karşı demokrasiyi genişletme savaşıdır”.⁹¹

şeklinde ifade ederek, bu savaşın bölgeye özgürlük getirilene dek devam edeceğini iddia etmiştir. Benzer bir hedef saptırmayı Irak'ın işgali sırasında da görüyoruz. ABD'nin Irak'ı işgal bahanesi olarak öne sürdüğü kitle imha silahlarının esasında bir bahaneden ibaret olduğu, asıl maksadın Irak petrolü olduğu daha sonra anlaşılmış, eski Savunma

⁸⁹ Çevik, A.g.e, s.11

⁹⁰ Kaynak-Gürses, A.g.e., s. 18

⁹¹ Mehmet Oruç, “İslam'a karşı topyekûn savaş sürüyor”, <http://www.mehmetoruc.com/detay.asp?i=104>, 12.03.2014

Bakanı Donald Rumsfeld daha sonraki yıllarda yazdığı kitapta kitle imha silahları meselesinin yalan olduğunu itiraf etmiştir.⁹²

ABD bölgede kendine gösterilen direnci dikkate almakla beraber uluslararası örgütlerin kendilerine gösterdiği hak ihlalleri ve savaş suçu tepkilerini de hiçe sayarak Ortadoğu'da kanlı eylemlerini demokrasi yalanları ile süsleyerek örtbas etmeye çalışmaktadır. ABD bu örtbas sağlayabilmek radyo, televizyon, dergi gazete ve internet için her türlü medya organını çok etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu araçlar kullanılırken herkesin saygı duyup kabul ettiği demokrasi, insan hakları, fikir hürriyeti, gibi konu başlıkları altında gizliden kendi fikirlerini dayatmaya çalışmaktadırlar.⁹³

2.3. 11 Eylül terör saldırısı sonrası ABD'nin yeni Ortadoğu politikası:

Clinton yönetiminin Ortadoğu politikasını başarısız gören George W. Bush, Ocak 2001 tarihinde göreve başlamış ve bu politikaları kökten değiştireceğini iddia etmiştir. Bush liderliğindeki yeni yönetimin Ortadoğu politikası bölgeye ilişkin özellikler de taşımakla birlikte küresel siyaset ve ABD'nin liderliğini tesis etme projesinden de büyük ölçüde etkilendi. Bush yönetiminde etkin görevlere gelen yeni muhafazakârların ideolojisi, özellikle ilk döneminde büyük ölçüde Bush yönetiminin politikalarına yön vermiştir. Amerikan küresel liderliğinin hem Amerika için, hem de dünya için iyi olduğuna inanan yeni muhafazakârlar, Amerika'nın liderliğini kurmak ve güçlendirmek için gerektiğinde büyük askeri gücünü kullanmasından yanaydılar.⁹⁴ Yeni Muhafazakârlar 1997'de başlattıkları Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi çerçevesinde 21. yüzyılda yeni bir Roma imparatorluğu kurma hayalini dile getirmişlerdir. Her ne kadar Bozaslan bu olayı "*Seyyid Kutb gibi, savunma zorunluluğu için cihattan başka seçenek göremeyen Bin Ladin 11 Eylül terör saldırılarını gerçekleştirmiştir*" şeklinde masumlaştırmaya çalışsa da gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının hiçbir masum yanı

⁹² Irak işgalinin mimarlarından Donald Rumsfeld'den "yalan ifade" itirafı, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/16964833.asp>, 12.03.2014

⁹³Alp, **A.g.e**, s.6

⁹⁴ Meliha Benli Altunışık, Ortadoğu ve ABD: Yeni bir Döneme Girilirken, **Ortadoğu Etütleri**, (2009), Cilt 1, Sayı 1, s.74

görülmemektedir.⁹⁵ Bu saldırı sonrasında ABD’de yıkılan ikiz kulelerin dehşet verici görüntüleri arasında terörün insanlık dışı yüzü sergilenip, günler geceler boyunca teröristlerin ne denli acımasız ve insanlıktan uzak olduğu anlatılmıştır.⁹⁶ 2002’de Amerikan şehirlerine yapılan saldırıların Neo-con’lara dünyayı Amerikan çıkarları ve değerleri doğrultusunda yeniden şekillendirmeleri için gereken fırsatı yarattığı yönünde görüşler mevcuttur. Bazı yazarlara göre, saldırılar sayesinde komünizmin ortadan kalkmasıyla, ABD’nin çıkarlarını korumak amacıyla yapacaklarını meşrulaştırmak için ihtiyaç duyduğu düşman bulundu. Bu düşman, saldırıyı düzenledikleri iddia edilenlerin kökeni dolayısıyla İslam’dan kaynaklanan uluslararası terördü. 11 Eylül saldırıları Amerikan politikasında köklü değişikliklere yol açtı. Clinton döneminde yönetimin politikalarını eleştiren yeni muhafazakârların Amerika’nın küresel liderliğini desteklemek amacıyla 1997’de kurduğu düşünce kuruluşu Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi çerçevesinde yayınladıkları raporlarla ABD’nin tekrar Ronald Reagan döneminde olduğu gibi “askeri güç ve ahlaki açıklık” politikası gütmesi gerektiğini savunuyorlardı. Bu ideolojiyi savunanlar 11 Eylül saldırılarından sonra hem Bush yönetimi içindeki ağırlıklarını arttırdılar, hem de politikalarına kamu desteği sağlamaları kolaylaştı. Böylece 2002’de geliştirilen yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Bush yönetiminin yeni politikasının ilkelerini ortaya koydu. Amerikan hegemonyasının tesisi için ABD artık “kuşatma” politikası değil, “önleyici savaş” doktrinini geliştireyordu. Bu tür savaşlara girişirken de BM gibi uluslar arası kuruluşların desteğine illa da ihtiyacı yoktu.⁹⁷

Bush yönetiminin yeni stratejisi; ABD’nin düşmanı olarak tanımlanan devletin herhangi bir saldırısından önce, bu devlete dikkat etmeyi, saldırmayı ve hatta rejimini değiştirmeyi öngörür. Bush doktrini olarak adlandırılan bu strateji, Soğuk Savaş dönemindeki “caydırıcılık” ve “çevreleme” stratejilerinden de farklıdır.⁹⁸

⁹⁵ Hamit Bozarıslan, **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi**, İletişim yayınları, İstanbul, (2010), s.306

⁹⁶ Kemal Akmaral, **Ben Bush, Evangelist Bush**, Şimdi Yayınları, İstanbul, (2005), s.72

⁹⁷ Altunışık, **A.g.m**, ss.74-75

⁹⁸ Yavuz Gökalep Yıldız, “Bush Doktrini Ve Irak Üzerine Savaş”, **New Perspectives Quarterly Türkiye**, Cilt: 4, Sayı: 4, (2002). S.12

Bush doktrini ile ilgili Condoleezza Rice şu ifadeleri kullanmıştır. “Bugünün tehditleri, büyük ordulardan ufak terörist gruplara, güçlü devletlerden küçük devletlere kaymıştır. 11 Eylül hiçbir şüpheye yer bırakmadan göstermektedir ki, ABD güvenliği tıpkı İç Savaş ve Soğuk Savaş dönemlerinde olduğu gibi yaşamsal bir tehdit altındadır.” Başkan Bush’un yeni güvenlik stratejisinin ayaklarından bazıları Rice’in makalesinde şöyle sayılmıştır: “Barışı, teröristler ve yasa dışı rejimlerin şiddetine karşı çıkararak; dünyanın büyük devletleri arasında iyi ilişkiler kurulmasını destekleyerek; özgürlük ve refahı dünya çapında geliştirmeye çalışarak korumak.” Rice makalesinde ABD’nin dünyayı daha güvenli yapmaya yardım konusunda özel bir sorumluluğu olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda ABD’nin “terör ağını ve teröristlere destek olan devletleri çökertme; nükleer, kimyasal ve biyolojik silah sahibi olup da bu silahları terörist müttefiklerine verebilecek tiranlarla yüzleşme” görevi olduğunu savunmuş; Bush yönetiminin Irak rejimine karşı tavrı da bu nedenlere bağlanmıştır. Bütünsel bir yaklaşım içinde değerlendirilirse, Bush doktrininin her biri uluslar arası hukuk alanında tartışmalı olan üç doktrini birleştirdiğini söylemek mümkündür: Birincisi, terörist örgütlere ve bu örgütleri barındıran devletlere karşı girişilen tek taraflı saldırılardır. İkincisi tek taraflı önleyici meşru müdafaa, üçüncüsü ise, tek taraflı insani müdahale doktrinleridir.⁹⁹

Başkan Bush, elindeki her türlü kaynağı küresel terör şebekesini çökertmek için kullanacağını, teröristlerin mali kaynaklarını kurutacaklarını ve teröristleri destekleyen ve barındıran ülkeleri takip edeceklerini ifade etmiştir. Başkan Bush’a göre, dünyanın neresinde olursa olsun devletler, ABD’yle birlikte mi yoksa ona karşı mı olduğuna karar vermeliydi. Bu doktrin çerçevesinde ABD, “haydut devletler” kavramını geliştirmiştir. Başkan Bush, kitle imha silahlarına sahip oldukları ve teröre destek verdikleri gerekçesi ile Irak, Kuzey Kore ve İran’ı “şer eksenini” olarak ilan ettirmiştir.¹⁰⁰

ABD, 11 Eylül 2001 tarihli terör olayının asıl sorumlusunun Usame Bin Laden olduğunu vurgulamış ve Usame Bin Laden’in, Afganistan’da Taliban tarafından

⁹⁹ Utku Yapıcı, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No: 7 ss. 33-34, (2006),

<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/aEgARk8xFaeIRxshAoZCcYf83zmgIK.pdf>, 15.03.2014

¹⁰⁰ Pax Americana yolda yollar kapalı, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6906/pax-america-yolda-yollar-kapali.html>, 11.09.2002, 15.03.2014

saklandığını bahane ederek 8 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a karşı bir hava harekâtı başlatmıştır. Bu harekâtın ABD'nin açıkladığı temel amacı; Usame Bin Laden'in yakalanması ve Taliban rejiminin cezalandırılıp, ortadan kaldırılmasıdır. Bu harekât ile teröre destek veren, göz yuman veya ABD'nin dünya politikasına karşı çıkan haydut devletler ile cihat gruplarına, Washington'un kararlılığının gösterilmesi ve bir daha bu gibi tavırlara girilmemesi için gözdağı verilmesi amaçlanmıştır.¹⁰¹

ABD'nin girişmiş olduğu "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" adıyla duyurduğu bu eylemle Afganistan'ı hedef alması gerekçe olarak da Usame bin Laden'in gösterilmesi başta fakir ve çaresiz Afganistan halkı olmak üzere tüm dünyada endişe yaratmıştır. Tüm dünya kamuoyu, ABD'nin bu harekâta neden Afganistan'ı hedef olarak seçtiğini sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulamalar, Afganistan'ın Güney Asya, Orta Asya ve Ortadoğu'yu birbirine bağlayan önemli bir kavşak noktasında yer alması, petrol ve doğalgaz kaynakları açısından jeopolitik öneme sahip olması, operasyonun ardında önemli askeri, siyasi ve ekonomik çıkarların olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır.¹⁰²

11 Eylül 2001 tarihli terör saldırısı ardından küresel güç elde etme mücadelesinde olan Amerika için Afganistan ilk durak olmuştur. Başkan Bush 20 Eylül 2001 günü Kongre'de yaptığı konuşmada "terörle mücadelemiz El Kaide ile başlıyor, fakat onunla sona ermeyecek" dediğinde ne kastettiği tam olarak anlaşılammıştır.¹⁰³ Terörle mücadele gerekçesiyle başlatılan Afganistan savaşı ABD'nin Avrasya'daki etkinliğini artırmıştır. Bu savaşın yaratmış olduğu etki çerçevesinde Orta Asya'ya birçok Amerikan üssü yerleştirilmiştir. 11 Eylül terör saldırısını gerekçe gösteren ABD Başkanı George W. Bush, öncelikli olarak saldırıyı gerçekleştirenlerin çok set bir şekilde cezalandırılacağını açıklamış, ardından da saldırının Usame Bin Laden ve onu ülkesinde barındıran Afganistan yönetimi ile bu yönetime destek veren İslam ülkelerinin olduğunu beyan etmiştir. ABD'nin Afganistan savaşı ile birlikte İran, Irak, Suriye gibi pek çok

¹⁰¹ Fevzi Uslubaş, **SSCB'den Sonra Rusya'da mı? Afganistan, Küresel Terör ve ABD İmparatorluğun Bataklığı**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, (2005), s. 240

¹⁰² Bülent Aras ve Gökhan Bacık (der.), **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Etkileşim yayınları, İstanbul, (2006), s.222.

¹⁰³ Sedat Laçiner ve Arzu Celalifer Ekinci, **11 Eylül Sonrası Ortadoğu**, USAK Yayınları, Ankara, (2011), s.42

Ortadoğu ülkelerini ve Somali'yi hedef göstermiş olması, maksadının terörü cezalandırmadan öte bir şey olduğunu göstermesi açısından dikkat çekici olmuştur.¹⁰⁴

Daha önce birçok defa belirttiğimiz gibi ABD'nin Ortadoğu politikasının temelini, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden 11 Eylül olaylarına kadar ki süre içerisinde enerji kaynakları ve İsrail'in güvenliği üzerinde yoğunlaştırmıştır. Fakat 11 Eylül saldırılarıyla beraber Ortadoğu bölgesinden kaynaklandığına inandığı radikal İslamcı terörle mücadele ve kitle imha silahlarının bölgedeki bazı rejimlerin eline geçme ihtimalini önlemek de ABD'nin Ortadoğu politikasını belirleyen faktörlerden olmuştur.¹⁰⁵ 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a gerçekleştirilen terörist saldırılarla başlayan, tüm dünyayı tehdit edip, etkisi altına alan ve uluslararası alana yayılabilen terörizm tehdidi, sonuçları açısından yeni bir dünya düzeninin oluşmasına ve bölgede ABD etkisinin artmasına zemin hazırlamıştır. Bu özelliklerinden dolayı da 11 Eylül saldırıları ile ilgili, ABD'ye dayandırılan birçok komplo teorisi üretilmiştir. Kaçırılan uçağın neden durdurulmadığı, ikiz kulelerin çökme şeklinin kontrollü yapılan bir iş olduğu görünümü vermesi, Dünya Ticaret Merkezi'nde uçağın çarpmadığı yedi numaralı binanın yıkılması bunlardan sadece bazılarıdır.¹⁰⁶

Bu sebeplerden dolayı 11 Eylül olayının Afganistan'daki mağaralarda yaşayan insanların yönettiği bir El-Kaide saldırısı değil, Amerika içinde koordine edilen ve terör korkusu yaratmayı ve ortak bir terörizm düşmanı oluşturmayı hedefleyen bir saldırı olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁷ Bunların yanı sıra çok sayıda Yahudi'nin New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin çevresinden uzak durması konusunda uyarıldıkları yaygın

¹⁰⁴ Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (der.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2002), s.297

¹⁰⁵ Mustafa Aydın ve Nihat Ali Özcan, **Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye**, TEPAV, Ankara, (2007), s. 9

¹⁰⁶ 11Eylül saldırısı ve 5 komplo teorisi,
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/08/110829_nine_eleven_conspiracy.shtml, 26.08.2011, 15.03.2014

¹⁰⁷ Ümit Sayın, **Küresel Terörün Perde Arkası: Gizli Örgütler, 11 Eylül ve Büyük Ortadoğu Projesi**, Neden Kitap, İstanbul, (2006), s.105

şekilde öne sürülmüştür. Bu durum İsrail gizli servisiyle El-Kaide korsanları arasında bir bağ bulunduğuna işaret etmektedir.¹⁰⁸

ABD Senatosu'nun, ABD Anayasası gereğince Başkan Bush'a verdiği 15 Eylül 2001 tarihli "Askeri Kuvvet Kullanma" yetkisi hakkındaki kanunda; 11 Eylül saldırısının, ABD vatandaşlarına ve ulusal güvenliğine karşı olağanüstü tehdit oluşturan bir ihlal olduğunu belirtmiştir. Kanunda, muhtemel hedeflerinin, uluslararası terör örgütlerine, terörist kişilere ve teröre destek veren ülkeler olduğu açıklanmış, bunu yanı sıra Anayasanın verdiği yetki çerçevesinde uluslararası terörizme karşı koruyucu ve caydırıcı tedbirler almak hakkının; ABD'nin Meşru Müdafaa ve ABD vatandaşlarının güvenliklerinin korunması hakkına dayandığı, ifade edilmiştir. Bu kanun ışığında ABD, 11 Eylül terör eylemlerini, Anglosakson medeniyete yapılmış bir savaş ilanı olarak tanımlamış ve terörün küresel bir güç olduğu algısını oluşturarak, dünyanın sürekli bir savaş ortamında tutulmasını kurumsallaştırma ve meşrulaştırma çabası içine girmiştir.¹⁰⁹

ABD Başkanı George Bush'un 15 Eylül 2001'de ABD halkına yönelik yaptığı konuşma da, bu açıdan bakıldığında oldukça anlamlıdır: "Sizden istenen sabırlı olmanız, çünkü bu savaş kısa sürmeyecektir. Sizden istenen azimli olmanız, çünkü bu savaş kolay geçmeyecek. Sizden istenen kuvvetli olmanız, çünkü zafere giden yol uzun olabilir." Aynı konuşmada, Başkan Bush tarafından bundan sonra izlenecek politikaların alacağı şekil, şu sözlerle ifade edilmektedir;

"ABD'ye savaş açanlar, kendi yıkımlarını kendi elleriyle seçmişlerdir. Zafer, terörist örgütlere ve onlara kucak açıp destekleyenlere yönelik bir dizi kararlı eylemle sağlanacaktır. Sizi temin ederim ki, sembolik bir eylemle yetinmeyeceğiz. Bizim vereceğimiz karşılık çok kapsamlı, güçlü ve etkili olmalıdır".¹¹⁰

¹⁰⁸ Fred Halliday, **Ortadoğu Hakkında 100 Mit**, Can Cemgil (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (2008), s.27

¹⁰⁹ Orhan Gökçe, **Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü**, Çizgi Kitapları, Konya, (2004), s.85-86

¹¹⁰ Fatma Taşdemir, **Uluslar Arası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Uluslar arası Hukuk Serisi:3, Ankara, (2006) , s.154

Başkan Bush'un bu söylemlerden de anlaşıldığı üzere 11 Eylül, ABD'nin küresel güç olma konumunu devam ettirme konusunda aradığı meşruiyeti sağlayan önemli bir gelişme olmuştur.

Bush, 26 Eylül'de Kongre'deki mesajında tüm ülkelere bir seçim yapması gerektiğini, “ya bizimle berabersiniz, ya da bizim karşımızda teröristlerle” ifadeleriyle bundan sonra izleyeceği politikaları net bir şekilde ortaya koymuştur. Bush, açıkça, ABD ile birlikte hareket etmeyen ve kendileri gibi düşünmeyen tüm devletleri onlarla birlikte görme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Böylelikle, yeni Amerikan politikasında artık “Sovyet tehdidi” söyleminin yerini “terör tehdidi” almıştır.¹¹¹

11 Eylül 2001'de El-Kaide'nin ABD'ye karşı yönelttiği terör saldırısı Ortadoğu'nun kaderini de derinden etkiledi. 11 Eylül saldırısından sonra El Kaide'nin konuşlanmış olduğu Afganistan'a karşı BM Güvenlik Konseyi'nin onayı ile ve ABD'nin liderliğinde uluslararası bir askeri operasyona girişilmesi kaçınılmazdı.¹¹² Nitekim 11 Eylül saldırılarından kısa bir süre sonra El-Kaide örgütünün ve Usame Bin Laden'in olayla bağlantısı anlaşılınca 7 Ekim 2001 tarihinde ABD ve İngiltere öngördükleri plan çerçevesinde Afganistan'a hava saldırılarında bulunmaya başladılar.

Sonuç olarak ABD'nin İkinci Dünya Savaşından beri izlediği kendisine rakip olabilecek güçlerin doğmasına engel olma politikasının bir uzantısı olarak Afganistan hemen akabinde Irak'a saldırdığını söyleyebiliriz. 11 Eylül saldırıları sadece bu politikanın uygulanabilmesine zemin hazırlamıştır. Bu nedenden dolayı yukarıda da belirttiğimiz gibi 11 Eylül saldırısı ile ilgili komplo teorileri üretilmekte ve günümüze kadar yaşanan olaylar, bu teorilerden bazılarının doğru olabilecekleri şüphesi uyandırmaktadır.

2.4. Kitle imha silahları ve ikinci Irak müdahalesi:

Irak lideri Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları ürettiğini savunan ABD, bu ülkeye uyguladıkları ambargo aracılığıyla Irak'ı çevreleme politikası yürütmüş ve Bush yönetimi de; iktidara gelir gelmez Irak meselesine ağırlık vereceğinin işaretlerini,

¹¹¹ Railya Elif İdrisoğlu, “Rusya'nın ve ABD'nin SSCB Sonrası Ortadoğu Politikası”, **Yüksek Lisans Tezi**, Konya, Selçuk Üniversitesi, (2010), s.39

¹¹² İlter Türkmen, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Doğu Politikası**, BİLGESAM Yayınları, No. 4, (2010), s.30

açıklamaları ve bazı uygulamalarıyla göstermiştir. Örneğin, Bush Yönetimi'nin yurtdışında gerçekleştirdiği ilk operasyon "Irak'ta uçuşa yasak bölgenin dışına taşan bir bombardımana onay vermesi" olmuştur.¹¹³ Irak'a savaş açmak Bush yönetiminin temel Ortadoğu politikalarını gerçekleştirmek açısından anlamlı görünüyordu. ABD bir taraftan Irak üzerinden Ortadoğu'da zayıflayan itibarını onaracak, gücünü ve azmini dosta düşmana gösterecek ve başat rolünü yeniden tesis edecekti. Öte yandan Saddam sonrası oluşacak "özgür ve demokratik Irak" tüm Ortadoğu'ya örnek teşkil edecek ve bir domino etkisi yaratılacak, dünyada yaşanan liberal dönüşüme en dirençli bölge olan Ortadoğu'da dönüşümün fitilini ateşleyecekti.¹¹⁴ Ancak işgal ile birlikte Irak için atılan her adım ülkeyi yeni bir kaosa sürüklemiş, bulunduğu coğrafyayı da bilinmez bir sürece sokulmuştur.¹¹⁵

ABD'li yetkililer, Saddam'ı 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutacak bir kanıt gösterememelerine rağmen Irak'a terörle mücadele kapsamında bir operasyon planlanmasını bir kaç gerekçeyle açıklamaktadır. İddialara göre, Saddam tarafından yönetilen bir Irak hem kendi halkı hem de bölgedeki istikrar açısından ebedi bir tehdit unsurudur ve kitle imha silahları üretme çabalarından vazgeçmeyecektir. Bu yüzden ABD'nin askeri bir müdahaleyle Irak'ta bir rejim değişikliği gerçekleştirmesi şarttır. Bu çerçevede Türkiye'nin böyle bir harekâta onay vermesinin önemi Washington'daki politik çevrelerce her fırsatta vurgulanmaktadır.¹¹⁶

11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD, Irak'ı şer ekseni sıralamasında ilk sıraya yerleştirmiştir. ABD, 25 Ekim 2002'de, teröre yataklık ettiği veya edeceği ve silahsızlanma konusundaki yükümlülüklerini ihlal ettiği ve elindeki kitle imha silahlarını sorumsuzca kullanacağı gerekçeleri ile BM Güvenlik Konseyi izini olmaksızın oluşturulacak bir koalisyon ile Irak'a karşı kuvvet kullanabileceğini resmen açıklamıştır.¹¹⁷ ABD'nin ileri sürdüğü sebeplerin hepsi asılsız, temelsiz ve kuşkulara

¹¹³ Yakup Beriş ve Aslı Gürkan, **TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu**, Temmuz 2002, s. 28

¹¹⁴ Altunışık, **A.g.m**, s.77

¹¹⁵ Mete Çubukçu, **Ortadoğu'nun Yeniden İşgali**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, (2006), s.255

¹¹⁶ Beriş ve Gürkan, **A.g.m**, s.28

¹¹⁷ Taşdemir, **A.g.e**, ss.153-155

dayalıdır. ABD ve Güvenlik Konseyi arasında yoğun pazarlıklar yapılmıştır. BM Güvenlik Konseyi 3 Nisan 1991 tarihli 687 sayılı Kararda öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesini uluslararası denetim altında bir takvime bağlayan ve yükümlülüklerin sürekli ihlalden ötürü ciddi sonuçlarla karşılaşacağı yolunda Irak'ı ısrarla uyanan 8 Kasım 2002 tarih ve 1441 sayılı kararı kabul etmiştir.¹¹⁸

Ancak ABD, Irak'ın işbirliği kabulünü samimi bulmamış ve çalışmalarına devam etmiştir. Bu bağlamda ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, 5 Şubat 2003'te, BM'ye dönerek, denetim rejiminin işlemediğini ve Irak'ın hala kitle imha silahlarını sakladığını belirtmiştir. İspanya ve İtalya dâhil sekiz Avrupa ülkesi gerilimin arttığı ve görüş ayrılıklarının derinleştiği bu dönemde, ABD'nin tavrını benimsediklerini belirten bir tezkere imzalamışlardır. Denetim rejimi çalışmalarını 11 hafta sürdürdükten sonra, 14 Şubat 2003 tarihinde silah denetçileri, Irak'ta kitle imha silahları olduğuna ilişkin hiçbir kanıtı ulaşamadıklarını fakat sebebi izah edilemeyen pek çok parça ve maddelere rastladıklarını belirten raporlarını BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuşlardır. 24 Şubat 2003 tarihinde ABD, İngiltere ve İspanya, Irak'ın 1441 sayılı karar çerçevesinde silahsızlanma konusunda kendisine tanınan son fırsatı değerlendirmede başarısız olduğu bir karar tasarısı sunmuşlar ancak Fransa, Rusya ve Çin'in bunu veto edeceklerini açıklamaları karşısında, tasarıyı geri çekmek zorunda kalmışlardır. Daha sonra Beyaz Saray Sözcüsü Ari Fleischer, yönetimin amacının artık Irak'ı basitçe silahsızlandırmak olmadığını fakat amacın artık rejim değişikliği haline geldiğini ifade etmiştir.¹¹⁹

BUSAM'in analizine göre ABD'nin Irak'a ikinci müdahalesi süreci şu şekildedir;

“ABD, 11 Eylül saldırılarının doğrudan kendisini hedef almadığını, aslında tüm uygar ve özgür toplumlara karşı olduğunu ilan etmiştir. Bu görüş 2002 yılında yayınlanan Amerikan Ulusal Güvenlik Doktrini'nde de yer almış ve 20. Yüzyılda totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan savaşı özgürlüğün kazandığına işaret edilerek, 21. yüzyılın da benzer bir mücadeleye sahne olacağı öngörülmüştür. Bu öngörüye göre uluslararası sistemin dengesi ve

¹¹⁸ Arı, **A.g.e**, s.500.

¹¹⁹ Taşdemir, **A.g.e**, s. 244.

insanlığın geleceği için, temel insan hakları ile ekonomik ve siyasal özgürlüklere bağlı ulusların, özgürlük, demokrasi ve serbest girişimi savunmaları gerekmektedir. Bu çerçevede, 11 Eylül saldırıları sonrasında Irak'ın da içinde bulunduğu bir grup ülkenin ABD tarafından şer eksenini ilan edilmesi ile başlayan süreç, ABD'nin Irak'a müdahalesinin zeminini hazırlamıştır. Yine aynı dönemde yayınlanan Ulusal Güvenlik ve Strateji belgesinde ortaya çıkan öncelikli saldırı kavramı ile ABD için orta ve uzun dönemde güvenlik riski oluşturduğu düşünülen ülkelere tehdidin oluşma aşamasında askeri operasyon düzenleme hakkı ortaya konmuştur. Bu çerçevede Saddam Hüseyin'in Kitle imha Silahlarına sahip olduğu iddiası, BM gözlemcileri ile işbirliği yapmayarak BM deneticilerini sınır dışı etmesi ve BM kararlarını uygulamaması, önleyici saldırının gerekçeleri olarak vurgulanmıştır. Bu bağlamda 20 Mart 2003'te, ABD'nin, Saddam Hüseyin'in elinde olduğu iddia edilen kitle imha silahlarını yok etmek, Irak'ı silahsızlandırmak, Ortadoğu'ya demokrasiyi getirmek ve Irak halkını özgürleştirmek söylemi ile Irak'ı işgali gerçekleşmiştir.”¹²⁰

Irak'ın bölgedeki ABD müttefikleri için bir tehlike olmaktan çıkarılmasının dışında bu ülkedeki enerji kaynaklarını denetimi altına alan ABD, bu yolla bölgeyi yani İran'ı, Türkiye'yi, hatta Rusya'yı, Pakistan'ı ve tüm bölgeyi denetlemeyi amaçlamıştır. Ancak ne var ki işgal ne Bush yönetiminin amaçladığı gibi bölgede ABD'nin başat pozisyonunu sağlamlaştırmış, ne İran'ı etkisizleştirmiş, ne de bölgede ABD'nin istediği bir dönüşümü sağlamıştır. ABD açısından tek başarı amaçlandığı şekilde Irak'ta Saddam rejiminin yıkılması olmuştur. Ancak bu başarı da çok büyük bedeller karşılığında olmuştur. Savaşın çok sayıda sivil Iraklı'nın ve ABD askerinin hayatına mal olduğu açıktır. Ayrıca savaş ve Amerikan işgali Irak'ın alt yapısını ve kurumlarını yerle bir etmiştir. ABD işgali Amerikan ekonomisine de çok büyük bir yük getirmiş ve bu yükün halen sürmekte olan ekonomik krizin önemli nedenlerinden biri olduğu ileri

¹²⁰ ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci Ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi, **BUSAM**, İstanbul 2009, <http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/080109abd-iraktan-cekilme-sureci.pdf>, s.1, 26.03.2014

sürülmüştür. Amerikan işgali Irak'ta büyük bir kargaşa ve istikrarsızlığa neden olmuş ve savaş karşıtlarının daha önce uyardığı gibi Irak radikal grupların üssü haline gelmiştir. Irak'ta kimlikler üzerine inşa edilen yeni siyasi yapı siyasi istikrarsızlık yaratmış ve mezhepsel ve etnik düşmanlıkları körüklemiş, ülke Sünni ve Şii mezhep çatışmalarına sahne olmuştur. Bush yönetiminin beklentilerinin aksine ülkedeki bu durum nedeniyle Irak petrolü hala tam olarak dünya piyasasına girememiştir. Genel olarak ABD'nin Irak politikaları hem Irak'ta, hem de bölgede Amerikan karşıtlığını körüklemiştir.¹²¹

Irak'ta KİS bulunduğu ve üretildiğinin gerçek dışı bir beyan olduğu ve Irak işgali için uydurulduğunun anlaşılmasından sonra, dünyada ABD inandırıcılığını ve ABD'nin üstünlük iddialarının etkisini azaltan bir etki yarattı. Irak ordusunu, hava gücünü, ekonomisini çökerten işgal, İran'ın önemli bir bölgesel güç olarak ortaya çıkmasını sağladı ve bölgede, özellikle Irak'ta gücünü artırmasına yol açtı.¹²²

Irak'ın 20 Mart 2003 tarihinde ABD'nin önderliğindeki koalisyon güçleri tarafından işgaliyle başlayan süreç, Irak'ta ve Ortadoğu'da etkilerini hala sürdürmeye devam ediyor. Kısa sürede biten savaş neticesinde Baas rejimi yıkıldı ve Irak'ta Saddam Hüseyin ve sonrası yeni bir dönem başladı. Irak'ın işgali ABD için ilk bakışta bir rejim değişikliği idi, ancak sonrasında gelişen olaylar nedeniyle her bakımdan masraflı bir işgal ve zorlu bir devlet inşası sürecine dönüştü. ABD'nin Irak işgalinden sonra ortaya çıkan sıkıntıları şu şekilde sıralayabiliriz. Geçici Koalisyon Yönetiminin yaptığı hatalar: Amerikalı yetkililer, subay-asker ayrımı yapmadan Irak ordusunu ve bütün güvenlik güçlerini lağvettiler ve Baas partisine mensup bütün memurların işlerine son verdiler. Bu politikanın büyük bir hata olduğu bugün daha iyi anlaşılmaktadır. Başlangıçta sadece belli sayıda yüksek rütbeli Baas partisi üyeleriyle sınırlı kalması planlanan 'Baassızlaştırma' politikası neticesinde, Baas partisine üye bütün bürokratlar ile öğretmen ve doktorlar da dâhil olmak üzere kamu çalışanları işten çıkarılmış ve yaklaşık 750 bin kişi işsiz kalmıştır. Öte yandan, uzun yıllar devam eden ambargo sürecinden etkilenmiş olan devlet kurumları, savaşın bitiminden sonra yapılan yağma

¹²¹ Altunışık, **A.g.m**, ss.77-78

¹²² Recep Boztemur, "Irak Savaşı Sonrası Orta Doğu", **SAREM 5. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, (2008), s. 155

sonucu işlemez duruma gelmişlerdir. Eski rejime bağlı grupların silah gücünü koruması: Saddam Hüseyin rejiminin destekçisi olan Sünni aşiretler ve Baas partisine bağlı militer organizasyonlar hiçbir zarar görmeden, ellerindeki silah gücünü korudular. Bu grupların elinde olan iktidarın Şii Araplara geçmemesi için her türlü yola başvurmaları ve bu uğurda yukarıda saydığımız gerekçelerle diğer Arap devletlerinden destek alabilmeleri şaşırtıcı değildir. Nitekim ellerindeki silahları koruyan gruplar her geçen gün büyüyen organize bir direniş hareketi başlatmışlardır. Sivillere yönelik uygulamalar: Amerikan birliklerinin savaş sonrası yanlış ve masum sivillere zarar veren uygulamaları öç alma ve direnme duygusunu körüklemiş ve Ebu Gureyb hapishanesi gibi hadiseler hem Irak'taki direnişe hem de genel olarak Amerikan karşıtlığına ivme kazandırmıştır.¹²³ Yapılan hatalar ve öngörülemeyen faktörler nedeniyle, Saddam Hüseyin'i devirmek işin kolay tarafı oldu. İşgal sonrası istikrarı sağlamak ve siyasi yapılanmayı sürdürmek ise en karmaşık ve zor kısım haline geldi. Savaşın hemen ertesinde Irak'ta devlet cihazı çöktü ve muazzam bir iktidar boşluğu doğdu.

2.5. ABD'nin, İran nükleer programına karşı politikaları:

Kendine özgü siyasi tarzı, tarihi, zengin enerji kaynakları ve kültürü ile İran; dünyanın tek Şii teokrasisidir. Hem devrimci bir rejime hem de oldukça geleneksel ve muhafazakâr bir topluma sahiptir. Bu yönleriyle İran emsalsiz bir örnektir ve Batı siyasi analizlerinin standart ölçütlerine uymamaktadır. İran dünyada iç dinamikleriyle ön plana çıkmasıyla birlikte jeostratejik önemiyle de ön plana çıkmaktadır. Orta Asya, Hazar Havzası ve Ortadoğu üçgeninin tam ortasında bulunması da İran'ı önemli kılmaktadır. İran'ın içinde bulunduğu bölge, enerji kaynakları bakımından, dünyanın kalbi konumundadır.¹²⁴ İran, yüzyıllar boyunca bulunduğu coğrafyada önder ülke olma iddiasını hiç bırakmamıştır. İmparatorluk, monarşik ya da fundamentalist bütün İran rejimleri Büyük İran sevdasından kurtulamamışlardır. İranlı yöneticiler, özellikle nükleer güç olmak yolunda ilerledikleri sürece, sonuçta gerçekleşme dahi, Körfez

¹²³ Gökhan Çetinsaya, **SETA Irak Dosyası, Irak'ta Yeni Dönem, Orta Doğu ve Türkiye**, SETA Yayınları, Ankara, Nisan 2006, s. 7.

¹²⁴ Zafer Akbaş ve Adem Baş, "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları", **History Studies**, <http://www.historystudies.net/DergiPdfDetay.aspx?ID=594> , 2013, 16.03.2014

ülkeleri, Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleri üzerinde önemli bir nüfuza sahip olacakları inancını taşımaktadırlar.¹²⁵ İran'ın nükleer enerji politikası dış politikasının bir uzantısıdır. İran dış politik tutumunu bölgesel ve küresel tehdit ve fırsatları da göz önünde bulundurarak belirlemektedir. İran nükleer çalışmalarının politik tutumlarla beslemekte ve politik yöntemleri kullanarak geliştirmektedir. İran'ın konuya dair tutumu savaşa varmayan bir çatışma örneği olarak varlığını sürdürmektedir. Dış politikasının belirlenmesindeki en etkili unsurlardan biri ABD ile olan ilişkileridir. ABD ve İran arasında 1970'li yıllara kadar iyi ilişkiler söz konusu iken 1979 devrimi ile Humeyni'nin iktidara gelmesi ve ardından İran-Irak Savaşı'nda ABD'nin Irak'ı desteklemesi ilişkilerin adeta kopmasına neden olmuştur.¹²⁶

Şah Rıza Pehlevi döneminde, İran-ABD arasında zorunlu bir stratejik birliktelik söz konusuydu. Şah, ABD'nin SSCB'yi gözetlemesine ve Basra Körfezinde ABD çıkarlarının korunması için topraklarının kullanılmasına izin vermekte ve buna karşılık ABD, İran'ı bölgesel güç haline gelebilmesi için tüm modern askerî teçhizat ve silahları sağlamaktaydı.¹²⁷ O dönemlerde ABD'nin Orta Asya'da ilgisini çeken yegâne hedef olan SSCB'nin bu bölgede nükleer silah denemeleri yapmasıydı. Bu denemeleri izlemek için uzun süre, İran ve Pakistan'daki üslerden kalkan casus uçaklar Orta Asya üzerinde uçuşlar yaparak bilgi toplamışlardır.¹²⁸ Muhammet Rıza Pehlevi, 1973 yılında Arap İsrail savaşı sonrasında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kurulmasıyla, dört katına çıkan petrol fiyatları sonucu büyük bir gelir akışına sahip olmuştur. Avrupalı Devletlerin bu alanda sundukları teklifler sonucu, bir açıklama yaparak “gelecek yirmi yılda 20.000 megavatlık nükleer enerji elde etmeyi” hedeflediğini belirtmiştir.¹²⁹ İran'ın Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'ndaki jeopolitik ve stratejik konumu, “nükleer devlet”

¹²⁵ Mustafa Kibaroglu, “İran Bir Nükleer Güç Mü Olmak İstiyor?”, **Avrasya Dosyası-İran Özel Sayısı**, (1999), Cilt. 5, Sayı.3, s.13

¹²⁶ Zafer Akbaş, **Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, Barış Kitap, Ankara, (2011), s. 65

¹²⁷ Dilek Aydın ve Arif Tekbıyık, “İran Nükleer Programının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, (2007), s. 109

¹²⁸ Akbaş-Baş, **A.g.m**, s.26

¹²⁹ Mustafa Kibaroglu, “İran'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler”, <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-HarbAkademileri-Sempozyum-Iran-Mart2006.pdf> s.2, Mart 2006, 16.03.2014

olmanın ötesinde bir anlam kazandırmaktadır. Gerçek şu ki İran, nükleer reaktörlere ihtiyaç duymayacak durumda olmasına rağmen nükleer alandaki teknolojik gelişmelerden yararlanmak istemiş ve 1960'lı ve 70'li yıllarda ABD dâhil olmak üzere birçok batılı devletten yardım görmüştür.¹³⁰ Bu alanda, Avrupa ve Amerikan firmaları ile ortak projeler yürütülmüştür. Başkan Jimmy Carter döneminde, ABD firmaları piyasalardaki avantajları kaybetmemek için, "İran'ın geniş petrol ve doğal gaz rezervleri olmasına karşın, bu kaynaklardan tasarruf yapması ve daha temiz ve daha ucuz enerji olarak sunulan nükleer teknolojiden azami oranda faydalanması" konusunda İran yönetimi nezdinde lobi faaliyetlerinde bulunmuştur.¹³¹

Şah 1979'da, Humeyni yandaşları tarafından devrilmiş ve ülkeden uzaklaştırılmıştır. Bu uzaklaştırmayla birlikte İran'ın bölgedeki rolü de değişmiştir. Süreç içerisinde İran ABD ile ilişkilerini koparmış, İsrail için bir tehdit haline dönüşmüş, adeta bölgede dışlanan bir konuma gelmiştir.¹³² Devrim sonrası İran her hareketi izlenir bir ülke konumuna gelmiş ve gerek coğrafi konumu gerekse dış politikadaki duruşu ile Ortadoğu'nun önemli aktörlerinden biri konumuna gelmiştir. Saddam Hüseyin'in bölgedeki karışıklıktan faydalanmak isteğiyle İran'a saldırması ve savaşta kimyasal silah kullanmasıyla başlayan İran-İrak Savaşı'nda 1 milyon civarında insan hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 150 milyar dolar tutarında maddi kayıp meydana gelmiştir. Bu savaşta Irak, Batı'dan açık bir destek görmesine rağmen savaşın bir galibi olmamıştır.¹³³ İslam Devrim sonrasında gerek başa gelen liderlerin politikaları olsun, gerekse sekiz yıl süren İran-İrak savaşı olsun, İran'ın nükleer çalışmaları olumsuz yönde etkilenmiştir. Şah döneminde başlatılan nükleer çalışmalar, İslam rejimi yöneticileri tarafından din açısından sakıncalı bulunmuş ve savaş sürecinde yaşanan ekonomik sıkıntılarının da etkisiyle bu alandaki çalışmalar durdurulmuştur. Bu dönemde, nükleer araştırma faaliyetleri üzerinde herhangi bir gelişme elde edilemediği gibi yarım kalan

¹³⁰ Kibaroglu, **A.g.e**, ss.271-282.

¹³¹ Aydın-Tekbıyık, **A.g.m**, s.109

¹³² Tuğçe E. ÖZTÜRK, "Yeni Dönem Türkiye - ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler", <http://www.tasam.org/Files/PDF/abdsonucraporu.pdf>, s.29, 16.03.2014

¹³³ Ali Bülent Uşaklı, "Savaşın Dönüşümünde Teknolojik Gelişmelerin Etkisi", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, (2007), s.121

tesislerin inşasına devam edebilmek için bir girişimde de bulunulmamıştır. İran'ın sahip olduğu rejimin, ABD ve Batı karşıtı olması nedeniyle, nükleer çalışmalar ile ilgili bütün anlaşmalar Batılılar tarafından iptal edilmiştir.¹³⁴

İran İslam Devrimi, ABD'yi özellikle iki açıdan güç durumda bırakmıştı. ABD, bir yandan Sovyetlere yönelik en önemli istihbarat alanlarını kaybederken, bir yandan da Basra Körfezi'ndeki petrol kaynakları risk altına girmişti. Öte yandan İran'ın devrim ihracı politikaları Basra Körfezinde istikrarsızlığı tetiklemişti. Hem petrol hem doğalgaza sahip olan bir ülkenin nükleer enerji de üreterek bir enerji merkezine dönüşmesi ABD'nin Bölge'deki çıkarlarına tehdit olarak görülürken, İsrail tarafından da varoluşsal bir tehdit olarak algılanmaktadır. Öte yandan, ABD'nin Basra Körfezi'ndeki Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerle kurduğu stratejik ilişkiler, İran nezdinde tehdit olarak algılanmakta, İran Bölge'de yalnızlaştırıldığını düşünmekte ve bu psikoloji içinde daha sert söylemlere girme eğilimi taşımaktadır.¹³⁵

Enerji kaynaklarının küresel alanda homojen dağılmaması enerjiyi stratejik bir güç yapmakta, bulunduğu coğrafyayı sadece bölgesel değil, küresel güçlerin mücadele alanına dönüştürmektedir. Bu çerçevede, Avrasya coğrafyasının sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz rezervleri, bu bölgenin hayati ve stratejik önemini daha da ön plana çıkarmaktadır. Dünyanın en büyük ekonomilerden birine sahip olan ABD'nin, bu enerji kaynaklarına sahip olması, ekonomik üstünlüğünü koruyabilmesi için bir gerekliliktir. ABD'nin özellikle İran ile ilgilenmesinin sebebi, İran'ın küresel enerji dengeleri içindeki önemli bir yere sahip olması ve giderek artan enerji ihtiyacını bu geniş bölgeden karşılamak istemesidir.¹³⁶

Kitle imha silahlarının yayılması, terör örgütlerin elini de güçlendirmektedir. Terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının denetim mücadelesi ile iç içe geçmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu bölgesinde kontrol edilemeyen silahlanma yarışı, dünyayı ciddi anlamda endişelendirmektedir. Bu durum, ABD

¹³⁴ Arif Keskin, İran'ın Nükleer Çabaları: Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar, **TURKSAM**, <http://akademikperspektif.com/2012/01/10/iranin-nukleer-cabaları-hedefler-tartışmalar-ve-sonuçlar/>, 10.01.2012, 16.03.2014

¹³⁵ E. Öztürk, **A.g.m**, s. 31

¹³⁶ Aydın-Tekbıyık, **A.g.m**, s.115

şemsiyesinde himayesini sürdüren İsrail'in varlığına ve güvenliğine de büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Kitle İmha silahlarının özellikle bu bölgeden bertaraf edilmesi ABD dış politikasının öncelikli hedefleri arasında gelmektedir. 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a düzenlenen terörist saldırıları, kitle imha silahlarının terör örgütlerince kullanıldığında ne gibi zararlar doğurabileceğini açıkça göstermektedir. Dolayısıyla, İran'ın bölgesel güç olabilmek amacıyla edindiği başta nükleer silahlarını taşıyabilecek balistik füze sistemleri olmak üzere diğer konvansiyonel silahları uluslararası camiada büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır.¹³⁷

ABD ve Batı, İran'ın nükleer hesaplarının irrasyonel bir ideolojiden kaynaklandığını düşünmektedir. Oysaki İran'ın nükleer hesaplamalarının kaynağı irrasyonel ideolojiden öte, kendisine yönelik çeşitli tehditlerden kaynaklanmaktadır. İran'ın bölgesel güç olma stratejik doktrininin bir taraftan bağımsızlığına diğer taraftan uluslararası yaşamsal kabul edilen çıkarlarının korunmasına yardım edeceği kabul edilmektedir. Bu durumun sağlanmasının bir yolu olarak da nükleer hesaplar kullanılmaktadır.¹³⁸

İran-ABD ilişkilerine son dönemde damga vuran konu İran'ın nükleer faaliyetleri olmuştur. İran'ın nükleer programı neredeyse on yıldır uluslar arası gündemin ilk sıralarında yer almaktadır. Bu durum büyük ölçüde İsrail, Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'nin İran'ın nükleer programının silah yapmaya dönük olduğu iddiasından kaynaklanmaktadır.¹³⁹ Bu sorun için UAEK dışında BM'ye bağlı diğer organlar eksenli süreçte ise yaptırım kararları ve bununla ilgili çalışmalar dikkati çekmektedir. BM nezdinde yürütülen çalışmalarda ABD, İran'a yaptırım uygulanmasını en güçlü şekilde destekleyen BMGK üyesi iken Çin ve Rusya ise aynı platformda İran'a ağır yaptırımlar uygulanmasına yanaşmamakta, hatta karşı çıkmaktadırlar. Silahsızlandırma ya da KİS'lerin ortadan kaldırılması, BM'nin öncelikli hedeflerindedir. BM'nin desteği ile nükleer silahlardan arınmış bölgelerin kurulması üzerine antlaşma, genişletilmiş nükleer denemeleri yasaklayan antlaşma ve nükleer

¹³⁷ A.g.m, ss.115-116

¹³⁸ Akbaş-Baş, A.g.m, s.31

¹³⁹ Bayram Sinkaya, "İran'ın Nükleer Programına Arap Ülkelerinin Yaklaşımı", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2 Sayı: 15, 2010, s. 88

silahların sınırlandırılması anlaşması gibi geniş çaplı antlaşmaların yapılması sağlanmıştır. Hatırlanacağı üzere 1963’de nükleer denemelerin kısmen yasaklanması antlaşması ile nükleer denemelerin atmosferde, uzayda ve su altında yapılmasının yasaklanması ve 1968’de NPT anlaşması yapılmıştır. Süreci takiben 1992’de, Kimyasal Silahlar Anlaşması ile kimyasal silahların kullanımı, stoklanması ve üretilmesi yasaklanmıştır. 1996 yılında ise nükleer denemeleri yasaklayan antlaşma ile tüm yeraltı nükleer denemelerinin yapılmasını yasaklayacak şekilde kapsam genişletilmiştir.¹⁴⁰

Bu bağlamda, BM’nin İran’a yönelik politikasının birtakım kilometre taşları vardır ve bunlar BMGK’nın kararlarıyla atılmıştır. Bu kararların önemlilerinden bazıları şunlardır. İran’ın uranyum zenginleştirme çabalarıyla bağlantılı ve yeniden işleme faaliyetlerini durdurmasını talep eden BMGK’nın UNSCR 1737(2006) sayılı kararıyla; İran’a hassas nükleer materyal, teknoloji ve balistik füzelerin doğrudan veya dolaylı olarak satışı yasaklanmış ayrıca UAEK tarafından tespit edilecek olan hassas nükleer çalışmaların derhal askıya alınmasını amaçlanmıştır.¹⁴¹

BMGK’nın UNSCR 1747(2007) sayılı kararıyla; Tahran üzerindeki ekonomik ve ticari yaptırımlar genişletilmiştir. Dönemin İran Cumhurbaşkanı söz konusu kararı, geçersiz bir kâğıt parçası olarak tanımlamıştır. BMGK, ilave yaptırımlar öngören UNSCR 1803(2008) sayılı kararı ile UNSCR 1835(2008) ve UNSCR 1887(2009) sayılı kararları, genel olarak İran’dan uranyum zenginleştirme faaliyetlerine son vermesini, NPT antlaşmasının Ek Protokolü’nü imzalamasını ve UAEK ile işbirliğini artırmasını talep etmektedir. Haziran 2010 tarihinde, UNSCR 1929(2010) sayılı BMGK kararı ile İran’ın nükleer faaliyetleri ve nükleer silah sistemi geliştirme çabaları hedef alınmakla birlikte daha sıkı mali kısıtlamalar, genişletilmiş kargo kontrolleri ve genişletilmiş silah ambargosunu da içeren yaptırımlar kabul edilmiştir.¹⁴²

2002 yılında Ulusal Direniş Konseyi’nin eski bir üyesi ve Tahran’da önde gelen muhaliflerden Alireza Jafarzadeh, İran rejimi içerisindeki sağlam kaynaklardan edindiği bilgilere dayanarak Natanz ve Arak’taki iki gizli nükleer tesisin olduğunu ifşa etmiştir.

¹⁴⁰ Birleşmiş Milletler Kamusal İletişim Dairesi, Birleşmiş Milletler Hakkında Her şey, http://www.unicankara.org.tr/everything_Turkish_final.pdf, s.36, 16.03.2014

¹⁴¹ Arzu Celalifer Ekinci, **İran Nükleer Krizi**, USAK Yayınları, Ankara, (2009), s.115

¹⁴² Akbaş-Baş, **A.g.m**, s.30

Bu açıklamaların ardından ABD, İran'ı nükleer silah yapmaya teşebbüs etmekle suçlamış ve nükleer kriz süreci başlamıştır. Haziran 2003 tarihinde Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) Başkanı Muhammed El Baradei, İran'ın belirli nükleer materyaller ve faaliyetlerinin raporunu vermediğini açıklamış ve ülkeden işbirliğinde bulunmasını istemiştir. Ancak hiçbir noktada İran'ın NPT'den doğan yükümlülüklerini ihlal ettiğini açıklamamıştır.¹⁴³

2005 yılında Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin hemen ardından İsrail haritadan silinmelidir ifadesi ile beraber gerek dış politikası gerekse nükleer politikasında İran, sert ve uzlaşmadan uzak bir tutum sergilemeye başlamıştır. Ahmedinejad dönemi ile İran, 1989'da Rafsancani ile başlayan ve 1997 ve 2005'e kadar Hatemi ile pekişen Batıyla pragmatist uyum geleneğinden kopmaya başlamıştır. Hatemi tarafından uygulanmaya çalışılan ve Batı dünyası ile diyalog kurarak Batıyla yakınlaşma düşüncesi Ahmedinejad döneminde terk edilmiştir. Ahmedinejad'ın bu tutumu ve politikaları ile nükleer silah meselesi İran-ABD arasında adeta bir düello malzemesi haline gelmiştir. Eylül 2005'te Ahmedinejad BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, ülkesinin barışçıl amaçlı nükleer enerji çalışması yürütme hakkından vazgeçmesinin söz konusu olmadığını söylerken Amerikalı yetkililer de İran konusunu, UAEA'nın oyuyla BM Güvenlik Konseyi'ne taşımayı öngördüklerini açıkladılar. Mart 2006'da açıklanan Amerikan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde, İran öncelikli tehdit olarak tanımlandı ve İran NPT'nin Güvenlik Denetimi yükümlülüklerini ihlal etmekle ve nükleer programının tamamen barışçıl amaçlar için olduğunu objektif bir şekilde kanıtlayamamakla suçlanmıştır.¹⁴⁴

İran ile Batı dünyası arasındaki gerilim 2006 yılından sonra her geçen gün giderek tırmanmaya devam etti. ABD yönetimi İran'ın yükümlülüklerini yerine getirmediğini ileri sürerek İran'a karşı yaptırımlar uygulanması konusundaki tezini Obama döneminde hayata geçirdi. Ancak yaptırımlar konusunda BM çatısı altında ABD adım atmadan önce 17 Mayıs 2010 tarihinde Brezilya ve Türkiye'nin katılımı ile Tahran

¹⁴³ Ekinci, **A.g.e**, ss.15–20

¹⁴⁴ Talha Köse, "İran'ın Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkanları", **SETA Yayınları**, Ankara, (2008), s. 23, <http://file.setav.org/Files/Pdf/iran-nukleer-programi-ve-orta-dogu-siyaseti-guc-dengeleri-ve-diplomasinin-imkanlari.pdf>, 16.03.2014

Deklarasyonu adı verilen bir anlaşma imzalandı. Anlaşma, İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad ile Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile Brezilya Cumhurbaşkanı Luis İnacio Lula Da Silva tarafından Tahran'da imzalandı. Anlaşma uyarınca, İran bir hafta içinde UAEK'ya bilgi verecek, Viyana Grubu'nca onaylanırsa 1.200 kg düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyum Türkiye'ye nakledilecektir. Bu malzeme Türkiye'de kaldığı süre içinde İran'ın malı olmaya devam edecek, Tahran ve UAEK güvenliği denetlemek üzere gözlemci gönderilebilecek, Viyana Grubu 1 yıl içinde İran'a 120 kg nükleer yakıt sunacak, İran, Türkiye'den uranyumu hızla ve koşulsuz olarak iade etmesini isteyebilecek.¹⁴⁵

Ancak Tahran Deklarasyonu ABD'yi memnun etmedi ve ABD Haziran 2010'un başında BM Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Rusya'yı da ikna ederek İran'a tarihinde dördüncü kez yaptırımları uygulamaya başladı. 2013 yılında cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Hasan Ruhani katıldığı Davos Dünya Ekonomi Forumu'nda, Kasım ayında Birleşmiş Milletler Nükleer Dairesi ile yaptığı anlaşma uyarınca ülkesindeki uranyum zenginleştirmesini %20 azalttığını duyurmuştur. Hasan Ruhani'nin ılımlı tutumu ve müzakerelere açık duruşu neticesinde AB İran'a uyguladığı yaptırımları 6 ay süreyle askıya almıştır.¹⁴⁶

2.6. Başkan Obama dönemi ABD politikaları:

2009 yılında ABD başkanlığını George Bush'tan devralan Barack Obama'nın ABD'nin dünyada sarsılmış imajını düzeltebileceği umulmaktadır. Seçim kampanyasını değişim sloganıyla yürütmüş olan Obama'nın değişimin mimarı olma yolunda attığı ilk adımlardan biri Ortadoğu'daki belli başlı sorunların çözümüne yönelik olmuştur. Kahire ve TBMM'de yaptığı konuşmalar da bölgedeki bu kötü imajı düzeltme sürecinde atılmış olan ilk adımlar olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁷ Obama, dünyanın Bush iktidarı süresince

¹⁴⁵ Türkiye, İran anlaşmasının neresinde?

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/11/131126_iran_turkiye.shtml, 26.11.2013, 15.03.2014

¹⁴⁶ Hasan Ruhani: Nükleer program konusunda gerekli tüm adımları atmaya hazırız,

<http://tr.euronews.com/2014/01/23/hasan-ruhani>, 23.01.2013, 24.02.1024

¹⁴⁷ Yalim Eralp, **Obama'nın Konuşması: Ankara-Kahire Farkı**,

<http://www4.cnnturk.com/Yazarlar/YALIM.ERALP/Obama.nin.Konusmasi.Ankara.Kahire.Farki/39.490/index.html>, 08.06.2009, 25.02.2014

unutmuş olduğu yumuşak güç kavramını, seçim kampanyası sırasında ve seçildikten sonra verdiği demeçlerde, yeniden dünya gündemine taşımıştır. Obama'nın bu unutulmuş yumuşak gücü kullanarak atacağı her adım, ABD'nin Afganistan ve Irak'ta yaptığı katliamlar ve söylediği yalanlar yüzünden sarsılan imajını düzeltebilmesi için büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Obama'nın ilk röportajını Suudi kanalı olan El-Arabiya'ya vermesi, Amerika'nın İslam dünyasının bir düşmanı olmadığını vurgulaması, Filistin İsrail sorununun çözümünde iki tarafı da dinleyeceğinin altını çizmesi ve işbirliğinden bahsetmesi yumuşak gücü devreye sokmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁸

Obama'nın Kahire Üniversitesi'nde yaptığı konuşma medeniyetler çatışması zihniyetiyle sekiz yıldır yürütülmüş olan muhafazakâr politikaların artık değiştiğinin sinyallerini vermiştir. Obama gerek TBMM'deki konuşması olsun gerekse Kahire'deki konuşması olsun her ikisinde de, ülkesinin barışçı yüzünü göstermeye çalışmıştır. Obama'nın konuşmasının ana temasını Amerika'nın ikna etme yeteneğini, yani yukarıda belirttiğimiz yumuşak gücünü yeniden inşa etme çabaları oluşturmuştur. Kahire konuşması boyunca Obama, İslami kültür ve tarihe olan saygısına ve kendisinin Müslüman dünya ile olan bağlarına vurgu yapmıştır. Kahire'ye gelme nedenini yeni bir başlangıç yapmak olarak açıklayan Obama, bu sözleriyle de farklı bir politika izleyeceğinin güvencesini vermiş oluyordu.

Obama Kahire'deki konuşmasında Arap-İsrail ihtilafını ve ülkesinin İran'la sürtüşmesini, şiddet yanlısı aşırılıkçılıkla mücadelenin yanı sıra demokrasi, inanç özgürlüğü ve kadın haklarını güçlendirmeyi içeren bir gündemin parçası olarak çözmeyi de vaat etmiştir. Obama konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir;

“Ben Kahire’ye Amerika Birleşik Devletleri ile dünyadaki Müslümanlar arasında karşılıklı çıkar ve karşılıklı saygıya dayanan, Amerika ve İslam’ın birbirleriyle zıt olmadığı ve rekabete gerek bulunmadığı gerçeğine dayanan yeni bir başlangıç arayışı ile geldim. Aslında onlar birbirini tamamlar, adalet ve gelişim, hoşgörü ve bütün insanların saygınlığı gibi ortak ilkeleri paylaşır. George W.

¹⁴⁸Dünya Bülteni, Barack Obama'nın ilk röportajı,
<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=64993>, 30.01.2009, 25.02.2014,

Bush'tan farklı olarak Barack Obama konuşmasında küresel karşılıklı bağımlılığın da altını çizdi: Birbirimizi dinlemek, birbirimizden öğrenmek, birbirimize saygı göstermek ve ortak bir zemin bulmak için devamlı olarak çaba göstermeliyiz. Mukaddes Kuran'ın bize söylediği gibi, Allah'ı aklından çıkarma ve daima gerçeği söyle. Benim bugün yapmağa çalışacağım şey, insan olarak paylaştıklarımızın bizi ayıran güçlerden çok daha kuvvetli olduğu yolundaki inancımın şaşmadan, önümüzdeki fevkalade görevin önemini bilerek, elimden geldiği kadar gerçekleri yansıtmaktır".¹⁴⁹

Obama, TBMM'deki konuşmasında da Bush'un "ya bizdensiniz ya karşımızdasınız" kuralını bir kenara bıraktığının sinyallerini vermiştir. Geçmişteki ilişkilere vurgu yapmasının ve Türkiye ile işbirliğinin Amerika'nın yararına olacağını dile getirmesinin yanı sıra Obama, iki ülkenin birbirini dinleyip ortak bir zemin aramasının gerekliliğinin altını çizmiştir. Obama Türkiye'de Türklerin dahi kendilerine söyleyemediği şeyleri, Türklere söylemesi açısından güzel bir konuşma yapmıştır.¹⁵⁰ Obama bu konuşmasında Türkiye ile bozulan ilişkilerin onarılmasına ilişkin atılacak ilk adımın yanlış anlaşılmalara ortadan kaldırmak olduğu üzerinde durmuş ve Türkiye'den tüm Ortadoğu'ya şu şekilde seslenmiştir;

"Türkiye ve ABD günümüzün sorunlarına, tehditlerine ve tehlikelerine karşı yan yana olmalı, birlikte çalışmalı. Karşılıklı çıkarlara dayanmamız ve farklılıklarımız üzerinde yükselmemiz gerekiyor. Birlikte hareket edersek daha güçlüyüz. Birleşik Devletler ile Türkiye'yi birbirine bağlayan güvenin zorlandığını, sarsıldığını biliyorum. Bu zorlanmanın, sarsılmanın İslam inancının yaşandığı pek çok yerde paylaşıldığını da biliyorum. Becerebildiğim kadar

¹⁴⁹ Barack Obama'nın Kahire konuşması,
<http://xa.yimg.com/kq/groups/17875166/445506459/name/Barack+Obama%26%2339%3Bs+Ca+iro+speech.doc>, 04.06.2009, 25.02.2014,

¹⁵⁰ Aydoğan Vatandaş, **Arabulucu Amerika Konuşmaları**, Kara Kutu Yayınları, İstanbul, (2012) , s.52

*açıkça şunu söylemek isterim ki, Birleşik Devletler, İslam ile bir savaş halinde değildir ve asla olmayacaktır”.*¹⁵¹

ABD Başkanı Obama'nın bu söylemleri ve bir ölçüde de Genel prensipler ve yöntemler açısından Obama yönetiminin güç kullanımı yerine müzakere ve diyalogu tercih ettiği, tek taraflı değil çok taraflı politikaları savunduğu, müttefikleri ile birlikte çalışıp, ABD'nin düşmanlarına karşı daha ince ayırım bir politikayı ön plana çıkardığı söylenebilir.

Hüsnü Mahalli Obama'nın Türkiye ziyaretini ve meclis konuşmasını şu şekilde yorumlamıştır;

*“Bu sürecin bence en önemli aşaması Başkan Obama'nın ilk Müslüman ülke olarak 6 Nisan 2009'da Türkiye'ye gelmesidir. Türkiye'yi öve öve bitiremeyen Barack Hüseyin Obama ülkesi ile Türkiye arasında ilk kez “Model Ortaklık” tan söz etti. Bu ortaklığın ne anlama geldiği daha sonra “Arap Baharı” ile anlaşılacaktır”.*¹⁵²

Bu yeni çerçevenin uygulamasına baktığımızda bazı sonuçlar ortaya çıkmak tadır. Öncelikle ABD Barack Obama'nın seçim sürecinde birçok kez vurguladığı gibi Irak'tan çekilme takvimini uygulama koydu. Senatörlüğü döneminde Irak Savaşına karşı çıkan Obama birçok kez bu savaşın ABD'yi gerçek hedefi olması gereken el-Kaide'ye karşı savaşında zayıflattığını iddia etmişti.¹⁵³

Obama yönetimi daha önceki politikanın aksine İran ve Suriye ile sorunları öncelikle diyalog yoluyla çözmeye çalışacağını ilan etti. Bush yönetimi döneminde tamamen kesilen Suriye ile diyalog yeniden başlatıldı. İran ile ancak Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanlığından sonra ilişkiler gelişmeye başladı. Diğer taraftan Filistin-İsrail uyuşmazlığında Obama barış sürecinin yeniden başlamasını ve bu çerçevede İsrail'in yeni yerleşimler inşa etmeyi durdurması gerektiğini vurguladı. Müslüman dünyasına seslenmek için yaptığı Kahire konuşmasında da dikkat çektiği ana tema ise ABD'nin Müslümanlarla bir savaşta olmadığını vurgulayarak diyalog, hoşgörü ve bir arada

¹⁵¹ Başkan Obama'nın TBMM'deki Konuşması, <http://www.yenidenergenekon.com/98-baskan-obamanin-tbmmdeki-konusmasi-turkce-tam-metin/#sthash.GWHxEo0.dpuf>, 07.04.2009, 25.02.2014,

¹⁵² Hüsnü Mahalli, **Ortadoğu'da Kanlı Bahar**, Destek Yayınevi, İstanbul, (2012), s.106

¹⁵³ Altunışık, **A.g.m**, s.79

yaşama mesajları verdi. Ortadoğu politikası konusundaki değişimi henüz daha çok söylem düzeyi ile sınırlıdır. Bu anlamda en önemli değişim siyaset tarzı ile ilişkilidir. Bu anlamda ABD'nin bu bölgede uzun yıllar içinde oluşturulmuş çıkarları değişmemiştir. Ancak yeni yönetim bu çıkarların nasıl korunacağı konusunda farklı yaklaşım geliştiriyor gibi görünmektedir.

“Obama gerçekten, İslam dünyası açısından kulağa hoş gelen şeyler söyledi. Seleflerinin dile getiremediği, önemli bazı gerçeklerin de altını çizdi. Geçmişte yaşananlarla mevcut durumu kıyaslayarak tutarlı olmaya gayret etti.”¹⁵⁴ Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu politikasını ve ilişkilerini bölgesel aktörlerin önemli ölçüde etkileyeceği söylenebilir. Bölgedeki devletler ve devlet dışı aktörlerin kendi çıkarları ve ajandaları ABD'nin politikalarını uyguladığı bağlamı oluşturacaktır. Örneğin, Irak'taki çeşitli grupların ilişkileri, İran'ın iç politikası ve dış politikasına yansımaları, İsrail hükümetinin politikaları, Filistin'de el-Fetih ve Hamas arasındaki ilişkiler zaman zaman ABD politikalarından etkilense de kendi dinamiklerini yaratacaklardır. Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemde de ABD'nin Ortadoğu'da düzen oluşturma çabaları bu gerçekle yüz yüze gelmiştir ve gelmeye de devam edecek görünmektedir.¹⁵⁵

Bu bölümde ABD'nin Ortadoğu bölgesinde yürüttüğü politikaların belli başlı örnekleri üzerinde durulmuştur. Özellikle Afganistan ve Irak işgalleri neden ve sonuçları ile incelenmiş, işgal öncesi yapılan söylemlerle, sonradan ortaya çıkan sonucun çeliştirildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu örneklerle ABD'nin Ortadoğu'da yürüttüğü politikalarında gösterdiği nedenlerin dışında, gizli bir arka planının olduğu ispatlanmak istenmiştir.

¹⁵⁴ İsmail Kapan, **Irklar, Dinler ve Mezhepler Mozaiği Ortadoğu'da Bahar Sancısı**, Babıali Kültür yayınları, İstanbul, (2012), s.225

¹⁵⁵ Altunışık, **A.g.m**, s.80

3.BÖLÜM

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ (BOP)

3.1. BOP' un tanımı:

Başkan Bush ve Yeni Muhafazakâr grup tarafından hazırlanan ve Genişletilmiş Ortadoğu coğrafyasında demokrasi yönünde rejim değişikliğini öngören Büyük Ortadoğu Projesi, önceleri Türk karar vericileri dâhil, bölgenin demokratikleşmesini arzu eden devletler tarafından açık bir şekilde desteklenmiştir. Demokratik Barış Yaklaşımına dayanan Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), aslında bölgenin iç siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarında radikal dönüşümü öngörmektedir. Başkan Clinton'dan farklı olarak Başkan Bush ve ekibi, askeri yöntemleri kullanarak, kısa sürede bölgenin demokratik dönüşümünü sağlamayı hedeflemiştir.¹⁵⁶ Atilla Akar BOP için şu değerlendirmelerde bulunmuştur;

“Büyük Ortadoğu Projesi, aslında çok eski bir projedir. Ortadoğu’da yer alan bölgelerin bir bütün olarak görülmesi ve bu bölgede otorite sağlayan bir siyasal yapılanmanın gerçekleştirilmesi doğrultusunda her dönemde ve her siyasal güç tarafından Ortadoğu’yu genel olarak büyük sınırlar içerisinde ele alan bazı yaklaşımlar ve projeler geliştirilmiştir.”¹⁵⁷

BOP, Soğuk Savaş sürecinin ardından ABD'nin ortaya attığı Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin bir alt başlığıdır. 1990'lı yılların başlarında ABD Tanzanya'da ve Kenya'da büyükelçiliklerinin bombalanması ile uluslararası terörizme karşı politikalar üretmesi gerektiğini anlayarak bu projeyi başlatmıştır.¹⁵⁸ Bu Kuzey Afrika'nın Akdeniz sınırlarından başlayıp Hindistan'ın batı sınırlarına kadar uzanan geniş bir coğrafyada çoğu Müslüman olan ülkelerin siyasi, hukuki, bilgi, eğitim, ekonomi, sosyal ve güvenlik

¹⁵⁶ Neziha Musaoğlu ve Ertan Efegil, “ Ortadoğu’da Büyük Ortadoğu Projesi uygulanabilir mi?”, s.2, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu2%20makale/neziha_musaoglu_ertan_efegil.pdf, 18.03.2014

¹⁵⁷ Atilla Akar, **Büyük Ortadoğu Kuşatması**, Timaş yayınları, İstanbul, (2004), s.101

¹⁵⁸ Günal, **A.g.m**, s.157

boyutlarında değişim ve dönüşümlerini hedefleyen kapsamlı bir projedir¹⁵⁹. Ancak BOP' un hayat bulması ve uygulanması, bütün dünyayı sarsan ve yeni bir dönemin başlamasına sebep olan 11 Eylül terör saldırılarının ardından olmuştur. Küresel terörizmin ile mücadelede, klasik terörle mücadele yönteminin etkili olmadığı anlaşılınca, ABD küresel terörizmin kaynağı olarak gördüğü Ortadoğu bölgesine müdahale etmek amacı ile BOP' u canlandırmıştır. Afganistan ve Irak'ın işgalleri ile uygulamaya konmuş olan projenin resmi ağızlarından ilk ilanı İsviçre'nin Davos şehrinde yapılan Dünya Ekonomik Forumu'nda ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney tarafından 24 Ocak 2004 tarihinde yapılmıştır.¹⁶⁰

Başkan Bush dönemine yön veren Yeni Muhafazakârlar, ABD tarafından uygulanan demokrasinin bütün ülkeler açısından en ideal bir yönetim tarzı olduğunu, dünyaya demokrasinin, özgürlüğün yayılması gerektiğini ve bu görevin Tanrı tarafından, ABD'ye verildiğini savunmaktadırlar. Bunun yanı sıra bir zamanlar Almanya ve Japonya'ya nasıl özgürlük götürdülerse, şimdi de aynı görev, başta Ortadoğu olmak üzere diğer bölgelere götürülmesinin gerektiğini, SSCB'nin yıkılmasından sonra, ABD'ye meydan okuyacak bir gücün kalmamasından dolayı, ABD liderliğinde tek kutuplu bir dünyanın kurulması gerektiğini söylemektedirler. Yeni Muhafazakârlar, diktatör rejimlerin askeri müdahalelerle değiştirilmesini başta İsrail olmak üzere, müttefiklerine her türlü desteğin verilmesini ve ABD'nin dış politikada aktif, müdahaleci bir rol üstlenmesi gerektiğini, savunmaktadırlar. Yeni Muhafazakârlar, İsrail'in sağcı politikalarını da desteklemektedir. Filistin'e verdiği destekten dolayı sorun çıkaran Suriye, İran ve Suudi Arabistan'daki rejimlerin devrilmesini istemektedirler.¹⁶¹

Bush'un iktidar döneminde ABD dış politikasına yön veren muhafazakâr kesime karşı yeni liberal fikirlerin savunucusu olan Ronald Asmus'un Kenreth Pollack ile birlikte kaleme aldığı makalesinde BOP ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur. Washington

¹⁵⁹ Salim Cöhce, Büyük Orta Doğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Orta Doğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt. 2, Sayı 3, (2000), s.65, <http://ataum.gazi.edu.tr/posts/download?id=46822>

¹⁶⁰ Cöhce, **A.g.m**, s.66

¹⁶¹ Abdullah Şahin, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye**, İstanbul, (2004), s.65

Post gazetesinde 22 Haziran 2003'te yayımlanan "Ortadoğu'nun Neoliberal Açıldan Ele Alınışı" (*The Neoliberal Take on the Middle East*) isimli makalede, Ortadoğu'nun tehditlerden arındırılarak istenilen şekle gelebilmesi için uygulanması gereken proje NATO'nun soğuk savaş döneminde SSCB'ye uyguladığı projenin bir benzeri olmak zorundadır. Uygulanması gereken bu proje uzun vadeli olmakla beraber kuvvet uygulaması içermemelidir. Çünkü Ortadoğu'yu kuvvet uygulayarak istenilen seviyeye getirmesi imkânsızdır. Ancak ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi açılardan geliştirilmiş bir proje Avrupalı müttefiklerle beraber uygulandığı takdirde Ortadoğu'da sonuç alınabileceği ifade edilmiştir.¹⁶²

Irak'ın işgalinin ardından gündeme gelen ve çok geniş bir alanı etki altına alması hedeflenen bu proje ile petrol, su ve doğal gaz gibi maddelerin hem kaynaklarını hem de nakil yollarını kontrol altında tutulması amaçlanmıştır. Bu sayede ileride rakip olması ya da tehlike arz etmesi muhtemel olan güçlerin önü kesilecek bu şekilde de hangi devletin güçlenip hangisinin güçlenmeyeceğine bizzat kendileri karar verebileceklerdir. Barındırdığı bunca avantajın yanı sıra enerjiye artan ihtiyaç, devletlerin istikrarsızlıkları, petrol kaynağı ülkelere ulaşmadaki artan zorluk derecesi ve dünyanın tamamına hükmetme arzusuna sahip çeşitli güçler Ortadoğu'da söz sahibi olmanın önemini oldukça arttırmıştır.¹⁶³

ABD'nin bu projesinde işi organize edecek devlet İsrail, model devlet ise Türkiye olacaktır. ABD ise sadece gerektiği anlarda tetikleme ya da organize etme gibi müdahalelerde bulunacaktır. Bu şekilde ABD'nin 90'lı yıllarda sıkça telaffuz ettiği Yeni Dünya Düzeni ile elde edeceği küresel hâkimiyetin bölgesel alanda tatbiki sağlanmış olacaktır. ABD 1990'lı yıllarda Sovyet Birliği'nin yıkılmasından sonra dünya sahnesinde yalnız kalmış ve Ortadoğu bölgesindeki faaliyetlerini artırarak, bölgede hâkimiyet sağlamak için elde ettiği bu fırsatı yaygın politikalar üretmek kullanmıştır. Bu politikalar BOP' u oluşturmuştur.¹⁶⁴

Benzer olarak Bill Clinton 1997 yılında "Yeni bir Yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi" adı verilen belgeyi imzalamıştır. Belgenin özü ABD çıkarlarına dayanan

¹⁶² Şafak, **A.g.e**, s.36

¹⁶³ Şafak, **A.g.e**, s.37

¹⁶⁴ Kaynak-Gürses, **A.g.e**, ss.12-13.

ekonomik milliyetçiliğin, gerekirse silah gücüyle dünyaya egemen kılınması üzerine bina edilmiştir. Aynı belgede şu cümleler yer almaktadır;

“200 milyon varillik petrol rezerviyle Hazar Denizi bölgesi (Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kafkasya, İran, Kuzey Irak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu) dünyanın artan enerji talebini karşılama da önemli bir rol oynamaya adaydır... Kendi petrol kaynaklarımız tükeneneğinden bu bölgedeki kaynaklara ulaşmak, ABD'nin yaşamsal çıkarlarından biridir.”¹⁶⁵

Bu belgeyle ABD'nin Ortadoğu'daki her faaliyetinin petrole egemen olma maksatlı olduğu anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere BOP' un asıl hedefi ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki tüm petrol kaynaklarına hâkim olma isteğidir. Buna rağmen ABD projesi hümanist temellere oturtmaya çalışarak, projenin maksadının bölgeye daha fazla demokrasi ve özgürlük getirmek olduğunu iddia etmektedir. ABD, aynı zamanda proje kapsamında eğitim, terör ve ekonomik sorunlarında halledileceğini ifade etmektedir. Geline nokta da proje kapsamında işgal edilen Irak'ta ve Taliban tasfiyesi için müdahaleye maruz kalan Afganistan'da bir milyonun üzerinde can kaybı ve milyonlarca insanın mülteci durumuna düştüğü görüldü. ABD'nin demokrasi söylemlerine inanan ve müdahaleleri destekleyen bu ülkelerin vatandaşlarının, yaşam güvencelerinin eskiye nazaran kötüye gittiği günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır.¹⁶⁶

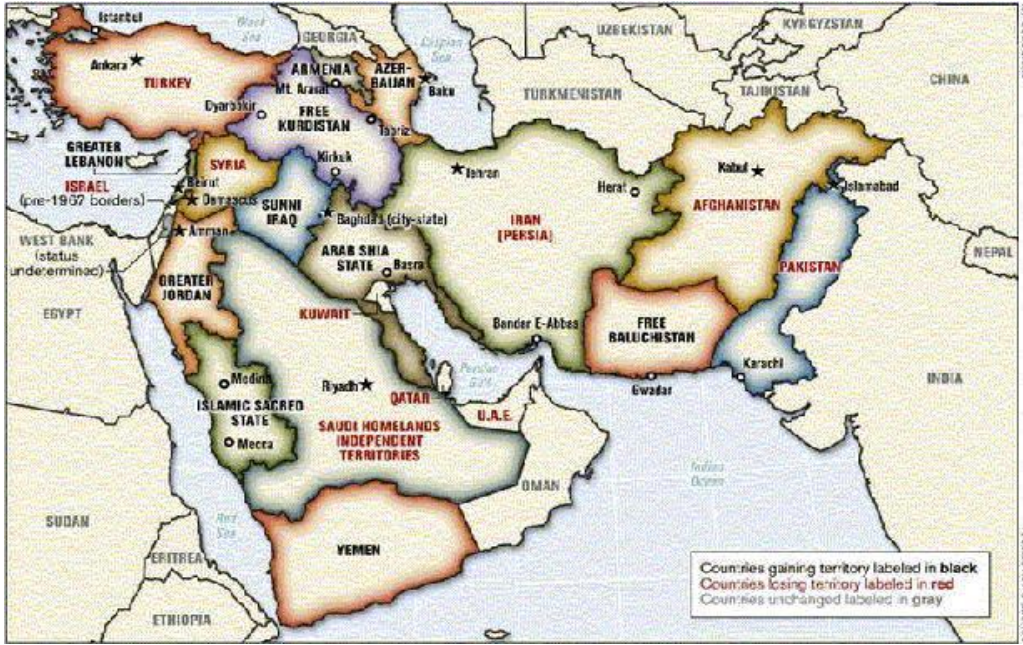
3.2. BOP coğrafyasının kapsamı ve özellikleri:

Büyük Ortadoğu Projesi yüzölçümü çok geniş alan bir alandaki ülkeleri kapsamaktadır. Sınırları doğuda Orta Asya ve Moğolistan, batıda Fas, Moritanya, kuzeyde Kafkasya ve Türkiye, güneyde Arap dünyasından Somali'ye kadar uzanır. Bu sınırlar içindeki ülkelerin büyük çoğunluğu Müslüman olsa da proje bütün İslam ülkelerini kapsamamaktadır. BOP bu geniş coğrafyada 23 ülkeyi kapsamaktadır. Bu ülkeler şunlardır: Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Lübnan, Filistin,

¹⁶⁵ Büyük Ortadoğu Projesi, http://tr-tr.facebook.com/note.php?note_id=154231004611127&id=104439666258769, 18.03.2014

¹⁶⁶ Babür Pınar ve Recai Ulutaş, **Ortadoğu Yalancı Bahar**, Nitelik Kitap Yayınevi, Ankara, (2012), s.199

Ürdün, Suriye, Türkiye, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, İran, Pakistan ve Afganistan. Bütün bu ülkelerin ya petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına sahip olması ya da bu enerji kaynaklarının nakil hattı üzerinde bulunuyor olması dikkat çekicidir.¹⁶⁷

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ HARİTASI¹⁶⁸

Projenin orijinal halinde Türkiye hedef ülke olarak kapsam dâhilinde iken Türkiye'nin tepki göstermesi ve NATO üyeliği, AB adaylığı, laik ve demokratik bir ülke olma özellikleri dikkate alınarak Türkiye kapsam dışına çıkartılıp model ülke konumuna getirilmiştir.¹⁶⁹ Eski CIA Ortadoğu Masası uzmanı Graham Fuller Türkiye'nin model ülke olası hususunda şu açıklamayı yapmaktadır;

“ben çok umutluyum. Çünkü bu bölgede genel olarak Türkiye kadar demokratik bir ülke yok. Arap ülkelerinde yoktur. Kafkaslarda yoktur. Balkanlarda çok zayıftır. Yunanistan hariç çok zayıf

¹⁶⁷ Günel, A.g.e, s.159

¹⁶⁸ Büyük Ortadoğu Haritası, <http://bopnedir.blogspot.com.tr/2013/03/buyuk-ortadogu-projesi-haritasi.html>, 10.05.2014

¹⁶⁹ Meclis araştırmaları önergesini metni, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/10/10-163458gen.pdf>, 12.12.2012, 19.03.2014

demokrasiler vardır. O bakımdan Türkiye kedinin çok iyi bir model olarak görebilir."¹⁷⁰

Ünlü ekonomist ve düşünür Francis Fukuyama Türkiye'nin model olması konusunda "Türkiye öteki Müslüman ülkelere karşı başarılı bir model oluşturmuştur. İslam dünyası için en iyi model Türkiye'dir." açıklamasını yapmıştır.¹⁷¹

Büyük Ortadoğu projesinin coğrafyasını inceleyecek olursak bölge, tarihin başlangıç noktası sayılan yazının bulunmasından bu yana bir yandan insanoğlunun meydana getirdiği medeniyetin beşiği olmuş, diğer yandan dünyanın diğer bölgelerinde gelişen medeniyetlerin yayılmasında kavşak noktasını teşkil etmiştir. Atlas Okyanusu'ndan Akdeniz'e, Akdeniz'den de Hint Okyanusu'na açılan önemli geçiş yolları bu bölgededir. Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'ya kıyısı olan Akdeniz, dünyanın en önemli jeostratejik denizlerinden birisidir. Akdeniz, dünyanın neredeyse merkezinde yer almaktadır ve enerji kaynaklarının güvenliği için büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, hem doğu hem de batı ile ilgili yapılan ticaretle ilgili olarak gemilerin büyük bir çoğunluğunun bu bölgeden geçmesi bölgenin İktisadi ve siyasi açıdan önemini bir kat daha arttırmaktadır.¹⁷²

Büyük Ortadoğu Projesi kapsamındaki ülkelerde yaşayan insanlar çoğunlukla İslam'a inanmaktadırlar. Müslümanlar, Sünni, Şii ve Vehhabi olmak üzere üçe bölünmüştür. Bölgede sayıca fazla olan Müslüman nüfusun yanı sıra İsrail, Lübnan, Irak ve Suriye'de Yahudi ve Hıristiyanlar da yaşamaktadır. Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam için kutsal kabul edilen ve üç din için de büyük önem arz eden Kudüs bu bölgede bulunmaktadır.¹⁷³

Bölgenin sergilediği genel özellikler eğitimsizlik, hızlı nüfus artışı, göç, antidemokratik yönetimler, teröre kaynaklık etme, süregelen anlaşmazlık ve çatışmalardır. Bölgedeki despot yönetimler nedeniyle bölge geri kalmıştır ve gelir

¹⁷⁰ Hikmet Çetinkaya, **Amerikan Mızıkacıları**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, (2008), s.109

¹⁷¹ Hikmet Çetinkaya, **Soros'un Çocukları**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, (2007), s.219

¹⁷² Atilla Sandık ve Kenan Dağcı, **Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni oluşumlar ve değişen dengeler**, İstanbul, 2006, s.179

¹⁷³ Din dağılımı dünya haritası, <http://aygunhoca.com/cograf-haritalar/76-dinsel-haritalar/511-din-dagilimi-dunya-haritasi.html>, 19.03.2014

dağılımı oldukça düşüktür. Bölgede yaşayan halkın üçte biri günde iki dolarda daha az bir gelire sahiptir. Bölgedeki çatışma ve savaşlar hala devam etmekte; Akdeniz'in iki tarafındaki ekonomik farklılık giderek daha da artmaktadır.¹⁷⁴

Bölgenin öne çıkan eksiklerden biri de demokrasi ve insan haklarıdır. Büyük Ortadoğu Projesinde yer alan ülkeler incelendiğinde tam anlamı ile Batılı anlamda demokrasi ile yönetilen ülke bulunmamaktadır. Bugün dünyayı kasıp kavuran Arap ayaklanmalarının da temel nedeni olarak insanların demokrasi talepleri olarak gösterilmektedir.

ABD'ye göre, bölgede devam eden olumsuzluklar, bölgenin kötü yönetilmesinden kaynaklanmaktadır. Politik ve ekonomik durum açısından kötü durumda olan Büyük Ortadoğu ülkelerine rağmen İsrail, var olan bütün kötü örneklerle karşı bünyesinde farklı özellikleri barındıran iyi bir örnektir. Yüzeysel alan olarak bütün bölgenin yüzde 0,1'i olan İsrail, yalnızca 20 bin kilometrekare ve 6 milyon insanıyla, GSMH'nin yüzde 10'unu oluşturmaktadır. Kökene inildiği zaman Musevilerin de, Araplar gibi Sami kavminden oldukları görülür. Eski zamanlarda Araplar gibi kabileler halinde yaşayan Musevilerin günümüzde Araplarla aralarında büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Özellikle Din, eğitim, demokrasi ve daha çok da kültürel alışkanlıklar açısından farklılıklar öne çıkmaktadır.¹⁷⁵

3.3. BOP' un çıkış noktası ve tarihi süreci:

ABD 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya siyaset sahnesinde baş aktör olarak rol almaktadır. ABD'nin bölgede etkin bir rol üstlenme çabalarının başlaması ve bölgede dengelerin değişmesi 1945 sonrasına denk gelmektedir.¹⁷⁶ İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan ABD, savaşın yaralarını da sararak ekonomik ve siyasi alanlarda atılımlar yapmıştır. O yıllarda dahi ABD'nin Ortadoğu petroleri üzerinde aktif rol oynama çabaları bulunmaktadır. 1945 yılında, ABD Suudi petroleri üzerinde kontrol sağlayabilmek amacı ile ilk Anlaşmasını Başkan Roosevelt ve Suudi Kralı

¹⁷⁴ A.g.e, s.185

¹⁷⁵ Kemal Evcioglu, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi**, Umay Yayınları, İzmir, (2005), ss.116-119

¹⁷⁶ Çelik ve Gürtuna, **A.g.e**, s.21

arasında imzalamıştır. İran petrollerinin kontrolünü sağlamak için ise kendilerine mani olan Musaddık yönetimini devirip kendi kontrolündeki Şah rejimini ihdas etmişlerdir. Şah yönetimindeki İran'da ABD, ülke petrollerinin büyük çoğunun yönetimini eline geçirmiştir. Sonraki 20 yıl içerisinde Orta Doğu petrollerinin %65'ini Amerikan şirketleri yönetir duruma gelmiştir.¹⁷⁷

Soğuk Savaş yıllarının yaşandığı sonraki dönemlerde ABD zorunlu olarak bölgede faaliyetlerini azaltmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde ABD ve SSCB olmak üzere iki kutuplu bir dünya olduğu için politikalar bu iki güç arasındaki soğuk savaşa göre belirlenmek durumunda kalmıştır. Bu ortamda ülkeler politikalarını askeri, ekonomik, ideolojik ve siyasal temellere dayanan güvenlik algılarına göre belirlemek zorunda kalmışlardır. Ülkeler savunmalarını artırmak için bu iki güçten birinin yanında yer almak durumunda kalmış ve NATO veya Varşova Paktı gruplarından birine dâhil olmuşlardır. BM gibi uluslararası barışı kurmak amacı ile kurulan örgütlerde bu dönemde pek etkili olamamışlardır.¹⁷⁸

Büyük Ortadoğu Projesi Amerika'nın küresel terörizm nedeniyle duyduğu güvensizlik ve buna ilişkin aldığı önlemlerden kaynaklanmaktadır. ABD'nin 11 Eylül saldırılarının ardından elde ettiği meşru dayanak, uluslararası sisteme hâkim olma anlamında daha aktif politikalar izlemesine neden olmuştur. "Bu yeni strateji, dünyayı jeostratejik fayda maliyet analizlerine bağlı olarak bölen ve eskiden Amerikan yönetiminin stratejik çıkarları açısından önemli görevler üstlenen bazı devletlerin düşman ilan edilmesi şeklinde formüle edilmiştir."¹⁷⁹

Kırmızı Çizgi isimli aylık derginin haberinde Amerika'nın küresel terörle mücadele politikası olarak biçimlendirdiği Büyük Ortadoğu Projesinin kökenlerinin 1978 yılında Princeton Üniversite'sinde düzenlenen bir konferansta atıldığı iddia edilmektedir. Ancak proje 11 Eylül saldırıları sonrasında kamuoyunda geniş yer bulmuştur. Bu proje

¹⁷⁷ Haluk Gerger, Ortadoğu'da Düş Ve Karabasan: Ortadoğu Nereye?, <http://forum.memurlar.net/konu/615441/>, 19.03.2014

¹⁷⁸ Seval Gökbaş, "Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde 'Güvenlik' Algısı". , http://www.tasam.org/tr-TR/icerik/1113/cok_kutuplu_yeni_dunya_duzeninde_%E2%80%98guvenlik_algisi, 30.07.2009, 19.03.2014

¹⁷⁹ Murat Yeşiltaş, **ABD'nin Uluslararası Terörizme Yaklaşımı**, ABD'nin Haydut Devletleri, Ed. Kemal İnat, Değişim Yayınları, İstanbul, (2004), s.21

ile Ortadoğu için yeni bir siyasal, ekonomik, toplumsal yaşam tarzını öngörmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi adı verilen bu biçimlendirme, 11 Eylül saldırılarından sonra Amerika'nın uyguladığı ve uluslararası alanda meşrulaştırmaya çalıştığı bir dizi önlemi içermektedir. 11 Eylül saldırıları küresel terörizmin ulaştığı noktayı açık bir şekilde gözler önüne sermekteydi. ABD'nin bu döneme kadar olan terörizme karşı savunmacı politikasının ile yaramadığını göstermekteydi. ABD'nin bu olaydan sonra terörizm konusundaki tavrı da savunmadan saldırıya doğru geçiş şeklinde olmuştur. 11 Eylül öncesinde terörle mücadele bakımından izlenen strateji daha¹⁸⁰

ABD 11 Eylül terör saldırısıyla, Afganistan ve Irak'a saldırı ve ele geçirme planı için çok gerçekçi bir gerekçe bulmuştur.

*“ABD stratejistlerinden Anthony Lake, George Washington üniversitesinde yaptığı bir konuşmada, Ortadoğu'nun işgal edilmesi için bir kısım gerekçeler ileri sürüyordu; 1) Ortadoğu'da barışın düşmanları, 2) etnik ve dini şiddet şeklindeki eski tehditler, 3) haydut devletlerin saldırganlığı, 4) kitle imha silahlarının yayılması, 5) terörizm, 6) örgütlü suç. 2. Bush yönetimi söz konusu olan bu maddeleri gerekçe gösterip, Afganistan ve Irak'ı işgal ederek BOP'u fiilen uygulamaya koymuş oldu.”*¹⁸¹

ABD yukarıda sıralanan gerekçelere uyan ortak düşmana karşı, etkili mücadele edebilmek için sivrisineklerle tek tek uğraşmaktansa bataklık kurutmaya karar vermişti. Bu bataklık ise ABD'ye göre Moritanya'dan Endonezya'ya kadar uzanan coğrafyada bulunan 50 kadar Müslüman ülkelerdi. BOP bu coğrafyadaki Müslüman ülkeleri büyük oranda kapsamaktadır.¹⁸²

RAND Cooperation isimli düşünce kuruluşu 88 sayfalık Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler başlıklı bir rapor hazırlayarak Bush yönetimine Müslüman ülkeleri nasıl kontrol edeceğini anlatıyordu. Raporda, Amerika'nın siyasal İslam'a karşı üç amacının olduğundan söz edilmektedir. Bunlar; İslam'ın

¹⁸⁰ Şadiye Deniz, Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (2012), Cilt:5, Sayı:20, s.176

¹⁸¹ Mustafa Peköz, **Küresel Güçlerin Ortadoğu Stratejisi**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, , (2007), s.51

¹⁸² Günal, **A.g.m**, s.158

radikalleşmesini ve yayılmasını önlemek, bunu yaparken Amerika'nın İslam'a karşı olmadığını kamuoyuna anlatmak, İslami ülkelere ekonomik, sosyal ve politik olarak yardım ederek onların gelişimine ve demokratikleşmesine katkı sağlamak. Raporunda dünya Müslümanları köktendinciler, gelenekçiler, ılımlı İslam ve laikler olmak üzere dört gruba ayrılmıştı. Bu grupların insan hakları, demokrasi, özgürlükler, kadın hakları, Ceza hukuku, eğitim, dinde reform ve batı dünyası gibi konulara karşı bakış açıları incelenmiştir. Rapor özetle şunları söylemektedir;

“Köktendinciler: İslam'ın şiddetten kaçınmayan, yayılmacı ve saldırgan yorumunun temsilcileridirler. Demokratik değerleri ve Batı kültürünü reddederler. Batı'ya, özellikle ABD'ye, düşmanlık hisleri beslemektedirler. Katı İslam yasa ve ahlak değerlerini uygulayacak otoriter bir devlet yönetiminden yanadırlar. Geçici taktik düşünceler hariç, bu grubu desteklemek bir seçenek olamaz. Gelenekçiler: İslam dininin kurallarına sadakatle bağlı olmakla birlikte, saldırgan ve şiddet yanlısı değildirler. Köktendincilere kıyasla daha ılımlı görüş taşırlarsa da, çağdaş demokrasileri ve Batı değerlerini gönülden kucakladıkları söylenemez. Bu gurup da, demokratik İslam'ın örneği ve geçiş vasıtası olmak için uygun düşmez. Bu grupla ilişkilerde, barışçı bir görüntü vermek en iyisidir. Modernistler (İlimli İslam); İslam'ın günümüzdeki katı anlayış ve uygulamalarında kapsamlı değişiklik yapılması konusunda eylemli bir arayış içerisindeyler. Hz. Muhammed dönemindeki uygulamaları değişmez esas olarak kabul etmekle birlikte, o günlere ait sosyal ve tarihi koşulların bugün artık geçerli olmadığını da farkındadırlar. Temel değerleri; bireysel vicdanın üstünlüğünün yanı sıra, eşitlik ve özgürlüğe dayalı toplum anlayışıdır. Bu değerler çağdaş demokratik esaslarla bağdaşmaktadır. İslam dünyasının, küreselleşmenin bir parçası olmasını da arzu ederler. Bu nedenlerle ılımlı İslam, demokratik İslam'ın örneği ve esas vasıtası olmak için en uygun olanıdır. Laikler: Batı demokrasileri tarzında “din ile devlet işlerinin ayrılmasından yana olup, din olgusunu kamusal alandan özel alana indirgemişlerdir. Politika ve değerler açısından Batı'ya en yakın

*olan gruptur. Bu olumlu özelliklerine karşılık, genellikle yarı demokratik görünümlü otoriter bir yapıyı esas alan laik guruplar, çoğunlukla solcu ve saldırgan milliyetçi ideolojileri benimsemişlerdir. Bu nedenle de ABD'yi dost olarak görmez; hatta içlerinde aşırı ölçülerde Amerikan düşmanlığı besleyenler bile vardır. Ayrıca İslamcı kitlelerce sözü dinlenebilir bir grup da değildirler. Bu nedenlerle laikleri sürekli müttefik olarak kabul etmek uygun olmaz.*¹⁸³

Bu rapor Amerika'nın Ortadoğu ülkeleri üzerindeki amaçlarını ve BOP'un içeriğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. ABD proje ile doğu bloğu ülkelerini kendine hedef seçmiştir. Batı'da Ortadoğu coğrafyası, köktenci akımlar, terör örgütleri, kitle imha silahları, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi özellikleri vurgulanarak ön plana çıkarılmakta ve buradaki rejimlerin demokratik olmadığına, insan haklarının ihlal edildiğine vurgu yapılmaktadır. Ancak bu sayılan sebeplerden dolayı müdahale edilen hiçbir ülkede, ne demokrasi tesis edilmiş, ne de insan haklarına saygılı bir anlayış oluşturulabilmiştir. Sonuç olarak insan hakları, özgürlük, demokrasi gibi ifadelerin, ABD'nin politikalarını perdelemek için kullandığı argümanlardan öteye gitmediği görülmektedir.

3.4. BOP' un hedefleri:

Büyük Ortadoğu projesi geniş kapsamlı bir yeniden yapılandırma projesidir. Büyük Ortadoğu Projesi'nin amaçları Hüseyin Erdönmez'e göre;

“1) Enerji kaynakları üzerinde denetimi sağlamak ve kendine yeni Pazar alanları yaratmak, 2) İsrail in güvenliği sağlamak, 3) Kendi küresel egemenliği kalıcılaştırmak ve yeni rakip ülkelerin doğmasını engellemek, 4) Radikal İslam'ı saf dışı bırakıp yerine küresel sermayeyle uyumlu, Hıristiyan kültürüne olumlu bakan bir ılımlı İslam anlayışı getirmek, 5) Ulus devleti yıkıp yerine küçük, parça

¹⁸³ Günal, **A.g.m**, s.158. Daha detaylı bilgi için bkz.

http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1716.html

devletlerin olmasını, yani özerk yapıyı getirmek amacındadır” şeklindedir.¹⁸⁴

*“BOP’ un asıl maksadı, bölgeyi uluslar arası kapitalizme açarak daha fazla sömürebilmek, açıklanan resmi maksadı ise, bölgede özgürlük, demokrasi ve refahı artırma gayretlerini desteklemektir.”*¹⁸⁵

Taşkın Deniz ise BOP’ un hedeflerini “görünürdeki hedefler” ve “gerçek hedefler” olarak kategorize etmiştir. Görünürdeki hedefler;

“1) Ortadoğu’ya serbest piyasa ekonomisini getirerek, bölge ekonomisinin uluslararası ekonomi ile entegrasyonunu sağlamak. 2) Enerji kaynakları güvenliğinin sağlanmasına bağlı olarak, güvenlik için duyulan askeri güce ihtiyacın azalması, askeri harcamaların düşmesi ve böylece elde edilecek gelirlerin sosyo-kültürel gelişmeye yönelik alanlarda kullanılmasını sağlamak. 3) Yöneticilerin sınırlı süre ve yetkiler ile iktidarda kalmasını sağlamak. 4) Devlet gelirlerinin ve bu gelirlere kaynaklık eden unsurların yöneticilerin değil de devletin ve halkın çıkarları için kullanılmasını sağlayarak, halkın refah düzeyini artırmak. 5) Dine dayalı hukuk sistemlerini kaldırarak laik hukuk sistemi getirmek. 6) İnsan hakları ve hukuk üstünlüğünün kabul edilmesi ile kadın erkek eşitliğini sağlamak. 7) Serbest ve hür seçimlerin yapılabildiği demokrasi sistemini getirerek kalıcı kılmak. 8) Eğitim, okullaşma, bilgi teknolojilerinin kullanımı, basın medya özgürlüğü ve özellikle kız çocuklarının okullaşma oranını artırmak. 9) Kitle imha silahlarına, etnik çatışmalara, uyuşturucu yapım ve satımına, insan kaçakçılığına, ağır insan hakları ihlallerine engel olmak ve terörü kaynağında kurutmak. 10) Batı değerlerini, düşünce tarzını ve yaşayış şeklini bölge insanlarına

¹⁸⁴Hüseyin Erdönmez, “Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikası İle ABD’nin Büyük Orta Doğu Projesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi, Edirne, (2010), ss.63-64

¹⁸⁵ Cihangir Dumanlı, **Ulusal Güvenlik Sorunlarımız**, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul, (2007), s.68

getirmek. 11) Bu amaçların gerçekleşmesini sağlayarak Ortadoğu'ya istenen siyasi ve sosyo-ekonomik düzeni getirebilmektir."¹⁸⁶

Gerçekleştirileceği ifade edilen tüm değişiklikler Ortadoğu ülkelerinin yararına gibi gösterilmekte ise de temel yaklaşım ABD çıkarlarının korunması ve ABD ulusunun refahını sağlayacak kaynakların kontrol altında bulundurulmasıdır.¹⁸⁷

ABD ve müttefikleri, bu görünür hedefleriyle bazı noktalarda örtüşen ancak tamamen aynı olmayan, gerçek hedeflerle BOP' u uygulamaya koymuşlardır. Taşkın Deniz BOP' un gerçek hedeflerini şu şekilde ifade etmektedir;

"Ortadoğu'da enerji kaynaklarının denetimini sağlamayı, silah ticareti için yeni pazar alanları oluşturmayı, Suriye ve İran üzerinden Rusya ve Çin'e karşı bölgedeki nüfuzunu etkili kılmayı planlamaktadır. Yine İsrail' in bölgedeki güvenliğini sağlamak ve büyük bölümü Müslüman olan coğrafyada 'İlmli İslamiyet'i' yaymak diğer asli amaçlardandır."¹⁸⁸

Bu hedefler içerisinde ön plana çıkan ve bekli de diğer amaçların bunun sağlanmasına bir araç olarak kullanıldığı ABD'nin bölgedeki zengin petrol ve diğer enerji kaynaklarını denetim altına alma isteğidir. ABD zengin petrol ve enerji kaynaklarını kontrol etmek ve elde etmek amacıyla Ortadoğu Bölgesi ile her zaman ilgilenir konumdadır. 1967 yılında ABD Savuma Bakanı Mc. Namara verdiği demeçte Ortadoğu'nun kendileri için çok stratejik bir öneme sahip olduğunu, bu bölgenin kendileri için siyasi, askeri ve iktisadi menfaatlerin odak noktası olduğunu ve Ortadoğu petrolünün kendileri için hayati önem taşıdığını ifade etmiştir.¹⁸⁹

BOP' un yukarıda sayılan gerçek hedefleri dünya genelinde bilindiği ve bu şekilde olduğu kabul edildiği halde, proje uygulayıcıları demeçlerinde her zaman görünürdeki hedeflere vurgu yaparak, insanlar üzerinde bir algı çalışması yürütmektedirler. Yapılan

¹⁸⁶ Taşkın Deniz, Mekânsal Paylaşım Açısından Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı:26, İstanbul, 2012, ss.157-158

¹⁸⁷ Nazmi Çelenk, **Amerika'nın İslâm'ı**, İlgı Yayınları, İstanbul, (2006), s.173

¹⁸⁸ Deniz, **A.g.m**, s.158

¹⁸⁹ Erol Bilbilik, **NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, Otopsi Yay. İstanbul, (2004), s. 111-112

bu algı çalışmasında ne kadar başarılı oldukları bilinmez ancak proje uygulayıcıları bu taktiklerinden hiçbir zaman vaz geçmemektedir. Örneğin ABD Başkanı George W. Bush böyle bir proje ile Ortadoğu'ya yönelmelerinin en önemli gerekçesini birçok Ortadoğu ülkesinde var olan yoksulluğun derinleşmesinde görmektedir. Ona göre; bu ülkelerde kadın hakları bulunmamaktadır. Kadınların okula gitmesi engellenmektedir. Bütün dünya ilerlemekteyken, Ortadoğu toplumları yerinde saymaktadır. Başkan Bush'a göre; Ortadoğu, özgürlüğün yeşermediği bir yer olarak kaldığı sürece, bölgede durgunluk sürece ve şiddet, ihraç edilmek üzere her zaman var olacaktır.¹⁹⁰

BOP' un mimarlarından kabul edilen ABD başkan yardımcılarında Dick Cheney yukarıda ifade ettiğimiz asıl hedeflere hiç değinmeden, BOP'un hedeflerini sıralamıştır. Cheney Büyük Ortadoğu Projesi'nin ana fikrinin, bütün bölgeye demokrasiyi yayarak bölgeyi geliştirmek ve barışı garantilemek olduğunu söylemektedir. Cheney'e göre bu kapsamda demokrasiyi sağlamak için sağlanması gereken öncelikler; hukuk ihlallerini önlemek, dinsel ve ulusal azınlıkların kendi yazgısını belirlemek, bütün bölgeyi zehirleyen yanlış ideolojileri bastırmak için eğitimdeki büyük ilerlemeyi sağlamaktır.¹⁹¹

Daha önceleri ABD Başkanı Ulusal Güvenlik Danışmanı, Condoleezza Rice ise, bu konuda daha dürüst davranmış ve asıl hedefleri hakkında ipucu sadedinde projeyi dünya kamuoyuna, "*Fas'tan Basra Körfezi'ne kadar 22 ülkenin siyasi ve ekonomik coğrafyasının değiştirilmesi*" olarak tanıtmıştır.¹⁹²

Büyük Ortadoğu Projesi'nin resmi olarak ilan edilen ana amacı, özgür olmayan geri kalmış bölgelere demokrasi getirmek olarak açıklanmıştır. Demokrasi getirme veya demokratikleşme kavramının genel olarak zihinlerde yaptığı ilk çağrışım, demokrasi dışındaki bir rejimin farklı nedenlerle kendiliğinden veya zorlayıcı etkenler vasıtasıyla

¹⁹⁰ Hüseyin Bağcı- Bayram Sinkaya, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye:AK Parti'nin Perspektifi", http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu1%20makale/huseyin_bagci_bayram_sinkaya.pdf, ss.21-22, 20.03.2014

¹⁹¹ Evcioğlu, A.g.e, s.116

¹⁹²Rice, sekiz yıl önce '22 ülkenin sınırı ve rejimi değişecek' demişti!
<http://haber.gazetevatan.com/rice-sekiz-yil-once-22-ulkenin-siniri-ve-rejimi-degisecek-demisti/361082/4/yazarlar>, 23.02.2011, 26.02.2014

demokrasi rejimine dönüşmesi veya geçişi olmaktadır.¹⁹³ Burada demokrasi getirmek diye açıklanan hedef asıl amacı perdelemek maksadıyla yapılmıştır.

“1980’lerin başında CIA’ in başındaki Colby “Artık bunları örtülü değil açık açık yapacağız, adına da demokrasi diyeceğiz.” demiştir. Bu demokrasi projesi tüm dünyada, özellikle Ortadoğu’da devrededir. Nitekim ya tank, top, tüfekle işgal ediyor, ya da içerden bir grup aydını satın alarak, ülkelerde yönetimler, yetiştirilmiş özel insanlarla değiştiriyor. Son derece sistematik çalışıyorlar. Aynı şeyi Ukrayna’da denediler, şimdi de Kosova. Kosova günümüzde bir Amerikan üssüdür. Yüzde doksanı Müslüman olan Kosova’da Katolikleştirme çalışmaları sürdürülüyor. Kosova’da hiç bir Katolik yokken Priştina’nın ortasına kocaman bir katedral oturtuluyor. Nitekim mesela, Batı Trakya’da pek çok cami yıkıma terk edilmişken, Akdamar Kilisesi onarılıyor ya da Urfa’nın göbeğine haç biçiminde bir park yapılıyor, ortasına da bir kilise konulabiliyor. Bunları hep kendi yönetime getirdikleri adamlar vasıtası ile yapıyorlar. Bizimki gibi çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde de İslam’ı bozma teşebbüsleri yine demokrasi projesi çerçevesinde geliştirilmektedir.”¹⁹⁴

Bush ve Cheney her ne kadar resmi söylemlerinde demokrasi ve insan hakları gibi evrensel kavramları gündeme getirseler de Büyük Ortadoğu Projesinin hedefleri yukarıda belirttiğimiz gibi, bunlardan çok farklıdır. Amerikan dış politikasının değişmez stratejisi olan petrol ve enerji kaynaklarını kontrol altına almak, bu hedeflerin başında gelir. Ortadoğu bölgesi ülkelerinin liberal ekonomiye geçmeleri ile kendi pazar şansını artırmakta BOP’ un hedefleri arasında sayılabilir. Bölge ülkelerinin demokrasiye geçmelerini, bu vesile ile her yıl 2 milyar dolar yardımda bulunduğu öne sürülen

¹⁹³ Hüseyin Akdoğan-Yavuz Kahya-Nurullah Altun, **Ortadoğu’daki Siyasal Gelişmeler ve Güvenlik**, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, (2012), ss.21-22

¹⁹⁴ Serpil Sedef, “Genişletilmiş Ortadoğu Projesine karşı uzman aydınların tutumu”, **Yüksek Lisans Tezi**, , Marmara Üniversitesi, İstanbul, (2009), s.136

İsrail'in güvenliğini sağlamak, Irak Savaşı sonrası, dünya kamuoyunda yükselen Anti-Amerikancı söylemleri demokrasi söylemiyle bertaraf etmek, demokratik söylemleri sıklıkla kullanarak bölge ülkelerinin radikal İslamcı örgütlerle mücadele etmesini sağlamak, gibi hedefler sayılabilir.¹⁹⁵

3.5. Arap ülkelerinin projeye bakışı:

BOP 'a göre Ortadoğu'da mevcut otoriter ve totaliter devlet yapıları ürettikleri istikrarsızlıkları küresel sisteme yansıtmaktadırlar. Batı dünyası soğuk savaştan günümüze bu devlet yapılarını destekleyerek bölge halklarının küresel teröre varan nefretini kazanmıştır. Yapılması gereken bu devlet yapılarının yeniden yapılandırarak küresel sistemle bütünleştirilmeleridir. “Zbigniew Brzezinski “Avrasya'nın Balkanlaştırılması” diye adlandırdığı bir projede Avrasya kıtasının ABD tarafından kontrol edilmesinin dünya liderliğini sürdürmek için hayati önemde olduğunu söylemiştir.”¹⁹⁶ Bu süreç Irak örneğinde olduğu gibi dışarıdan şiddet uygulanarak da denenebilir. Bu dönüşümü zorlaştıran direnç faktörlerinin başında demokrasiyle uzlaşması zor, batı karşıtlığının kimlik formu haline getiren İslam dini gelmektedir. Dolayısıyla İslam'ın “İlimli” hale getirilerek demokrasiyle uzlaştırılması ve batı karşıtlığından arındırılması hedeflenmektedir. Denenmiş bir model olarak Türkiye'yi örnek alan bu yaklaşım laik sistemle ilişkisi sorunlu olması muhtemel bir “İlimli İslam” modeli ortaya atmıştır. “İlimli İslam” fikri İslam dinin özünün şiddete, totalitarizme eğilimli olduğu düşüncesinden hareket etmektedir. Bu düşünce yanlış bir İslam tarihi yorumuna dayanmaktadır. İslam'da devlet toplum ilişkilerinin tarihini saltanat doktrini üzerinden okuyan çoğulculuğu vazedenden kelam ve inanç geleneği modeline dâhil etmeyen bu projenin gerçekleşmesi güç görünmektedir.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Şahin, A.g.e, s.99

¹⁹⁶ Eneesto Gomez Abascal, **Ortadoğu'da İmparatorluğun Sonbaharı**, (Çev.) Süleyman Altunoğlu-Barış Yıldırım, NoteBene Yayınları, Ankara, (2013), s.144

¹⁹⁷ Çetin Güney, Büyük Orta Doğu Çerçevesinde İslam ve Demokrasi, <http://dusuncetarihi.files.wordpress.com/2010/01/buyuk-orta-dogu-cercevesinde-islam-ve-demokrasi.pdf>, s.6, 22.03.2014

ABD'nin, BOP' ta başarılı olmak için neler yapması gerektiğini eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, *New York Times* gazetesine yazdığı makalede Amerika'nın Projeyi anlatırken yaptığı hatalıları şu şekilde ifade etmektedir.

“Bush yönetimi, uzun vadede Ortadoğu'yu demokratikleştirme kararlılığı bakımından övgüyü hak ediyor. Fakat en iyi fikirler bile, beceriksiz uygulamaların kurbanı olabilir. Daha da kötüsü, bu fikirler geri tepebilir. Özellikle de insanlar işin içinde gizli niyetler olduğundan kuşkulandırmaya başlarsa. Plan taslağının geçen ay Londra merkezli Arap gazetesi El Hayat'ta yayımlanmasının ardından, Arap liderleri sert (ve huzursuz) biçimde tepki gösterdi; Amerika'nın bu yöndeki çabalarını, değişim dayatması olarak eleştirdiler. Eski Mısır Devlet Başkanı Hüsnü mübarek planı Hayalci diye niteleyecek kadar ileri gitti. Eğer samimi bir biçimde kabul edilmez ve anayasallığın gelenekleriyle desteklenmezse, demokrasi, aşırılıkçılığa ve otoriter eğilimlere meşruiyet kazandıracak bir halkoyu biçiminde yozlaşabilir. Soruna eşlik eden bir başka mesele de, demokrasi üzerinde böyle aniden yoğunlaşılmasının, İsrail ve Filistin arasında kalıcı bir barış anlaşmasına yönelik herhangi ciddi Amerikan çabasını erteleme niyetindeki Beyaz Saray yetkililerinin marifeti olduğu şüphesi; üstelik bu şüphe, sadece Araplar arasında değil, ABD'nin destek görmeyi umduğu Avrupalılar arasında da mevcut. Söz konusu şüphelik, Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in geçenlerde İsviçre'nin Davos kentinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda yaptığı açıklamalarla da güçlenmiş durumda. Cheney, demokrasinin yayılmasının, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 'Batı Avrupa'da barış ve refahın önkoşulu olduğunu' söyledi. Ardından vurgulu bir biçimde ekledi: "Demokratik reform, uzun yıllardır devam eden Arap-İsrail çatışmasına barışçı bir çözüm bulunması bakımından da merkezi öneme sahip. Cheney'in, demokrasinin barışın önkoşulu olduğu yaklaşımı, birçokları tarafından İsrail-Filistin çatışmasını çözme çabalarının ertelenmesinin bahanesi

olarak anlaşıldı. Dahası, Cheney'in yaklaşımı, demokrasinin ancak bir siyasi itibar atmosferinde serpilip gelişebileceği yönündeki tarihsel gerçeği de görmezden geliyordu. Filistinliler İsrail kontrolünde yaşadığı ve her gün aşağılandığı sürece, demokrasinin erdemlerine dair vaazları cazip bulmayacaktır. Aynısı, Amerikan işgali altındaki Irak için de geçerli.”¹⁹⁸

Aynı makalede Brzezinski atılması gereken adımları şu şekilde sıralamıştır.

“Birincisi, program Arap ülkeleri tarafından hazırlanmalı; sadece onlara ne yapmaları gerektiğini söylemek yetmez. Mısırlılar ve Suudiler, dinsel ve kültürel geleneklerinin küçümsendiğini hissederlerse, demokrasiye kucak açmaz. Yanı sıra Avrupalılar için içine tam anlamıyla katılmalı; planlanan işlerin tarifi ve neyi hedefleyeceği konusunda bölge ülkeleriyle kendi diyaloglarını sürdürmeli. G-8 zirvesindeki muhtemel yaklaşım farklılıklarının üstesinden ancak bu şekilde gelinebilir. İkincisi, girişim, kendi kendini yönetmekten kaynaklı siyasi itibar olmaksızın demokrasiden söz edilemeyeceğini kabullenmeli. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanlar siyasi itibarlarını nispeten kısa bir süre içinde geri kazandılar ve bu itibar, Nazi sonrası dönemde demokratik kurumları canlandırmaları için onlara yardımcı oldu. Eğer Filistinlilere ve Iraklılara egemenlik tanıma çabalarıyla birleştirilebilirse, Arap demokrasisi programı çok daha başarılı olacak ve daha yaygın kabul görecektir. Aksi durumda demokrasi, Arap dünyasındaki birçok çevre tarafından, süre giden yabancı egemenliğinin maskesi olarak algılanacaktır. Son olarak ABD Ortadoğu'daki bir barış anlaşmasının özünü tarif etmeli ve ardından anlaşmayı hayata geçirmek için enerjik bir biçimde çalışmalıdır. Böyle yapmak, demokrasi girişiminin ardındaki yapıcı niyetlere yönelik daha güçlü bir güven sağlayacaktır; yanı sıra Ortadoğu ülkelerine, demokratik Batı ile samimi bir

¹⁹⁸ Zbigniew Brzezinski, Büyük Ortadoğu'ya Dikkat, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=109124>, 10.03.2004, 26.02.2014

ortaklık için paylaşılan bir zemin olduğunu gösterecek. Ortadoğu'nun dönüşümü, savaş sonrası Avrupa'nın yenilenmesinden daha karmaşık bir süreç olacak. Ne de olsa sosyal yenileme, tabiatı gereği, sosyal dönüşümden daha kolay. İslami geleneklere, dini inançlara ve kültürel alışkanlıklara, sabır ve saygıyla yaklaşmak gerekiyor. Ancak bunun ardından Ortadoğu'da demokrasinin vakti gelecek.”

Bu durumda Büyük Ortadoğu Projesi'nde yer alan ülkelerin önünde üç seçenek bulunmaktadır. Bu seçenekler; planı kabul etmek, planı kabul etmemek ve kendilerine uygun hale getirmek. BOP ile ilgili 2004 yılında ki G-8 zirvesine İran, Suriye, Suudi Arabistan, Ürdün, Lübnan ve Mısır projeye karşı olduklarını duyurarak protesto ettiler. Bölge gazetelerinde ve televizyonlarında altı ay boyunca yoğun şekilde BOP' u eleştiren yazılar ve programlar yayımlanmıştır. Bu yazı ve programlarda, “Dışarıdan dayatılacak düzenle bölge haklılarının ifadesinin hiçe sayıldığı” belirtilmiştir. Davete hayır diyen ülke yönetimleri biliyorlardı ki bir süre sonra davet sahipleri tarafından tasfiyeleri söz konusu olacaktı.¹⁹⁹

ABD'nin bölgeye demokrasi getirmesiyle beraber, sonlarının, Soğuk Savaş'ın sona ermesinde büyük role sahip bir dönemler SSCB dış işleri bakanlığı yapan, Gürcistan eski Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze veya Irak devrik lideri Saddam Hüseyin gibi olacağını çok iyi bilen Mısır ve Suudi Arabistan'ın liderleri, ABD'nin bu projesine direnç gösteren önemli simalar olmuşlardır. Hüsnü Mübarek, “Kapıları açarsak karışıklık çıkar” şeklindeki ifadesiyle, iktidarı kolay kolay terk etmeyeceğinin sinyallerini vermiş ancak kaçınılmaz sondan kendini kurtaramamıştır. Suudi Arabistan yöneticileri ise, ABD'ye duyulan kını ve nefreti azaltarak ABD'ye yaranmaya çalışmakta, bu şekilde iktidardaki ömürlerini uzatabilmeyi hedeflemektedirler. Kral demokrasi gelmesi halinde yetkilerinin daralacağı ve rahatlıkla kullanabildiği ülke gelirleri üzerinde istediği gibi tasarruf edemeyeceğini bilmektedir.²⁰⁰

¹⁹⁹ Bush G-8 zirvesine Erdoğan'ı neden davet etti, <http://eski.bianet.org/2004/05/28/35726.htm>, 29.05.2004, 22.03.2014

²⁰⁰ Şahin, **A.g.e**, ss.123-124

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin bölgedeki Suudi Arabistan, Mısır gibi ülkelerin demokratikleşmesi için çaba içinde olmaması ciddi bir çelişkidir. ABD demokrasiye olan doktrin-er bağlılığı ile dış politika gerekleri arasına sıkışınca demokrasiyi feda edebilmektedir.²⁰¹ Bölge ülkeleri dışarıdan dayatmayla demokrasi ve siyasi reformun gerçekleşemeyeceğini düşünmekte, bu nedenle BOP'a çok sıcak bakmamaktadırlar. Böyle bir projenin bölge ülkeleriyle hiç tartışılmadan dayatılmış olması, birçok kültürün ve toplumun iç içe yaşadığı karmaşık bir coğrafyanın tamamı için aynı yöntemin benimsenmesi ve İsrail'in saldırgan tutumuna karşı hiçbir çözüm sunulmamış olması tepkilere neden olmuştur.

Ortadoğu ülkelerine demokrasinin gelmesinde üç sınıf, kilit rol oynayacaktır. Bunlar: demokrasinin gelmesini isteyen veya istemeyen despot liderler, şimdiye kadar despot liderlere karşı verdikleri demokrasi mücadelesinde, daima ABD tarafından yalnız bırakılan ve dolayısıyla ABD'ye kırgın olan laik aydınlar ile İslamcılardır. Amerika'ya kırgın olan laik aydınların tavrının, demokrasi mücadelesi başlayınca değişeceği ve Amerika'nın demokrasi projesine destek olacağı değerlendirilmektedir.

“Al Hayat gazetesinde yayımlanan Daha Büyük Ortadoğu Ortaklık Projesi taslağına göre, Büyük Ortadoğu'nun tehdit olmaktan çıkarılmasının yolu reforma gidilmesidir. Nitekim iki Arap Beşeri Kalkınma Raporu da bunun için zorlayıcı ve acil çağrılar niteliğindedir. Bu çağrılar bölgede bazı aktivist, akademisyen ve özel sektör nezdinde yankı buluyordu. Bölgede bazı liderlerde bu çağrılara kulak vermiş ve siyasi, sosyal ve ekonomik reformlara yönelik adımlar atmıştı”²⁰²

bu adımları atılmasına öncülük eden gruplar, Amerika'nın demokrasi projesine destek olacağı düşünülen laik aydınlar ve İslamcılardır. İslamcılara gelince, her ne kadar, herkes İslam'ın tek olduğunu söylese de Ortadoğu halkının algıladığı üç tür

²⁰¹ Güney, **A.g.e**, s. 10

²⁰² Hakan Akyol, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Projenin Demokratikleşme Yaklaşımları Açısından”, Bahçeşehir Üniversitesi, Değerlendirilmesi, **Uzmanlık Projesi**, İstanbul, (2008), s.46

İslam anlayışından söz edebiliriz. Bu üç grup İslam anlayışı: geleneksel İslam anlayışı, demokratik İslam anlayışı, radikal İslam anlayışdır. Geleneksel ve demokratik İslam anlayışına sahip olanların, ABD'nin Ortadoğu'ya getirmeyi düşündüğü demokrasi konusunda destek olacakları, bununla birlikte asıl hususun, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında "Küresel Terörizm" adı altında düşman olarak kabul edilen "radikal İslam" anlayışına sahip kişilerin takınacakları tavrın olacağı düşünülmektedir.²⁰³

3.6. ABD'nin BOP için destek arayışları:

BOP kapsamında, ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda tek başına Ortadoğu'da yürüttüğü politikalar hem Avrupa ülkelerinde, hem Asya ülkelerinde hem de Müslüman ülkelerde rahatsızlık meydana getirmektedir. Bu sebeple ABD, BOP' u sorunsuz yürütebilmek için destek arayışı içindedir. ABD'yi destek aramaya iten diğer bir sebep ise BOP' un mali ve askeri yükünün fazla olmasıdır. Savaş sonrasında beş yüz milyar dolarlık borç yükü ABD'yi ciddi zorlamaktadır.²⁰⁴

Bu konuda Özlen Çelebi

"ABD'nin 2003 yılında Irak'a saldırmasının ardından Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) olarak da adlandırılan Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi ABD tarafından yeni kamu diplomasisi yöntemleri de kullanılarak gündeme getirilmiştir. Bu geniş coğrafyada bulunan farklı ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarına çözüm olarak demokratikleşmeyi, insan haklarına, sivil topluma saygıyı, serbest seçimler ve medyanın bağımsızlığını sunan proje BM Binyıl Projesine de denk düşen şekilde kadınlara özel bir önem verdiğini iddia etmekteydi. AB ile ABD'nin çıkar farklılıklarının ve çatışmalarının su yüzüne çıktığı bu dönemde, NATO kimlik ve yeni misyon arayışına da denk düşen şekilde NATO

²⁰³ Mustafa Erceylan, Büyük Ortadoğu Projesinde İran'ın Önemi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli, (2007), s.17

²⁰⁴ Anıl Çeçen, **Türkiye'nin B Planı**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, (2006), s.43

da BOP’u desteklemeye başlamıştır”²⁰⁵ değerlendirmesinde bulunmaktadır.

Aynı konuyu Altuğ Günel ise şu şekilde değerlendirmektedir.

“BOP’ un mali yükünün oldukça fazla olacağını ve zaman zaman da askeri müttefiklere gereksinim duyulacağını hesaba katan ABD, son aylarda kendine ortak bulma çabasına girmiş gözükmektedir. Ancak yük paylaşımı demek, hâkimiyet paylaşımı da demek olduğundan, geleneksel ABD politikaları bu konuda hep “sınırlı paylaşımı” esas almış; dolayısıyla kendi payını hep yüksek tutmuştur. Bu konuda ilk adım, 2004 yılının Haziran ayında ABD’nin Georgia eyaletinde yapılan G-8 Zirvesi’nde atılmıştır. BOP Zirvesinin gündemine konduğu gibi, BOP çerçevesinde yapılacak reformları konuşmak üzere Türkiye (demokratik ortak sıfatıyla) ve hedef ülkeler (bölgesel ortak sıfatıyla) davet edilmiştir. Bu davete Türkiye, Afganistan, Irak, Yemen, Ürdün, Bahreyn ve Cezayir olumlu yanıt vererek katılırken; basında yer alan bilgilere göre, başta Mısır, Suudi Arabistan ve Tunus olmak üzere birçok Arap ülkesi ise, “Arap-İsrail sorunu gibi kilit bölgesel konulara çözüm bulmadan reformların dayatılmaya çalışıldığı” gerekçesiyle olumsuz yanıt vererek katılmamışlardır.”²⁰⁶

Buradan hareketle ABD’nin BOP için destek arıyor olması kesinlikle bir yük paylaşımı olarak anlaşılmalıdır. ABD, sınırlı ve Ortadoğu’daki çıkarlarına zarar vermeyecek bir paylaşım hedeflemektedir. Başlangıçta BOP, ABD’nin tek başına yürüttüğü bir proje idi. Ancak ABD gördüğü tepkilerden dolayı artık BOP’ u tek başına yürütme fikrinden vazgeçmiş görünüyor. Daha önce de bahsedildiği gibi ABD dünya genelinde herkesin kabul edebileceği ortak bir terörizm düşmanı yaratarak, güvenlik gerekçesi ile diğer ülkeleri yanında yer almaya davet etmektedir. ABD bu konuda o

²⁰⁵ Özlen Çelebi, 1990’lardan 2000’lere Türk Dış Politikası ve ABD İle İlişkiler: Stratejik Ortaklık, Model Ortaklık Ve sonrası, **Türk Dış Politikası Son On Yıl**, Palme yayıncılık, Ankara, (2011), s.54

²⁰⁶ Günel, **A.g.m**, s.160

kadar ısrarlı görünüyor ki yanında yer almayan ülkeleri başarısız ülkeler olarak kabul ediyor.²⁰⁷

Mahir Kaynak bu projeye başka devletlerin ve kuruluşların dâhil olmasını şu ifadelerle anlatmaktadır.

*“Şu doğru değildir; sadece Amerika Birleşik Devletleri dünyada hesap yapıyor, başkaları hiç hesap yapmıyorlar. Burada iki temel soru var. Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri'nin ilişkisi ne olacak? Başlangıçta bu proje Amerikan projesi idi, tek başına yapıyordu. Şimdi baktı ki mukavemetler var, NATO diyor. NATO dediği zaman şunu anlamak lazım; NA TO bir askeri ittifak olmaktan çıktı, dünya tarihin en büyük askeri ittifakı ama karşısında güç yok. Buradan anlıyoruz ki, NATO aslında Batının uzlaşmasının adıdır. Eğer bu iş NATO tarafından yapılıyor diyorsanız buradan şu mana çıkar; Amerika ile Avrupa ülkeleri anlaşmalar birlikte hareket ediyorlar. Mesela Afganistan'a gidiş odur. Derlerse ki, NATO olarak Ortadoğu'ya hâkim olalım, buradan şunu anlayacağız; Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa anlaşmalar, herkes kendi rolünü biliyor. Ama şu andaki durum o kadar çok berrak değil”.*²⁰⁸

Kaynak, ABD'nin projesine ortak arama çabalarını, savaşlar sonrası yaşadığı sıkıntıları paylaşmaya bağlıyor ve gelinen noktada ABD'nin kendisini mecbur hissettiğini şu şekilde ifade ediyor.

“Amerika Birleşik Devletleri de artık Büyük Ortadoğu Projesi'ni tek başına yapmak ve dünya üzerinde tek başına egemen olma fikrinden vazgeçmiş gibi görünüyor. Ve Avrupa'ya iş birliği teklif ediliyor çok açık bir şekilde. İngiltere'nin zaten Avrupa'ya yanaşmasından da anlıyoruz bunu. İngiltere bu manevraları çok rahat yapar ve en hassas koku alan ülke de orasıdır. İngiltere kokuyu aldı, Amerika Birleşik Devletleri'nin tek başına bu işi

²⁰⁷ Gökbaş, A.g.m, s.4

²⁰⁸ Kaynak-Gürses, A.g.e, ss.20

*başaramayacağını gördüğü için, Avrupa ile bütünleştirmek için de bir aracı rolü oynuyor”.*²⁰⁹

Buradan da anlaşılacağı üzere, ABD’ye destek konusunda en yakın görülenler Avrupa devletleridir. 11 Eylül’den terör saldırılarından sonra Avrupa devletleri açıkça ABD’yi terörizmle mücadelesinde desteklerini ifade etmişlerdir. Bu devletler terörizmle mücadelenin kendilerinin de öncelikli hedefleri olduğunu söylemişlerdir. İngiltere ve Fransa gibi bazı devletler ABD’nin müttefiki olmuş ve bu mücadelede ABD ile birlikte hareket etmişlerdir. AB küreselleşen dünyada, dünyanın her hangi bir noktasındaki problemlerin, diğer bölgeleri de etkilediği bildiğinden dolayı Ortadoğu bölgesinde yaşanan güvenlik sorunlarının kendi güvenlik ve ekonomilerini etkilememesi için ABD’nin yanında olacağını belirtmiştir. Avrupa ülkelerinden aldığı destek yanında, diğer dünya devletlerinin ve Müslümanların desteğini almak isteyen ABD, 2004 yılında Amerika’da yapılan G-8 zirvesine BOP kapsamında bulunan ülkeleri de davet etmiştir. BOP’a desteklerini belirtmek niyetiyle toplantıya katılan G-8 üyeleri ve BOP kapsamındaki ülkeler, ortak açıklama yapmış ve BOP’ un resmi hedeflerini benimsediklerini ifade etmişlerdir. ABD G-8 Zirvesi ile Batılı devletleri BOP’a ortak etmeyi başarmış ancak Müslüman coğrafyasından henüz arzuladığı desteği sağlayamamıştır.²¹⁰

ABD, BOP’ un kendisi üzerindeki askeri ve mali yükünü azaltmak için de belli başlı çalışmalar yapmıştır. ABD bu çalışmalarını NATO üzerinde yoğunlaştırmıştır. ABD’li yetkililer verdikleri beyanatlarda NATO’nun ABD’nin yanında yer alması gerektiğini vurgulamışlardır. NATO genel sekreteri seçilerek Ocak ayında görevi devralan Hollandalı Jacop Gijsbert de Hoop Scheffer Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush’la birlikte yaptıkları basın toplantısında şunu söylüyordu; "NATO, Afganistan'daki olaylara tarafsız kalamaz". NATO bundan sonra hattı müdafaayı bırakıp sathı müdafaaya geçmek zorundadır. NATO’nun yeni görevi Ortadoğu’da ABD menfaatlerini korumak olmuştur.²¹¹

²⁰⁹ A.g.e, s.23

²¹⁰ Günal, A.g.e, s.160

²¹¹ Kaynak-Gürses, A.g.e, s.45

3.7. Türkiye'nin Ortadoğu tarihi ve ABD ile Türkiye'nin BOP ilişkileri:

Türkiye, coğrafi olarak bölgeye yakın olması ve uzun yıllar iç içe yaşamın neticesi olarak meydana gelen ortak kültürel değerlere sahip olması nedeniyle, hem Ortadoğu ülkeleri, hem de Ortadoğu'yla ilgilenen dünyanın diğer ülkeleri için önemli bir devlet olmuştur.²¹² Avrupa veya Amerika'nın Ortadoğu coğrafyası gibi bir bölgeye Türkiye'yi kullanmadan el atmaları kolay bir iş değildir.²¹³ "NATO üyesi Türkiye'nin, Avrupa birliği ve İsrail ile yürüttüğü iyi ilişkilerin yanı sıra bölgedeki en büyük askeri güce sahip olması BOP'taki katkısını daha da önemli kıldı."²¹⁴ Türkiye'nin önemi özellikle SSCB'nin Afganistan'ı işgali, Birinci ve İkinci körfez savaşları sırasında artmıştır. Soğuk Savaş döneminde "Yeşil Kuşak Projesi" içinde yer alan Türkiye, BOP'ta da büyük stratejik öneme sahiptir. Türkiye, halkının yüzde 99'unun Müslüman olmasına rağmen laikliği benimsemiş olması, aksaklıklara rağmen 80 yıldır demokrasi ile yönetilmesi, modernleşmeyi hedef alması ve yüzünü Batı'ya çevirmiş olması sebebiyle ilgi odağı olmuştur.²¹⁵

BOP' un geçmişi birkaç aylık bir çalışmaya dayanmamaktadır. Bu proje üzerinde son yirmi yıldır ABD ve İsrail çalışmaktadır.²¹⁶ Günümüzde ise, Türkiye Büyük Ortadoğu Projesinin en önemli ülkelerinden biri olarak gösterilmektedir. Bu görüş Batılı çevrelerde, özellikle Amerikan yetkilileri arasında yaygın olarak paylaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin İslam dünyası için İslam ile liberal demokrasiyi birleştiren bir örnek olabileceği düşünülmektedir.²¹⁷ Batı Türkiye'yi model ülke görse de, Arap dünyası tarihsel sürecin de etkisiyle bazı fikir ayrılıklarına düşmüştür.²¹⁸ Türkiye'nin Ortadoğu'daki öneminin anlaşılabilmesi için, tarihsel süreçte Türkiye'nin bu bölgedeki dış politikasının incelenmesi gerekmektedir. Osmanlı

²¹² Deniz, **A.g.m**, s.179

²¹³ O. Metin Öztürk- Yalçın Sarıkaya, **NATO Büyük Ortadoğu ve Türkiye**, POLSAR, Ankara, (2004), s.72

²¹⁴ Hüseyin Latif, **ABD'nin Türkiye'ye Bıçtığı Rol**, Bizim Avrupa Yayınları, İstanbul, (2007), s.83

²¹⁵ Gültekin Avcı, **Doğu'nun İstilas Medeniyetler Savaşı'na Doğru**, Birey Yayıncılık, İstanbul, (2006), s.56

²¹⁶ Hakan Türk, **Türkiye Ateş Çemberinde**, Akademi TV Yayın, İstanbul, (2004), s.9

²¹⁷ Bağcı-Sinkaya, **A.g.m**, s.24

²¹⁸ Ulvi Keser, **Dünyanın Kaynayan Kazanı Ortadoğu**, Motif Matbaacılık, Ankara, (2012), s.378

imparatorluğu, uzun yıllar hüküm sürdüğü Ortadoğu'da, İngiltere'nin kışkırttığı ulusçu akımlar neticesinde topraklarını kaybetmiştir. Cumhuriyet'in ilanıyla Türkiye komşuları ile iyi ilişkiler geliştirdiği gibi, bölgeye dışarıdan yapılan müdahalelere karşı da, bu durumu benimsemediğini gösteren bir tutum takınmıştır. Atatürk, Suriye ve Irak'ta, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin zorba bir uygulama yürüttüklerini ve bu uygulamalar neticesinde de bahsi geçen ülkelerde sürekli karışıklık olduğunu ifade etmiştir. Bu ifade ile Atatürk, İngiltere gibi sömürgeci devletlere karşı bu devletlerin yanında olduğu mesajını veriyor ve bu tutum o dönemde Türk dış politikasının Ortadoğu'daki izlediği siyasetin de genel çerçevesini oluşturuyordu.²¹⁹ Cumhuriyet kurulduğu dönemde Ortadoğu merkezli iki sorun olarak Musul ve Hatay sorunu ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı hâkimiyetindeki Musul ve çevresi petrol varlığı sebebiyle, İngiltere, Fransa, Almanya arasında rekabet konusu oldu. Bölge, 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması ile Fransa'ya bırakılmıştı. Nisan 1920 San Remo Konferansında Fransa, kendisini Ortadoğu'daki menfaatlerini desteklemesi sebebiyle, Musul bölgesini İngiltere'ye bıraktı. İngiltere bölgedeki Hıristiyanların güvenliği, İngiliz savaş esirlerine kötü muamele edilmesi gibi sebepler ile Mondros Mütarekesinin 7. maddesine göre Musul'un kendilerine terk edilmesini istediler. Sonuç olarak Musul Irak'a bırakılmış, Hatay da 1939 yılında Türkiye'ye katılmış böylece bu meseleler çözüme kavuşturulmuştur. Türkiye komşuları ile iyi ilişkiler kurmaya ve Ortadoğu bölgesinde yapılacak operasyonları onaylamama politikalarını ikinci dünya savaşına kadar sürdürmüştür. Soğuk Savaş'ın başlaması ile birlikte Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden çekinmesi ve Amerikan Başkanı Truman'ın Türkiye'yi desteklemesi ve yanında yer alması neticesinde Türk-Amerikan ilişkisi ittifaka dönüşmüştür. Türkiye, bu dönemde Ortadoğu'da çatışmalardan uzak durmaya çalışmış, güvenlik politikasının bir gereği olarak Batı ile ittifak halinde olmaya özen göstermiştir. Türkiye Batı ile sıkı münasebetlerine rağmen, İsrail'in kurulmasına sebep olan taksim kararının görüşüldüğü 1947 BM Genel Kurulunda aleyhte oy kullanmıştır. Türkiye, Filistin görüşmelerinde Arap ülkelerini desteklemiş, Arap ülkelerinin Filistin'e bağımsızlık verilmesi yönündeki karar tasarılarını desteklemiş ve lehinde oy kullanmıştır.²²⁰ Bunun yanında İsrail'in

²¹⁹Toktamış Ateş, **Türk Devrim Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, (1998),S.116

²²⁰ Arı, **A.g.e**, s.305

Sovyetlerin güdümünde bir ülke olmadığını anlamasından sonra, Türkiye, İsrail'i ilk tanıyan devletlerden biri olmuştur. Aynı tarihte Harry Truman Kongre'de Türkiye'nin Komünizme karşı korunması için desteklenmesi gerektiği ile ilgili bir konuşma yapmıştır.²²¹

1955'te Batının teşviki ile oluşturulan Bağdat Paktı projesi içinde Türkiye'nin İngiltere ile birlikte yer alması, Türkiye ile bölge devletleri arasındaki politik farkları derinleştirmiştir. Bu nedenle Bağdat Paktı her ne kadar Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkisini arttırma düşüncesiyle yapılmış bir girişimse de Ortadoğu'dan biraz daha uzaklaşmasına neden olmuştur.²²² Türkiye 1956 yılındaki Süveyş Krizi'nde İsrail ile diplomatik ilişkilerini sınırlandırmasına rağmen, yine de Arap ülkeleri tarafından Batının bölgedeki temsilcisi olarak görülmüştür. Türkiye'nin Ortadoğu meseleleri ile ilgili konularda Batıyla yakınlaşması 1964 yılındaki Johnson mektubu²²³ olayına kadar devam etmiştir. Uzun bir geçmişe sahip Türk-Amerikan ilişkilerinde ilk ve en büyük sarsıntıyı oluşturan Johnson mektubuna karşılık Başbakan İsmet İnönü, 'yeni bir dünya kurulur, Türkiye orada da yerini alır' diyerek mektuba gereken cevabını vermiştir.²²⁴ Bu mektup olayı Türkiye'nin dış politikasını değiştiren önemli bir etki oluşturmuştur. Süveyş Krizi ile birlikte Sovyetlerin Birliği'ne bazı Arap ülkelerinde sempati ile bakılmaya başlanmıştır.

Özal hükümetinin 1980'den sonraki dönemde göreve gelmesiyle, Türkiye'nin Batıyla ilişkileri tekrar düzelmeye başlamıştır. Özal döneminde Türkiye'yi Ortadoğu açısından ilgilendiren en önemli olay, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali sonrası patlak veren 1. Körfez Savaşı olmuştur. Türkiye, Irak'ın PKK'ya verdiği destek, güneydoğu Anadolu'daki projesine karşı takındığı tutum ve aşırı silahlanması gibi sebeplerden

²²¹ Talat Turhan, **Küresel İhanetin İçyüzü ve Arap Baharı**, Destek Yayınları, İstanbul, 2012, s.29

²²² Arı, **A.g.e**, s.306

²²³ Johnson mektubu, Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson tarafından Başbakan İnönü'ye Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma ihtimali üzerine gönderilmiştir, http://www.akintarih.com/turktarihi/cumhuriyetdonemi/johnson_mektubu/johnson_mektubu.html, 11.05.2014

²²⁴ Sayim Türkman, ABD, **Ortadoğu ve Türkiye**, Nobel Yayınevi, Ankara, (2007), s.266

dolayı, körfez krizinin ilk gününden itibaren Irak karşıtı cephede yer almıştır.²²⁵ Kuveyt'in işgalinde ABD ve Batılı ülkelerin tutumunda, bölgedeki petrol kaynaklarının büyük bir çoğunluğunun Irak'ın eline geçmesi ile petrolün Batıya güvenli ve sürekli akışının aksayacağı endişesi önemli rol oynamıştır. Türkiye'nin tutumunun nedeni ise, bölgedeki dengenin Türkiye aleyhine bozulacağı endişesiydi.²²⁶ Özal'ın aktif taraflılık politikası ile Türkiye, Johnson mektubundan sonra Batıya ve Ortadoğu'ya karşı uyguladığı dengeli politikaları bu savaşta terk etmiştir. Özal bu aktif politikasını 'bir koyup üç alacağız' şeklinde açıklayarak bir fırsat olarak değerlendirmiş, ancak olası bir savaşta ne kadar askerin kaybedileceği konusunda yapılan uyarılar neticesinde bu tutumu bırakmıştır.²²⁷

ABD'nin Ortadoğu bölgesine yönelik ikinci operasyonu, ikinci Körfez Savaşı olarak nitelendirilen Mart 2003 Irak müdahalesidir. Türkiye, Irak'ı işgali konusunda, öncelikle sorunların barışçıl yollardan çözülmesi, Irak'ın BM kararlarına uyması ve BM kararı olmaksızın Irak'a güç kullanılmamasını savunmuştur. Bu bağlamda, Türkiye bir taraftan Irak hükümeti ile diyalog içinde olmaya ve BM ile işbirliği yapmaya ikna etmeye çalışırken, diğer taraftan da bölge ülkeleri nezdinde yaptığı girişimlerle sorunun güç kullanımına varmadan çözülmesi için işbirliği olanaklarını araştırmaktaydı. ABD'nin Türkiye üzerinden Irak'a ikinci cephenin açılmasına izin verecek tezkerenin 1 Mart 2003'te Meclis'ten geçmemesi ABD'nin yapmış olduğu planları bozmuştur.²²⁸ *"2003 Irak işgali döneminde, ABD ile Türkiye arasında ilk gerilim Irak'ın işgali ile sürerken, Türkiye'nin Kuzey Irak'tan gelecek olası riskleri önlemek için Irak'ın kuzeyine askeri güç sevk etme olasılığı üzerine belirmiş ve Amerikalı yetkililer buna karşı çıkmıştır. İkinci önemli*

²²⁵Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası ilişkiler Sözlüğü**, İstanbul, (2000), Der Yayınları. s.453

²²⁶ Arı, **A.g.e**, s.584

²²⁷ Vedat Yenerer, **Düşman Kardeşler: ABD İşgalindeki Irak'ta Arap, Kürt ve Türkmen Çatışması**, Bulut Yayınları, İstanbul, (2004) s.229

²²⁸ Arı, **A.g.e**, s.627

kriz Bağdat'ın düşmesinin ardından kuzeyde peşmergelerin²²⁹ Kerkük'te başlattıkları yağma olayları ve bu çerçevede Türkmenlere karşı başlatılan saldırı eylemleri üzerine Türkiye'nin Amerikan yönetiminden bölgeyi denetim altına alması aksi halde Türkiye'nin bunu yapabileceğini açıklaması olmuştur. Diğer yandan, Bush'un kongreden, Irak'ta devam eden savaş için talep ettiği ek savaş bütçesi tasarısında Türkiye için de 1 milyar dolar hibe verilmesi yer alıyordu. İlk önerildiği sırada herhangi bir şarta bağlanmayacağı ifade edilen, Türkiye'ye verilecek 1 milyar dolar hibe, kongrenin onayladığı son metinde, Türk hükümetinin Irak'a özgürlük operasyonunda işbirliğini ve insani yardıma desteğini sürdürmesi ve tek yanlı olarak kuzey Irak asker yerleştirmemesi koşullarına başlanmıştı. Türk hükümeti şarta bağlı bu yardımı kullanmamıştır. Ayrıca Türkiye, işgalin henüz sona erdiği nisan ayının sonu ve mayısın başında söz konusu olan İran ve Suriye'ye yönelik olası Amerikan müdahalelerine karşı oldukça kararlı bir tutum sergilemiş ve bölgede yeni karışıklıklara yol açacak güç kullanımına karşı olduğunu ortaya koymuştur. Türk- ABD ilişkilerinin eski doğrultusunda gitmediğinin en açık göstergesi ise 2003 Temmuzunun başında 11 Türk subayının Süleymaniye'de tutuklanması olmuştur. Bu olaydan sonra Türk- Amerikan ilişkileri zedelense de, aynı dönemde Erdoğan'ın ABD'yi ziyareti bazı pürüzlerini üzerini örtmüştür. ABD'nin Türkiye'ye yüklediği Ankara'nın bölgede ılımlı İslam rolünü üstlenerek, demokratik Büyük Ortadoğu Projesi için model olması gerektiği durumu, İslam dünyasında Amerikan hegemonyasının kurulması için Türkiye'nin ABD tarafından görevlendirildiği imajını uyandırdı. Türkiye için ılımlı İslam modeli rolü ordu tarafından da kabul görmedi ve laik bir devletin İslami bir devlet olamayacağı öne sürüldü. Bugün var olan durum ise, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle politikası bakımından aktif bir

²²⁹ Peşmerge: Kuzey Irak bölgesinde ki Kürt savaşçılar

tutum izlediği görülmektedir. Bir taraftan Amerika'nın müttefiki olmaya devam eden Türkiye, diğer taraftan Ortadoğu ülkeleriyle de sıkı ilişkiler kurmakta ve Ortadoğu'da Doğu-Batı arasında bir köprü olmaktan fazla bir dış politikası izlediğini söylemek mümkündür. Türkiye'nin hem projeyi ortaya atan devletlerle, hem de Ortadoğu ülkeleriyle bizzat ilişkilerinin olması, Türkiye'nin bölgedeki stratejik konumunu daha da önemli kılmaktadır."²³⁰

Amerika, 11 Eylül terörist saldırısının ardından Ortadoğu'yu yeniden düzenleme projesini başlatmıştır. Türkiye'nin de bölgedeki Müslüman bir toplum olması nedeniyle, Arap ülkelerine model olarak gösterilmek için iyi bir örnek olmuştur. Türkiye'nin konumu ABD ve AB tarafından farklı yorumlanmıştır. ABD 2004 yılında G-8 zirvesine sunduğu raporda Türkiye'yi tanımlarken, Avrupa ise Türkiye'nin Ortadoğu içinde olmadığını düşünmektedir. AB'ye göre Türkiye bir NATO üyesi aynı zamanda potansiyel bir AB üyesi adaydır. Avrupa'ya göre Ortadoğu Arap ülkeleri, İsrail, İran ve Afganistan ile sınırlıdır.²³¹ ABD'nin önde gelen stratejistlerinden Rutsel, Kaplan ve Goblenz Türkiye'nin bölgedeki önemi için şöyle söylemektedirler; "Türkiye, Ortadoğu'da ideal bir araçtır. Çünkü Türkiye bu bölgede, birleşik devletler stratejisinin gelişmesine aktif olarak katılan ve yakın Doğu/Ortadoğu sahnesinde Amerika'nın yüzünü güldüren tek devlettir."²³²

ABD'li siyaset bilimci Zbigniew Kazimierz Brzezinski Türkiye'nin Amerika ile müttefikliği konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır;

"Türkiye yarım yüzyıldan beri Amerika Birleşik devletlerinin müttefikidir; Kore savaşına katılarak Amerika birleşik devletlerinin saygı ve güvenini kazanmıştır. NATO'nun güvenilir ve kati bir üyesidir. Sovyetler birliğinin dağılması ile birlikte Gürcistan ve Azerbaycan'ın bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olmuştur. Ve Türk dili ve kültürü açısından politik ve sosyal gelişmelerin enerjik bir biçimde sağlayarak, orta Asya ülkeleri için bir model

²³⁰ Deniz, A.g.m, s.180-181

²³¹ Ergin Ayan, **Ortadoğu' da Yap-Boz**, Karadeniz Dergi Yayınları, Ankara, (2010) , s.13

²³² Peköz, A.g.e, s.299

haline gelebilmiştir. ABD'nin bölgedeki eski Sovyet ülkelerinin bağımsızlıklarını destekleme politikalarına destekçi olması açısından çok önemli bir stratejik role sahiptir."²³³

Brezizinski, Türkiye'nin Ortadoğu ve Orta Asya için önemli bir model olduğunu ve ABD'ye sadakatini sağladığına vurgu yapmaktadır. Bu vurgudan, Büyük Ortadoğu Projesi'nin sadece Ortadoğu ülkelerine değil, Orta Asya ülkelerine de yönelik olduğunu göstermektedir.

2000 yılına gelindiğinde W.Bush hükümeti Türkiye'nin Orta Doğu'ya model olabilmesi için yeni bir yaklaşım getirerek Türkiye'nin ılımlı bir İslam ülkesi olduğunu vurgulamaya başlamışlardır. Zamanın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, her fırsatta Türkiye'nin böyle bir rolü üstlenmeyi arzulamadığını vurgulamıştır. Bu kişisel ve ideolojik bir tavırdan çok, siyasi bir yaklaşımı ve daha geniş bir çevrenin eğilimini temsil ediyordu.²³⁴ Benzer bir açıklamayı, Genel Kurmay 2. Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ, görüşmeler için gittiği Amerika'da yapmış ve Türkiye için "ılımlı İslam" tanımının kullanılmasını eleştirmiştir.²³⁵ 28 Ocak 2004'te Başbakan Tayyip Erdoğan Başkan Bush ile yaptığı görüşmenin ardından Türkiye'nin demokratik değerlerin yaygınlaşmasını hedefleyen bu projeye destek vereceğini ve proje içinde anahtar rol oynayacağını söylemiştir. Başbakan Tayyip Erdoğan konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır;

"Türkiye daha demokratik, daha özgür, daha barışçıl bir Ortadoğu görmek istemektedir; böyle bir bölge iyi yönetilecek ve etkin bir şekilde işleyen ekonomiye sahip olacaktır. Bu yanlışlıkla idealizm olarak görülmemelidir. Türkiye'nin kendi çıkarları istikrarlı ve barış içinde; birbirleriyle her düzeyde karşılıklı ilişki kurabilen komşulara sahip olmayı gerektirmektedir. Bu yüzden, Türkiye'nin

²³³ George Friedman Ve Zbigniew Brzezinski'ye göre 21. Yüzyılda Türkiye'nin Konumu ve Önemi, <http://politikaakademisi.org/george-friedman-ve-zbigniew-brzezinskiye-gore-21-yuzyilda-turkiyenin-konumu-ve-onemi/>, 13.03.2013, 26.02.2014

²³⁴ Mahir Kaynak, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler**, Truva Yayınları, İstanbul, (2005), s.32

²³⁵ Metin Aydoğan, **Türkiye Nereye Gidiyor**, Umay yayınları, İzmir, (2006), s.52

bölgeye yönelik beklentileri BOP' un olumlu hedefleri ile uyumludur".²³⁶

Başka bir konuşmasında da yine Başbakan Erdoğan hükümetinin BOP eş başkanlarından biri olduğunu ve bu görevi yürüttüğünü dile getirmiştir. Özetle, Türkiye yüz yıla yakın bir süredir ABD'nin sadık müttefiki olarak Ortadoğu bölgesi dâhil ABD'nin politikaları doğrultusunda bir siyaset izlemiştir. BOP 'da bu kapsam içerisinde görünmektedir. Şurası unutulmamalıdır ki ABD, BOP' u uygulamak ve başarılı olmak için Türkiye'ye muhtaçtır. Türkiye bu durumu kendi lehine değerlendirmelidir. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, resmi söylemde ve dış politikada desteklenen Türkiye'nin Büyük Ortadoğu Projesindeki aktif rolünün, Türkiye açısından iç ve dış sorunlar doğurması muhtemel görünmektedir.

²³⁶ Bağcı-Sinkaya, **A.g.m**, s.27

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Batı'nın Ortadoğu olarak isimlendirdiği bölge, tarihin başlangıcından bu yana insanlığın meydana getirdiği medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve dünyanın başka noktalarında bulunan medeniyetler arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Ortadoğu Bölgesi, Doğu ile Batı arasında yalnız ticari bir köprü değil, aynı zaman medeniyet, kültür ve inançların etkileşimini sağlayan bir geçiş güzergâhıdır. Günümüzde kullandığımız kâğıt ve barut, Çin'den Batı'ya Ortadoğu Aracılığı ile geçmiştir. Semavi dinler de aynı şekilde Ortadoğu'dan doğup dünyanın dört bir tarafına yine bu etkileşim yolu ile yayılmıştır. Batı, kendisine yakınlık derecesi olarak orta uzaklıkta bulunan Ortadoğu bölgesi'ni, büyük zenginlik ve sanayinin bulunduğu kendilerine uzak olan doğuya ulaşabilmeleri için geçilmesi gereken bir engel olarak görmüştür. Bu sebeple her ne kadar dini sebeplere de dayandırılrsa da, Haçlı Seferleri içten içe bu zenginlik arzuları ile pekiştirilmiş ve insanların katılımı sağlanmıştır.

Bu kültürler arası çok yönlü alışveriş Ortadoğu'yu, tarihte dünyayı en çok etkileyen ve yaşanan hadiselerle gidişatı değiştiren bir bölge haline getirmiştir. Ortadoğu'nun bu özelliklerinden dolayı, dünya hâkimiyetine sahip olmak isteyen devletlerin, bir şekilde Ortadoğu'nun hâkimiyetini ellerinde tutmaya çalıştıkları düşünülmektedir. Hâkimiyet mücedalesinin neticesi olarak Ortadoğu bölgesinin, sürekli savaş, kan ve gözyaşı ile iç içe yaşamak zorunda kaldığı görüşmüştür.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Afgan sosyalist hükümetin daveti üzerine Afganistan'a girmiş, 1988 yılına kadar orada kalmıştır. Bu dönemde SSCB'nin Afganistan'daki tutumu ve uygulamaları baskıcı ve adeta "işgalci" bir güç görünümüne bürünmüştür. Bu tutum Afgan halk ve idarecileri tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bunun sonucunda Afganistan genelinde yaygın bir direniş görülmüştür. Direniş meticesinde SSCB Afganistan'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Bu savaşın SSCB üzerinde meydana getirdiği ekonomik baskılar neticesinde, bir kısa bir süre sonra SSCB'nin dağıldığı düşünülmektedir.

Soğuk Savaşın ardından dünyanın tek süper gücü haline gelen ABD, bu konumunu koruyabilmek için kendini sürekli geliştirmiştir. Kendini geliştiren ABD'nin bununla da yetinmeyerek ileri de kendine rakip olması muhtemel ülkelerin önünü stratejik olarak kesmeye çalıştığı görülmüştür. Bu bağlamda ABD, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile petrol rezervlerinin büyük bir çoğunluğunun tek bir elde toplanmasına

izin vermesi halinde, ileride kendine rakip bir devletle uğraşmak zorunda kalacağı öngörüsü ile bu duruma izin vermemiş ve Irak'a müdahalede bulunmuştur. Çok kısa bir savaş neticesinde Irak, Kuveyt'ten çekilmiş ve ABD bölgeye, körfez ülkelerinin de isteği ile üslerini kurmuş ve bölgeye yerleşmiştir.

ABD, Başkan Clinton döneminde çevreleme politikası uygulamıştır. Başkan Clinton'dan sonra başkanlık görevini devralan Başkan Bush'un dış politika stratejilerini değiştirerek, bölgede etkin olmaya dönük politikalar uygulamaya başladığı görülmüştür. ABD'nin 11 Eylül 2001 terör saldırısı ile birlikte bu etkin politikayı uygulama fırsatını yakaladığı söylenmektedir. 11 Eylül saldırısı, ABD'nin Ortadoğu'ya dönük politikalarını uygulamaya dönük fırsat yarattığından dolayı, dünyanın büyük bir kesimince şüphe ile karşılandığı mütalaa edilmiş ve üzerinde daha önce durduğumuz, bir çok komplo teorisi üretildiği görülmüştür. ABD'nin bu saldırı ile birlikte planlarını uygulamaya koymaya başladığı yaşanan olaylar neticesinde anlaşılmıştır. ABD planlarını uygulamaya SSCB'nin daha önce işgal ettiği ve Ortadoğu'da konumu itibarı ile çok önem arz eden Afganistan'a terörü desteklemek ve Usame Bin Laden'i himaye etmek gerekçesi ile harekât düzenlemiştir. Afganistan'a saldırısından sonra ABD, küresel terör kavramını geliştirerek dünyanın neresinde olursa olsun, terörü destekleyen, kitle imha silahları üreten veya bulunduran ülkelere müdahale edeceğini duyurmuş ve bu noktada her ülkenin kendisine destek olmasını istemiştir. ABD'nin destek çağrısını Başkan Bush "Ya bizimlesiniz, ya da bizim karşımızda" şeklinde özetlemiştir.

ABD yeni başkanı ile birlikte geliştirdiği yeni politikası çerçevesinde, kendini Ortadoğu'ya daha fazla yerleştirecek adımlar atmaya başlamış ve kitle imha silahlarını gerekçe göstererek Irak'a saldırıyı gündeme getirmiştir. Irak yönetimi, BM silah denetçilerine denetleme için izin vermiş, denetçiler araştırmalar sonucunda herhangi bir kitle imha silahı izine rastlayamadıklarına dair rapor sunmuştur. Bu rapora rağmen ABD, BM kararına gerek duymaksızın Irak'ı işgal etmiş ve Ortadoğu'daki varlığını artırmıştır.

ABD'nin Ortadoğu politikası, Soğuk Savaş sonrası Amerikan başkanı George Bush döneminde, İsrail ve Irak olmak üzere iki esas üzerinde şekillenmiştir. Çünkü ABD'nin, etki alanını genişletmeye çalışan SSCB'yi engelleme amacıyla çevrelemesine gerek kalmamıştır. Bu dönemde tek süper güç haline gelen ABD, tüm politikalarını, kendi çıkarlarını korumaya dönük, dünyayı ve Ortadoğu bölgesini bir düzene koyma üzerine

bina etmiştir. Bush yönetimi, bu politikalarını uygulamaya İsrail ile Filistin arasındaki problemlerin çözülmesine çalışarak başlamış, çözüme engel teşkil eden Benyamin Netanyahu'nun da içinde bulunduğu Siyonist Likud yönetimine baskı uygulamıştır.²³⁷ 1980'de başlayıp, 1988'e kadar devam eden, İran-İrak Savaşı'nda İran'a karşı Amerika tarafından desteklenen ve çok ciddi bir askeri güce sahip olan Irak, uzun savaş sonucunda uğradığı zararları karşılamak amacıyla 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmiştir. Irak'ın bu işgali, bölgeyi bir düzene koyma politikası güden Amerika'nın, çıkarlarını tehdit eden bir durum olmuştur. Bunun başlıca nedeni, bu işgal ile Irak'ın petrol rezervleri, dünya petrol rezervlerinin % 16'sına karşılık gelmesidir. Kuveyt'in işgalinden sonra Irak bu kez Suudi Arabistan için potansiyel bir tehdit oluşturmaya başladı; Irak'ın Suudi Arabistan'a da girmesi, dünya petrol rezervlerinin yarıya yakınının bu ülkenin eline geçmesi anlamına geliyordu. Bir bunalım söz konusu olmuştu ve ABD'nin yıllarca Nevada çöllerinde yetiştirdiği Çevik Güç'ü kullanma fırsatı doğmuştu.²³⁸ Bu durum, hem petrolün dünya piyasalarına kesintisiz ve ucuz akışını risk altına sokması, hem de bölgede ABD'ye düşman güçlü bir devletin ortaya çıkması açısından ABD'nin ulusal çıkarlarıyla ters düşmüştür. Bu nedenle ABD, Ortadoğu'yu denetimi altına almak için oluşturduğu koalisyonla Irak'a müdahalede bulundu.²³⁹ Irak'ın Kuveyt'i işgali İran-İrak savaşının son perdesini teşkil ediyordu. Her iki savaş da Irak lideri Saddam'ın güç, refah, toprak genişlemesi ve askeri üstünlüğü ele geçirmek gibi hedeflerinin bir sonucuydu. Gerekçesi petrol kaynaklarının ele geçirilmesi ve petrol gelirlerinden ilave gelir elde etme isteği idi. Başkan Bush büyük bir uluslar arası koalisyonu harekete geçirerek, Körfez'de geniş çaplı hava, kara ve deniz harekâtı gerçekleştirilmesini sağlamıştır. 17 Ocak 1991'de ABD liderliğindeki koalisyon Irak'a karşı askeri operasyona başlamıştır. Şubat ayında kara harekâtı başladı ve Irak askeri potansiyelinin büyük bir bölümü tahrip edilmiş olarak, Kuveyt'ten geri çekilmek zorunda kalmıştır.

²³⁷ Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemi ABD-İsrail İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, Cilt 6, Sayı. 2, (2000), s. 127

²³⁸ Haluk Gerger, **ABD Ortadoğu Türkiye**, Ceylan Yayınları, İstanbul, (2006), s.454

²³⁹ Noam Chomsky, **ABD'nin Irak Politikası; Güdüler ve Sonuçlar, Amerika'nın Irak Savaşı**, Aram Yayıncılık, İstanbul, (2003), s. 105.

Müdahalenin ardından ABD, planlarını Saddam Hüseyin iktidarını yıkmak üzere kurmaya başlamıştır. Amerika bu planını gerçekleştirebilmek için, Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı kullandığı, Çevreleme Politikasını uygulamaya koymuştur. Bu politikasını Iraklı muhalif grupları güçlendirme, silah denetimi, uçuşa yasak bölge ve ülkeye ambargo konması gibi uygulamalarla desteklemiştir. ABD, Saddam'ın Kürtler ve Şiiilerin müdahalesi olmaksızın, Irak ordusu ve Sünni Araplar vasıtasıyla düşürülmesini amaçlamıştır. ABD, bölgedeki etkinliğini artırma ve petrol bölgelerinin kontrolünde, Saddam'ın bölgeye için bir tehdit olarak görülmesi sayesinde meşru bir zemine oturtmuştur. Yani Saddam'ın varlığı ABD'nin işine gelmekteydi. ABD, kendisinin Ortadoğu'daki varlığına bahane teşkil edecek, aynı zamanda da komşularını tehdit etmeyecek kadar güçsüz bir Irak istemiş ve Irak'a müdahalesini bu politik çerçeveye oturtmuştur.²⁴⁰

Bu dönemde ABD politikasını Yeni Dünya Düzeni adı altında dünyaya ilan etmiştir. “Yeni Dünya Düzeni terimi, Irak'ın Kuveyt'i 1990 Ağustos'unda işgali sonrasında Irak'a karşı ABD politikasını haklı göstermek için, bu dönemde, ilk kez başkan George Bush tarafından kullanıldı. Başkan Bush ve ABD yönetimi, SSCB'nin etkisinin kaybolduğu dünya siyasetinde ve özellikle dönemin kritik noktası olan Ortadoğu'da, dengelerin ABD lehine değişmekte olduğunu fark etmiş, aynen daha önceki ABD başkanları gibi, ABD'nin dünyada liderlik edeceği bir düzenin yaratılmasını hedeflemiştir.”²⁴¹

Körfez Savaşı sonrası Ortadoğu'da ortaya çıkan genel durum, ABD politikaları açısından uygun bir durum oluşturmuştur. ABD Körfez savaşı sonrası bölgeye büyük askeri yığınak yapmıştı ve Körfez bölgesindeki diğer Arap Devletleri, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonra, ABD'nin bölgedeki askeri varlığını kabullenmiş ve destek vermişlerdir. ABD'nin bölgedeki varlığına karşı olan İran ve Irak, savaş yaralarını sarmakla meşguldüler ve ABD'ye tehdit oluşturacak durumda değillerdi. Bununla birlikte dünyada, ABD'nin bu ülkelere uyguladığı Çevreleme Politikasını boşa çıkaracak veya engelleyecek bir süper güçte kalmamıştı. Ortadoğu'da meydana gelen bu

²⁴⁰ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, (1999), s.423

²⁴¹ Kemal Çiftçi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: Rızaya Dayalı Hegemonyadan İmparatorluk Düzenine”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, (2009), s. 208.

gelişmeler ile beraber, ABD açısından olumlu bir hava oluşmasına neden olan, Arap-İsrail barış süreci ortaya çıkmıştır. Bu durum, Filistin meselesini kullanarak ABD karşıtı bir bloğun oluşmasının önünü kesmiştir.²⁴²

ABD, Ortadoğu bölgesinde istikrarsızlık kaynağı olarak görülen, Arap-İsrail Barış Sürecini sekteye uğratacağı düşünülen, yani bölgede ABD liderliğindeki yeni düzene karşı olacağı bilinen Irak ve İran'ı hedef alıyordu. ABD'nin "İkili çevreleme politikası" böyle bir genel durum içerisinde açıklanmış, İran ve Irak uluslararası barışı tehdit eden yasadışı iki ülke olarak tanımlanmıştır. Bu yeni politikayla ABD, uzun yıllar boyunca uyguladığı ve Ortadoğu'da İran ve Irak arasında güçler dengesini sağlamaya yönelik politikasını terk etmiştir. ABD'nin yeni Körfez politikasının en önemli nedeni, SSCB'nin dağılması ve tek kutuplu bir sistemin ortaya çıkması ile artık ABD'ye karşı olan ülkeleri destekleyecek bir güç kalmamış ve Amerika bu sayede hem Irak'ı, hem de İran'ı tecrit etmiştir. ABD artık bu iki ülkeyi birbirine karşı kullanma politikasını bırakmış ve ikisini birden tecrit etmeye yönelik yeni bir politika geliştirmiştir.²⁴³

Gamze Güngörmüş Kona bu politikanın nedenlerini; "Amerika tarafından İran ve Irak'a karşı uygulanan ikili çevreleme politikası Clinton yönetimi zamanında Ulusal Güvenlik Konseyi Yakın Doğu Bölgesi sorumlusu Martin Indyk tarafından kaleme alınmıştır. Bu doktrine göre İran bölgedeki terörist faaliyetlere destek vermektedir, İslam Devrimini yaymaya çalışmaktadır ve gizlice kitle imha silahlarını arttırmaktadır; Irak, Saddam yönetiminin genişleme politikaları nedeniyle bölgede istikrarsız bir durum yaratmaktadır; ayrıca her iki ülke de Arap-İsrail barış sürecine olumsuz yaklaşmaktadır. İşte tüm bu davranışlar ABD'nin bölgedeki çıkarlarını engellemekte ve genelde bölgenin özelde ise ABD'nin güvenliğine karşı tehdit oluşturmaktadır."²⁴⁴ şeklinde belirlemiştir. ABD Başkan Bill Clinton döneminde, Ortadoğu'da İran ve Irak'a karşı Mayıs 1993'de ikili çevreleme stratejisini benimsedi. Bu politikayla Irak'ın BM kararlarına uymasının sağlanması, İran'ın ise silahsızlanma ve barış sürecine engel

²⁴² Ayşegül Sever, **ABD'nin İkili Çevreleme Politikası ve Türkiye**, Buke yayınları, İstanbul, (1997), s. 347.

²⁴³ Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 1, Sayı 1, Temmuz, (2009), s. 72

²⁴⁴ Gamze Güngörmüş Kona, "Üzgünüm Abede: Yeni Orta Doğu, Türkiye ve Rusya Federasyonu Olmadan Olmaz", <http://www.politikadergisi.com/makale/uzgunum-abede>, 09.11.2008, 14.03.2014

olmasının önlenmesi gibi yaptırımlara maruz bırakılması öngörülmüştür. Ancak ikili çevreleme politikasının çok başarılı olduğu söylenemez. Özellikle İran'a yönelik ambargo kararına Çin, Rusya gibi devletler karşı çıkıyordu. Ayrıca 1997'de İran'da yönetime gelen Hatemi'nin ABD'ye yönelik iyi niyetli adımları sayesinde bu politikanın İran'a uygulanması giderek zorlaşmıştı. İran'ın Rusya Federasyonu ile yakınlaşan ilişkileri nedeniyle de ikili çevreleme politikaları eleştirilmekteydi.²⁴⁵

İkili Çevreleme politikası ve Barış Süreci ile ABD bölgede şu başlıklarda çıkarlarının güçlenmesini öngörüyordu.

- Dünya için hayati değerdeki petrol kaynaklarına erişimin korunması.
- Ortadoğu'nun siyasi ve ekonomik gelişiminin sağlanması.
- Barış sürecinde liderliği elde bulundurarak, bölgesel istikrarın artırılması.
- Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi.
- Terörizm ile savaşmak için bölgesel güçlerle işbirliği kurulması.
- Siyasi radikalleşmeye yol açan ve onu besleyen merkezi sorunların ortadan kaldırılması.
- Irak ve İran'ın askeri çevrelenmesi.
- Rejimde veya rejimin davranışlarında değişiklik yapabilecek ekonomik yaptırımların uygulanması.
- Rusya ve Çin gibi güçler ve müttefik ülkelerle uluslararası desteği arttırmak amacıyla siyasi girişimlerde bulunulması.
- Irak ve İran rejimlerinin istikrarsızlaştırılarak Körfez'in güvenliğine oluşturacakları tehdidin ortadan kaldırılması.²⁴⁶

Sonuç olarak Körfez Savaşı'ndan sonra ABD bölgenin en önemli gücü olmuş ve tüm bölgeyi denetimi altına almıştır. ABD bu savaştan sonra Ortadoğu'da hayati çıkarlarını oluşturan, İsrail'in güvenliği, bölgedeki ABD çıkarlarına bir başka devlet tarafından meydan okunmasının engellenmesi ve petrolün uluslararası piyasalara sürekli ve makul fiyattan akışının sağlanması gibi konularda önemli aşama kaydetmiştir. 1948 yılından beri devam eden Filistin-İsrail arasındaki çatışmalara çözüm bulunması

²⁴⁵ **A.g.m**

²⁴⁶ Önder Öngör, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin Ortadoğu Coğrafyasında Uyguladığı Güvenlik Politikaları Ve Bu Politikaların Türkiye Üzerine Yansımaları, **Yüksek Lisans Tezi**, Gebze, (2005), s.28

maksadıyla ABD'nin kontrol ettiği Filistin-İsrail barısının çerçevesi çizilmiş ve çok sayıda anlaşma yapılmıştır. Irak'ın, Kuveyt'ten çıkarılması sağlanmış, bölgede Amerika'nın çıkarlarının korunması ve bölge petrolünün denetim altına alınması için bölgeye birçok ABD askeri yerleştirilmiş ve üsler kurulmuştur.²⁴⁷

Başkan Bush, Irak işgalinin ardından uzun yıllardır planlanan ve üzerinde çalışılan Büyük Ortadoğu Projesi'ni dünya kamuoyu ile paylaşmıştır. Başkan Bush bu proje ile Ortadoğu bölgesinde istikrarın sağlanacağını, terörün önleneceğini, enerji kaynaklarının ve İsrail'in güvenliğinin sağlanacağını söylemiştir. Bu bağlamda bölge ülkelerindeki halkların demokratik daha insanca bir yaşam süreceklerini ve diktatörlerin boyunduruğundan kurtulacaklarını iddia etmiştir. Yıllar sonra dönemin Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Birleşmiş Milletler (BM) oturumunda açıkladığı gibi, kendisine verilen bilgilerin yanlış olduğu ve açıklanamadığı anlaşılmıştır.

Büyük Ortadoğu Projesi'nin planlayıcılarının iddia ettiği gibi, Ortadoğu'da hızlı bir biçimde demokrasiye geçişi sağlamanın beklenmemesi gerekir. Bu konuyu Mahir Kaynak şu şekilde açıklıyor. “Demokrasi bu ülkelerde mümkün olmayan bir şey, çünkü demokrasi insanların gelişme seviyeleri ile ilgili değildir. Demokrasi ekonomik bir hadisedir. Başından beri şunu söylüyorum; bir ülkede demokrasi olması için rakip tarafların olması lazımdır. Bu rekabet ekonomik güç ile ortaya çıkar. Amerika Birleşik Devletleri'nde çok sayıda ekonomik güç olduğu için, bunların arasındaki rekabet, siyasi partileri doğurur. Oysa ekonomik gücün tek olduğu ülke de demokrasi olmaz. Çünkü bütün kaynaklar elindedir. Suudi Arabistan'da herkes Oxford'tan mezun olsa yine demokrasi olmaz. Çünkü ekonomik kaynak tektir. O da petroldür. Petrol kimin elinde ise, bütün basın yayın organlarına, eğitim sistemine hâkim olacaktır. Rakiplerini boğar. Hatta hiç kimse onunla rekabete cesaret edemez, çünkü ekonomik olarak kaybeder. O halde ekonomik kaynaklar tek elde olunca, siyaset de tek elde olmak zorundadır. Bunu kimse bozamaz. Demokrasi talepleri aslında burada daha özgür bir yaşamı teşvik etmek için değil, iki amaçla yapılmaktadır. Birincisi mevcut siyasi kadroların el değiştirmesi, ya bir seçim ile ya da bir darbe ile değiştirilir, çünkü her ülkede hâkim olan bir sınıf zümre vardır. Demokrasi olduğunda şu sonuç olur; kim

²⁴⁷ Serhat Erkmen, **Irak Krizi**, ASAM Yayınları, Ankara, (2003), s.104,

organize ise, kim onlara para akıtabiliyor ise, kim medyayı kontrol edebiliyorsa o seçilir. O başa çıkar. İkincisi buradaki demokrasiler görünür gelecekte ideolojik farklılıklara dayanmayacaktır. Irk ve din temeline dayanacaktır. Kesinlikle, buradaki farklılıklar biraz evvel söylediğim batıdaki ekonomik güç farklılaşmasına benzemeyecektir. Mesela, Irak'ta gördüğümüz gibi, Kürt ile Sünnî veya Şii çatışacak. Şimdi bunun demokratik bir yanı var mıdır? Batı demokratik normlarıyla hiçbir ilişkisi var mıdır? Öyleyse bütün bu bölgede çok büyük bir farklılaşma ve ayrışma olur. Farklılaşma, burada yerel, o ülkeye has güçlerin oluşmasını engeller. Ve dışarının güdümü, dışarının bu ülkeyi yönlendirmesi son derece kolay olur. Irak Baas rejimi aslında bir bütündür ama demokrasi geldiği zaman üç parçalıdır. Grupların her hangi birine nüfuz ederek, ittifak yaparak, başka gurupları bertaraf edebilirsiniz. Birini öne çıkarır, birini geriye arttırabilirsiniz. Yani o ülkeyi kesinlikle yönlendirebilirsiniz. Kim yönlendirir? İki özeliği olan güç yönlendirir. Birincisi ekonomik gücü olacak, ikincisi organizasyon gücü olacak. Ve tecrübesi olacak. Bu da Amerika Birleşik Devletleri'nde fazlasıyla var ve başka bir güç de görünmüyor şu anda".²⁴⁸ Görüldüğü üzere Ortadoğu'da ABD'nin iddia ettiği gibi bir demokrasi anlayışının yerleşmesi bir hayli zor görülmektedir. Kaynağın işaret ettiği açıdan Irak'ı göz önüne alacak olursak, demokrasi söylemi ile girilen ülke günümüzde etnik ve mezhepsel farklılıklardan dolayı paramparça ve her gün meydana gelen patlamalar ve can kayıplarıyla sarsılmaktadır.

Ortadoğu'da söz konusu demokrasi gelmesinin zorlukları düşünüldüğü zaman bu projenin bölge insanı üzerinde meydana getirdiği ve getirmesi muhtemel sonuçları yine Mahir Kaynağın dikkat çektiği gibi iç karışıklıklar olarak değerlendirebiliriz. Mahir Kaynak iç çatışmaları etnik ve dini çatışmalar olarak nitelendirerek şu şekilde açıklıyor. "Mısır'da mesela kökten dincililerle, mutediller arasında çatışma oluyor. Benim söylemek istediğim, yakınlaşmaları fazla görmeyeceğiz, çatışmaları daha fazla göreceğiz. Çünkü bu çatışmalar oradaki mahalli güçlerin, oralara has güçlerin etkinliğini azaltır ve müdahale imkânı doğurur. Biz bunu Türkiye'de de görüyoruz. Mesela Türkiye'de de bu

²⁴⁸ Kaynak-Gürses, **A.g.e.**, ss.16-17

farklılaşmalar ve bu çatışmalar arttıkça ve iki taraf birbiriyle uzlaşmaz duruma düştükçe herkes desteği dışarıda aramak zorunda kalmaktadır. Burada demokrasi dediğiniz şey aslında barışı değil, çatışmaları tahrik edecektir. Ve dışarının nüfuzunu arttıracaktır. Çünkü bu ülkelerde yanlış veya doğru bir siyasi otorite vardır”.²⁴⁹ Kaynak’ın ifade ettiği eskilerin “en kötü devlet devletsizlikten iyidir” ifadesi ile bire bir örtüşmektedir. Günümüzde BOP etkisi ile otoriteleri yıkılmış devletlere bakıldığı zaman, insanların günlük yaşantılarında can ve mal güvenliğini kendi imkânları ile korumak zorunda kaldıklarını ve çoğu zamanda buna pekte muvaffak olamadıkları görülmektedir. Bu ülkeleri günümüz itibariyle düşünecek olursak Irak’ın Saddam’lı, Libya’nın Kaddafi’li günlerini, o dönemlerde yaşadıkları baskılara rağmen, bugünkü durumlarından daha iyi durumda oldukları genel kabul görmüş bir fikir olduğu söylenebilir. Mısır’da günümüzde gerçekleşen hadiselerle baktığımız zaman, Mahir Kaynağın 2004 yılında bu konuda ne kadar isabetli bir ön görüş de bulunduğu şahitlik etmiş oluyoruz.

2004’te yapılan öngörünün günümüzde gerçekleşmesi esasında Büyük Ortadoğu Proje’sinin sistemli bir şekilde uygulandığını ve yukarıda verdiğimiz proje haritasında Türkiye’nin de sınırlarının değiştiğini göz ardı etmememiz gerekir. Bu bağlamda bizi ilgilendiren asıl mesele plan uygulanırken, Türkiye üzerindeki uygulama şekli ne tür olacağıdır. Projenin asıl hedefi çatışma değil ele geçirmek olduğundan dolayı projenin tatbiki ülkeden ülkeye farklılık arz edecektir. Mahir Kaynağın konu ile ilgili değerlendirmeleri ise şu şekildedir.

“Diyoruz ki, konu ele geçirmektir. Burada eğer önünde bir engel var ise, orada yerleşmiş bir yapı var ise, demokrasi adına oraya müdahale edilecektir. Oradan demokrasi talep edilecektir. Demokraside de tarafların çatışma nedeni sadece dini ve etnik nedenler olacaktır. Batıdaki nedenlerin hiç birisi burada söz konusu olmaz. Bizim anladığımız manada farklı çözümler üreten siyasi partilerin ortaya çıkması söz konusu değildir. Mesela, İran’da radikaller ile mutedillerin, ekonomiye bakışlarında, dış politikaya bakışlarında bir farklılıkları var mı? Bunu kimse bilmiyor. Belki de yoktur. Nedir, mutedilsin veya radikalsin fark buradan

²⁴⁹ A.g.e, ss.17-18

kaynaklanıyor. Türkiye'de de giderek o hale getiriliyor. Türkiye'nin ekonomik meselelerinin çözümünde farklı bakışlar söz konusu değil. Laikler, muhafazakârlar veya radikaller diye bir takım ayrımlara gidiliyor. Bu demokrasinin genel tarifinin dışında bir olay. Bu ülkelerde dikkat ediniz çözümlere veya dünyanın algılanmasına yönelik dış politikaya yönelik farklılıkların hiç birisini göremeyeceksiniz. Ama insanlar birbiri ile sabahtan akşama kadar kanlı bıçaklı savaş halinde olacaklar.”²⁵⁰

Büyük Ortadoğu Projesi'nin bölge ülkeleri üzerinde ki ekonomik etkisi konusunda da Mahir Kaynak hiç iyimser bir tablo çizmiyor ve şunların belirtiyor. “Suudi Arabistan'a baktığımız zaman, vatandaşlarının hayat standardı birçok ülkenin vatandaşlarından çok daha iyi şartlardadır. Yani akmasa da damlar cinsinden, bal tutan parmağını yalamaktadır ama buradaki zenginliklerin çok önemli bir kısmı Batıya akacaktır. Burada söz konusu olan, aslında petrolün, enerjinin kıtlığı değildir, kıtlık üzerine bir tartışma ve çatışma yok, Amerika Birleşik Devletleri'nin belki de en önemli sorunu bolluğu sınırlamaktır. Şu anda dünya üzerinde bir petrol sıkıntısı yoktur. Aksine yeni bir takım kaynakların devreye girişi, doğalgazın kullanımının artması, Orta Asya doğalgazının Batıya doğru gitmesi bir bolluk yaratacaktır. Bu bolluğun kontrol edilmesi gerekir. Bu bolluğun kontrol edilmesi kolaydır, mümkündür. Mesela bazı alanlar devreden çıkarılır. Amerika Birleşik Devletleri, kendi ülkesinde tarım ürünleri fazla olduğu zaman, çiftçiye şu kadar para al ekme diyor. Ama burada onu yapmaz. Ne yapar? Bu bölgede bir iç savaş çıkarır. Ve arada bir müdahale yapar. O alan kullanılmaz. Öylece bir planlama yapılabilir rahatlıkla”²⁵¹

Büyük Ortadoğu Projesi'nin hedeflerinin; enerji kaynaklarının güvenliği, bölgede istikrarın sağlanması, terör tehdidinin önlenmesi ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması olduğunu yukarıda belirtmiştik. Hedeflerine baktığımız zaman petrol güvenliğini ABD'nin kendi adına kısmen sağladığını ancak bunun dışındaki hedeflere ulaşamadığını bilakis tam tersi etki oluşturduğu görülmüştür.

²⁵⁰ A.g.e, ss.18-19

²⁵¹ A.g.e, s.19

2014 yılına gelindiğinde Ortadoğu'nun belli başlı ülkelerine bakıldığında ortaya çıkan tablo oldukça olumsuz bir durumu ortaya koymaktadır. Örnek vermek icap ederse Irak iyi bir örnek teşkil edebilir. ABD Irak işgali ile Saddam Hüseyin'in diktatör yönetimini yıkıp yerine insan haklarının ve özgürlüklerinin getirileceği iddia etmiş ancak yaşanan olaylar Irak halkının eskiye nazaran çok daha kötü şartlar altında yaşamak zorunda kaldıklarını göstermiştir. İşgal sonrasında Haber bültenlerinde, genel olarak tüm Irak'ta meydana gelen bomba yüklü araçlarla düzenlenen saldırılar sonucunda, birçok sivilin öldüğü olaylara çokça yer bulmuştur.

Diğer bir örnek de Afganistan'dır. Afganistan'ı Taliban baskısından kurtaracağını iddia eden ABD ve Batılı güçler, orada gerçekleştirdikleri savaş sonunda Afganistan'ı savaş mağduru bir ülke haline getirmekten kurtaramamıştır.

Büyük Ortadoğu Projesi'nin planları ve temeldeki mantığı gereği ulus devletler yerine etnik veya dini olarak bölünmüş küçük özerk yönetimler oluşturmuştur. Irak'ta bunun en somut örneğini görmek mümkündür. Mesele etnik olarak ele alınacak olursa Irak'ta şu anda Araplar, Türkmenler ve Kürtler olarak yalnız üç ayrı grubun olması gerekirdi. Şu anda ise Irak, ırk ve mezhepsel olarak birçok gruplara bölünmüştür. Irak'ta meydana gelen can kayıplarının büyük çoğunluğunun da mezhep çatışmaları sonucunda yaşandığı görülmektedir.

İstikrar bağlamında "Arap Baharı" şeklinde başlayıp daha sonra hiçbir ülkede neticesi bahar olmadığından ismini "Arap Ayaklanmaları" veya "Ortadoğu İsyanı" şeklinde değiştiren olayların da incelenmesi önem arz etmektedir. Nitekim başlangıçta özgür halk hareketi gibi gözükten olayların aslında tamamen organize, neo-renkli devrimler olduğu görülmüştür. Bu devrimler neticesinde İsrail için tehlike arz edebileceği farz olunan bazı ülkeler istikrarı bozulmuş ve İsrail için tehdit olamaz hale getirildikleri zaman içerisinde anlaşılmiştir. Örnek vermek gerekirse Arap ayaklanmalarının ilk etapta İsrail aleyhine sonuç doğuracak şekilde gerçekleştiği Mısır'da, bir sene sonra istenen sonuç alınmadığından dolayı karşı devrim gerçekleştirilmiş ve İsrail yanlısı bir yönetimin iş başına getirildiği görülmüştür.

Bölgeye bakıldığında izlenen gelişmeler, bölgede terör ve yıkım olaylarının yıllar içinde şiddetini arttırdığı ve daha sıklıkla gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Özellikle dış güçlerin bölgeye girdiği 2003 yılı ile mukayese edildiğinde, bu artış ve bu artışın sonuçlarının bölge devletleri ve milletleri için çok yıkıcı hale geldiği

gözlemlenmektedir. Bu ve benzeri birçok örnek ABD'nin, Büyük Ortadoğu Projesi ile iddia ettiği gibi terörü önlemek gibi bir niyeti olmadığını göstermiştir.

Bu çalışma, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesini, insan hakları ve demokrasiyi yaygınlaştırmak maksadı ile uygulamaya koyduğu iddiasının gerçeği yansıtmadığını, asıl maksadının Ortadoğu Bölgesi'ne ve enerji kaynaklarına hâkim olma isteği olduğunu göstermeyi amaçlamıştı. Bu çerçevede Ortadoğu bölgesinin neden önemli olduğu ve ABD'nin bu projeyi uygularken Ortadoğu'da uyguladığı politikaları incelenmiştir. Bu bağlamda Irak ve Afganistan örnekleri üzerinde durularak uygulanan politikaların neticesinin neleri getirdiği gösterilmeye çalışılmıştır. Ortadoğu Bölgesinde bulunan Irak ve Afganistan örneklerinden yola çıkılarak tüme varım metodu kullanılmak suretiyle, Büyük Ortadoğu Projesi'nin asıl maksadı ortaya konmaya çalışılmıştır. Irak üzerinden tüme varım yapacak olursak, bir Ortadoğu ülkesi olan Irak'a özgürlük ve demokrasi getirme vaadi ile girilmiş ve neticesinde Irak petrolü üzerinde Amerikan şirketlerinin söz sahibi olması sağlanmış, Irak'ta kalıcı ABD üsleri kurulduğu görülmüştür. Bunlar gerçekleşirken, yukarıda da belirttiğimiz gibi operasyon için ortaya konulan gerekçelerden çok daha kötü durumda bir ülke ortaya çıktığı görülmüştür.

Benzer çıkarımı Afganistan için de yapmak mümkündür. Afganistan'a Taliban baskısından kurtarma gerekçesi ile giren ABD, 2001-2014 yılları arasında ülkeye yerleşmiş görünmektedir. 2015 itibariye askeri güçlerini tamamen Afganistan'dan çekeceğini söyleyen ABD askeri birlikler yerine Afganistan'da sivil güçler bırakmayı planladığını ifade etmiş bulunmaktadır. Amerikan varlığının bu şekilde devam ettirileceği planlanmaktadır. Zaten şu anda yönetimde olan Afgan idaresi de ABD'nin ülkeden tamamen çekilmesini net olarak arzu etmemektedir. Bu örneklerden hareketle ABD'nin Ortadoğu'da uyguladığı politikalarda asıl maksadının bölgeye yerleşmek ve enerji kaynaklarını kontrolü altına almak olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA:

KİTAP VE SÜRELİ YAYINLAR

- ABASCAL, Eeesto Gomez, **Ortadoğu'da İmparatorluğun Sonbaharı**, (Çev.) Süleyman Altunoğlu-Barış Yıldırım, NoteBene Yayınları, Ankara, (2013)
- ACAR, Sadık, "Orta Doğu'nun Dünya Ticareti Bakımından Önemi ve Körfez Bunalımı Sonrası Beklentiler", **DEÜ, İİBF Dergisi**, Cilt: 7 Sayı:1, (1992)
- AKAR, Atilla, **Büyük Ortadoğu Kuşatması**, Timaş yayınları, İstanbul, (2004)
- AKBAŞ, Zafer, **Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, Barış Kitap, Ankara, (2011)
- AKDOĞAN, Hüseyin- KÂHYA, Yavuz- ALTUN, Nurullah, **Ortadoğu'daki Siyasal Gelişmeler ve Güvenlik**, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, (2012)
- AKMARAL, Kemal, **Ben Bush, Evangelist Bush**, Şimdi Yayınları, İstanbul, (2005)
- AKYOL, Hakan, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Projenin Demokratikleşme Yaklaşımları Açısından", Bahçeşehir Üniversitesi, **Değerlendirilmesi, Uzmanlık Projesi**, İstanbul, (2008)
- ALP, İlker, **Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Meselesi**, Eser Matbaacılık, Edirne, (2008)
- ALTIOK, Metin, "Uluslararası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları Ve Türkiye", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3 sayı. 12, Bahar, (2005)
- ALTUĞ, Yılmaz, **Çin, Vietnam, Çekoslovakya ve Orta Doğu Sorunları**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları, İstanbul, (1970)
- ALTUNIŞIK, Meliha Benli, "Ortadoğu ve ABD: Yeni bir Döneme Girilirken", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 1, Sayı 1, (2009)
- ARAS, Bülent ve BACIK, Gökhan (der.), **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Etkileşim yayınları, İstanbul, (2006)
- ARDA, Erhan, **Sosyal Bilimler El Sözlüğü**, Alfa Yayınları, İstanbul, (2003)
- ARI, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa yayınları, İstanbul, (2007)
- ARI, Tayyar, **Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, Alfa yayınları, İstanbul, (2004)
- ATEŞ, Toktamış, **Türk Devrim Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, (1998)

- AVCI, Gültekin, **Doğu'nun İstilas Medeniyetler Savaşı'na Doğru**, Birey Yayıncılık, İstanbul, (2006)
- AYAN, Ergin, **Ortadoğu' da Yap-Boz**, Karadeniz Dergi Yayınları, Ankara, (2010)
- AYDIN, Mustafa ve ÖZCAN, Nihat Ali, **Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye**, TEPAV, Ankara, (2007)
- AYDIN, Mustafa, "Amerika Dünyadan Ne İstiyor? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası", **Stradigma**, Sayı 4, (2003)
- AYDIN, Dilek ve TEKBIYIK Arif, "İran Nükleer Programının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, (2007)
- AYDOĞAN, Metin, Türkiye Nereye Gidiyor, Umay yayınları, İzmir, (2006)
- BERİŞ, Yakup ve GÜRKAN, Aslı, **TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu**, Temmuz (2002)
- BİLBİLİK, Erol, **NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004
- BORAN, Yıldırım, **El-Fetih, Hamas, Hizbulla Ortadoğu'da Direniş**, Siyah Beyaz Kitap, İstanbul, (2011)
- BOSTANOĞLU, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, (1999)
- BOZARSLAN, Hamit, **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi**, İletişim yayınları, İstanbul, (2010)
- BOZTEMUR, Recep, "Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu", **SAREM 5. Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, 2008
- BULUT, Faik, **Ortadoğu'nun Solan Renkleri**, Berfin Yayınları, İstanbul, (2002)
- CHOMSKY, Noam, **ABD'nin Irak Politikası; Güdüler ve Sonuçlar, Amerika'nın Irak Savaşı**, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2003
- CÖHCE, Salim, "Büyük Orta Doğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt. 2, Sayı 3, (2000)
- ÇANDAR, Cengiz, **Ortadoğu Üzerine Aykırı Düşünceler**, Bir yayıncılık, İstanbul, (1984)
- ÇEÇEN, Anıl, **Türkiye'nin B Planı**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, (2006)

- ÇELEBİ, Özlen, “1990’lardan 2000’lere Türk Dış Politikası ve ABD İle İlişkiler: Stratejik Ortaklık, Model Ortaklık Ve sonrası”, **Türk Dış Politikası Son On Yıl**, Palme yayıncılık, Ankara, (2011)
- ÇELENK, Nazmi, **Amerika’nın İslâm’ı**, İlgı Yayınları, İstanbul, (2006)
- ÇELİK, Serkan - GÜRTUNA , Anıl, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye’ye Etkileri**, Global Strateji Enstitüsü, Ankara , (2005)
- ÇETİNKAYA, Hikmet, **Amerikan Mızıkacıları**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, (2008)
- ÇETİNKAYA, Hikmet, **Soros’un Çocukları**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, (2007)
- ÇETİNSAYA, Gökhan, **SETA Irak Dosyası, Irak’ta Yeni Dönem**, Orta Doğu ve Türkiye, SETA Yayınları, Ankara, Nisan (2006)
- ÇEVİK, Halis, **Kadim Toprakların Trajedisi: Uluslararası Politikada Ortadoğu**, İkia Yayıncılık, İstanbul (2005)
- ÇİFTÇİ, Kemal, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: Rızaya Dayalı Hegemonyadan İmparatorluk Düzenine”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, (2009)
- ÇUBUKÇU, Mete, **Ortadoğu’nun Yeniden İşgali**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, (2006)
- DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayıncılık, İstanbul, (2004)
- DEDEOĞLU, Beril, **Ortadoğu Üzerine Notlar**, Derin Yayınları, İstanbul, (2002)
- DEMİRKIRAN, Özlem, “Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Ekseninde Türk-Amerikan İlişkileri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, (2005)
- DENİZ, Şadiye, “Ortadoğu’nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:20, (2012)
- DENİZ, Taşkın, “Mekânsal Paylaşım Açısından Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı:26, İstanbul, (2012)
- DURSUN, Davut, **Ortadoğu Neresi**, İnsan Yayınları, İstanbul, (1995)
- DUMANLI, Cihangir, **Ulusal Güvenlik Sorunlarımız**, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul, (2007)
- EKİNCİ, Arzu Celalifer, **İran Nükleer Krizi**, USAK Yayınları, Ankara, (2009)

- ERCEYLAN, Mustafa, “Büyük Ortadoğu Projesinde İran’ın Önemi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli, (2007)
- ERDÖNMEZ, Hüseyin, “Avrupa Devletlerinin Orta Doğu Politikası İle ABD’nin Büyük Orta Doğu Projesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi, Edirne, (2010), ss.63-64
- ERKMEN, Serhat, **Irak Krizi**, ASAM Yayınları, Ankara, (2003)
- ERSİN, Nihat, **Ortadoğu Savaşlarının Perde Arkası**, Gündem yayınları, İstanbul, (2003)
- EVCİOĞLU, Kemal, **Amerika Birleşik Devletleri’nin Büyük Ortadoğu Projesi**, Umay Yayınları, İzmir, (2005)
- GERGER, Haluk, **ABD, Ortadoğu, Türkiye**, Ceylan Yayınları, İstanbul, (2006)
- GÖNENÇ, Selami, **Güneybatı Asya “Ortadoğu” Ülkeler Coğrafyası**, Çantay Yayınları, İstanbul, (1999)
- GÖKÇE, Orhan, **Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü**, Çizgi Kitapları, Konya, (2004)
- HARMAN, Ömer Faruk, “Yeni Ahid’de Din ve Din Anlayışı”, **Dinler Tarihi Araştırmaları II. sempozyumu**, 20-21 Kasım, Konya, (1998)
- HAN, Ahmet K., **Irak Savaşı; Oyunun Adı Petrol mü?, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Der. Toktamış Ateş, Ümit Yayıncılık, İstanbul, (2004)
- HOLLİDAY, Fred, **Ortadoğu Hakkında 100 Mit**, Can Cemgil (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (2008)
- İDRİSOĞLU, Railya Elif, “Rusya’nın ve ABD’nin SSCB Sonrası Ortadoğu Politikası”, **Yüksek Lisans Tezi**, Konya, Selçuk Üniversitesi, (2010)
- KAPAN, İsmail, **Irklar, Dinler ve Mezhepler Mozaïği Ortadoğu’da Bahar Sancısı**, Babıali Kültür yayınları, İstanbul, (2012)
- KARAASLAN, Tufan, **Ortadoğu’nun Coğrafyası**, Atlas kitapevi, Konya, (1998)
- KARABULUT, Bilal, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi, Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Platin yayınları, Ankara, (2005)
- KASIM, Kamer, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemi ABD-İsrail İlişkileri**, Avrasya Dosyası, Cilt 6, Sayı. 2, (2000)
- KAYNAK, Mahir-GÜRSES, Emin, **Büyük Ortadoğu Projesi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2008

- KAYNAK, Mahir, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler**, Truva Yayınları, İstanbul, (2005)
- KESER, Ulvi, **Dünyanın Kaynayan Kazanı Ortadoğu, Motif Matbaacılık**, Ankara, (2012)
- KHAN, Mujeeb R., The Tragedy of the Modern Middle East: The Systemic Basis of War and Authoritarianism in The Regime, **Milletlerarası Orta Doğu: Kaos mu Düzen mi?**, Hazırlayan: Ali Ahmetbeyoğlu, TADAV Yayınları, İstanbul
- KİBAROĞLU, Mustafa, “İran Bir Nükleer Güç Mü Olmak istiyor?”, **Avrasya Dosyası-İran Özel Sayısı**, Cilt. 5, Sayı.3, (1999)
- KOCAOĞLU, Mehmet, **Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, (1995)
- KULOĞLU, Armağan, **Türkiye'nin Stratejik Yeraltı kaynaklarının Ulusal Güvenliğe Etkisi**, Ankara, (2010)
- KONA GÜNGÖRMÜŞ, Gamze, “Yeni Ortadoğu ve Düşündürdükleri”, **Görüş Dergisi**, No:54, (2003)
- LAÇİNER, Sedat-EKİNCİ, Arzu Celalifer, **11 Eylül Sonrası Ortadoğu**, USAK Yayınları, Ankara, (2011)
- LATİF, Hüseyin, **ABD'nin Türkiye'ye Bıçığı Rol**, Bizim Avrupa Yayınları, İstanbul, (2007)
- LEWİS, Bernard, **Ortadoğu, İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, Selen Y.Kölay (Çev.), Arkadaş yayınevi, Ankara, (2000),
- LOCKMAN, Zachary, **Hangi Ortadoğu? Oryantalizm. Tarih. Siyaset**, Burcu Birinci (Çev.), Küre yayınları, İstanbul, (2010)
- LUTSKİY, Borisoviç, **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi**, Turan Keskin (Çev.), Yordam Kitap, İstanbul, (2011)
- MAHALLİ, Hüsnü, **Ortadoğu'da Kanlı Bahar**, Destek Yayınevi, İstanbul, (2012)
- MAHAN, Alfred Thayer, **Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi**, Kerem ve Melahat Fındık (çev.), Q-Matris yayınları, İstanbul, (2003)
- MEMİŞ, Ekrem, **Kaynayan Kazan Orta Doğu**, Çizgi Kitapevi, Konya, (2002)
- MÜTERCİMLER, Erol, **Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekâta Geleceği Yönetmek**, Alfa Yayınları, İstanbul, (2006)

- NYE, Joseph, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Gürol Koca (Çev.), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2003
- ÖNGÖR, Önder, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD’nin Ortadoğu Coğrafyasında Uyguladığı Güvenlik Politikaları Ve Bu Politikaların Türkiye Üzerine Yansımaları”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gebze, (2005)
- ÖZDAĞ, Ümit, **Yeniden Yapılanan Ortadoğu, Irak Krizi (2002–2003)**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, (2003)
- ÖZER, Ahmet, “11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, (2007)
- ÖZEY, Ramazan, **Dünya Denkleminde Ortadoğu**, Aktif yayınevi, İstanbul, (2004)
- ÖZEY, Ramazan, “Jeopolitik Açından Akdeniz’i İkiye Ayıran Ülke: Tunus”, **Altınoluk Dergisi**, sayı. 137, İstanbul, (1997)
- ÖZMEN, Süleyman, **Ortadoğu’da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail**, IQ Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul, (2001)
- ÖZTÜRK O. Metin-SARIKAYA, Yalçın, **NATO Büyük Ortadoğu ve Türkiye**, POLSAR, Ankara, (2004)
- PAPPE, Ilan, **Ortadoğu’yu Anlamak**, Gül A.(Çev.), NTV yayınları, İstanbul, (2009)
- PINAR, Babür ve ULUTAŞ, Recai, **Ortadoğu Yalancı Bahar**, Nitelik Kitap Yayınevi, Ankara, (2012)
- PARLAR, Suat, **Ortadoğu Vaat edilmiş Topraklar**, Mephisto yayınları, İstanbul, (1997)
- PEHLİVANOĞLU, A.Öner, **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, (2004)
- PEKÖZ, Mustafa, **Küresel Güçlerin Ortadoğu Stratejisi**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, (2007)
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih: 1918–1994**, İmge Kitapevi, Ankara, (2002)
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918’e)**, İmge Kitapevi Ankara, (1992)
- SANDIK, Atilla ve DAĞCI, Kenan, **Büyük Ortadoğu Projesi: Yeni oluşumlar ve değişen dengeler**, İstanbul, (2006)
- SAYIN, Ümit, **Küresel Terörün Perde Arkası: Gizli Örgütler, 11 Eylül ve Büyük Ortadoğu Projesi**, Neden Kitap, İstanbul, (2006)

- SEDEF, Serpil, “Genişletilmiş Ortadoğu Projesine karşı uzman aydınların tutumu”, **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, İstanbul, (2009)
- SEVER, Ayşegül, **ABD’nin İkili Çevreleme Politikası ve Türkiye**, Búke yayınları, İstanbul, (1997)
- SİNKAYA Bayram, “İran’ın Nükleer Programına Arap Ülkelerinin Yaklaşımı”, **Orta Doğu Analiz**, Cilt. 2, Sayı. 15, (2010)
- SÖNMEZOğLU, Faruk, **Uluslararası ilişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, (2000)
- ŞAHİN, Abdullah, **Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye**, İstanbul, Temmuz 2004
- ŞEFİK, Münir, **Emperyalizmin İslam Dünyasına Girişi ve Ortadoğu Sorunu**, Cemil Akpınar, (Çev.), Risale Yayınları, İstanbul, (1983)
- ŞAFAK, Hasan, **Büyük Orta Doğu Projesi, İsrail’in İmparatorluk Planı**, Profil Yayıncılık, İstanbul, (2006)
- TAŞLI, Ömer, **Ortadoğu’ya Süper Güçlerin Etkileri**, Fikir Yayınları, İstanbul, (1986)
- TAŞDEMİR, Fatma, **Uluslar Arası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Uluslar arası Hukuk Serisi:3, Ankara, (2006)
- TURAN, Ömer, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, Yaydağ yayınları, İstanbul, (2002)
- TURHAN, Talat, **Küresel İhanetin İçyüzü ve Arap Baharı**, Destek Yayınları, İstanbul, (2012)
- TÜRK, Hakan, **Türkiye Ateş Çemberinde**, Akademi TV Yayın, İstanbul, (2004)
- TÜRKMAN, Sayim, **ABD, Ortadoğu ve Türkiye**, Nobel Yayınevi, Ankara, (2007)
- TÜRKMEN, İlter, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Orta Doğu Politikası**, BİLGESAM Yayınları, No: 4, (2010)
- USLUBAŞ, Fevzi, **SSCB’den Sonra Rusya’da mı? Afganistan, Küresel Terör ve ABD İmparatorluğun Bataklığı**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, (2005)
- UŞAKLI, Ali Bülent, “Savaşın Dönüşümünde Teknolojik Gelişmelerin Etkisi”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, (2007)

- VARLIK, Ali Bilgin, “Küreselleşme ve Küreselleşmenin Orta Doğu’ya Etlileri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, **Doktora Tezi**, 2009
- VATANDAŞ, Aydoğan, **Arabulucu Amerika Konuşmaları**, Kara Kutu Yayınları, İstanbul, (2012)
- YAPICI, Utku, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, No: 7, (2006)
- YENERER, Vedat, **Düşman Kardeşler: ABD İşgalindeki Irak’ta Arap, Kürt ve Türkmen Çatışması**, Bulut Yayınları, İstanbul, (2004)
- YEŞİLTAŞ, Murat, **ABD’nin Uluslararası Terörizme Yaklaşımı, ABD’nin Haydut Devletleri**, Ed. Kemal İnat, Değişim Yayınları, İstanbul, (2004)
- YILDIZ, Yavuz, **Ortadoğu’da Silahlanma ve Militarizm**, Bağlam yayınları, İstanbul, (1993)
- YILDIZ, Yavuz Gökalp, **Global Stratejide Ortadoğu**, Der Yayınları, İstanbul, (2000)
- YILDIZ, Yavuz Gökalp, “Bush Doktrini Ve Irak Üzerine Savaş”, **New Perspectives Quarterly Türkiye**, Cilt: 4, Sayı: 4, Yıl: 2002
- YİNANÇ, Refet ve TAŞDEMİR, Hakan (der.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, (2002)
- ZEHİR, Cemal, **Son Gelişmeler Işığında Ortadoğu’da Su Meseleleri, Milletlerarası Ortadoğu: Kaos mu? Düzen mi?**, Konferansı Bildiriler Kitabı, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, (2004)

İNTERNET YAYINLARI

- AKBAŞ, Zafer-BAŞ, Adem, “İran’ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları”, *History Studies*, <http://www.historystudies.net/DergiPdfDetay.aspx?ID=594> , 2013, 16.03.2014
- ATİKER, Mustafa, “Ortadoğu, Petrol ve ABD”, http://www.kto.org.tr/d/file/ortadogu_rapor.pdf, 12.03.2014
- BAĞCI, Hüseyin ve SİNKAYA, Bayram, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye:AK Parti’nin Perspektifi”, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu1%20makale/huseyin_bagci_bayram_sinkaya.pdf, ss.21-22, 20.03.2014

- ERALP, Yalım, “Obama’nın Konuşması: Ankara-Kahire Farkı”,
<http://www4.cnnturk.com/Yazarlar/YALIM.ERALP/Obama.nin.Konusmasi.Ankara.Kahire.Farki/39.490/index.html>, 08.06.2009, 25.02.2014
- EROL, Hikmet, “Geçmişten Günümüze ABD’nin Ortadoğu Politikası”,
<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/amerika/252-gecmisten-gunumuze-abdnin-ortadoğu-politikası>, 06.08.2010, 12.03.2014
- ERSOY ÖZTÜRK, Tuğçe, “Yeni Dönem Türkiye - ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler”, <http://www.tasam.org/Files/PDF/abdsonucraporu.pdf>, s.29, 16.03.2014
- ERSOY ÖZTÜRK, Tuğçe, “ABD’nin Yumuşak Güç Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası”,
<http://kamudiplomasisi.org/pdf/abdninyumusakguckullanimi.pdf>, 12.03.2014
- GERGER, Haluk, “Ortadoğu’da Düş Ve Karabasan: Ortadoğu Nereye?”,
<http://forum.memurlar.net/konu/615441/>, 19.03.2014
- GÖKBAŞ, Seval, “Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde Güvenlik Algısı”,
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1113/cok_kutuplu_yeni_dunya_duzeninde_%E2%80%98guvenlik_algisi, 30.07.2009, 19.03.2014
- GÜNAL, Altuğ, “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”,
www.medyaokuryazar.com/wp-content/2012/12/bop.pdf, 24.02.2014
- GÜNEY, Çetin, “Büyük Orta Doğu Çerçevesinde İslam ve Demokrasi”,
<http://dusuncetarihi.files.wordpress.com/2010/01/buyuk-orta-dogu-cercevesinde-islam-ve-demokrasi.pdf>, s.6, 22.03.2014
- GÜNGÖRMÜŞ KONA, Gamze, “Üzgünüm Abede: Yeni Orta Doğu, Türkiye ve Rusya Federasyonu Olmadan Olmaz”,
<http://www.politikadergisi.com/makale/uzgunum-abede>, 09.11.2008, 14.03.2014
- KESKİN, Arif, “İran’ın Nükleer Çabaları: Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar”,
 TURKSAM, <http://akademikperspektif.com/2012/01/10/iranin-nukleer-cabalari-hedefler-tartismalar-ve-sonuclar/>, 10.01.2012, 16.03.2014
- KİBAROĞLU, Mustafa, “İran’daki Gelişmelerin Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler”,
<http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-HarbAkademileri-Sempozyum-Iran-Mart2006.pdf>, Mart 2006, 16.03.2014
- KÖSE, Talha, “İran’ın Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkânları”, SETA Yayınları, Ankara, (2008), s. 23,
<http://file.setav.org/Files/Pdf/iran-nukleer-programi-ve-orta-dogu-siyaseti-guc-dengeleri-ve-diplomasinin-imkanlari.pdf>, 16.03.2014

- KULOĞLU, Armağan, “Türkiye’nin Stratejik Yeraltı kaynaklarının Ulusal Güvenliğe Etkisi”, Ankara, (2010), s.3, www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/kuloglu-ocak%202010.pdf, 06.03.2014
- MUSAOĞLU, Nezih ve EFEGİL, Ertan, “Ortadoğu’da Büyük Ortadoğu Projesi uygulanabilir mi?”, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu2%20makale/nezih_musaoglu_ertan_efegil.pdf, 18.03.2014
- ORUÇ, Mehmet, “İslam’a karşı topyekûn savaş sürüyor”, <http://www.mehmetoruc.com/detay.asp?i=104>, 12.03.2014
- TURAN, Aslıhan P., “Hazar Havzasında Enerji Diplomasisi”, <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/makaleler/Hazar%20Havzasinda%20Enerji%20Diplomasisi.pdf>, s.183, 28.03.2014
- YAŞAR, Ali, “Büyük Ortadoğu Projesi ya da paylaşımın yeni adı”, <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arşiv>, 12.02.2014
- Dünya üzerindeki önemli boğazlar ve kanallar, <http://www.dünyabülteni.net>, 12.02.2014
- Arap İsrail savaşları, <http://forum.lotr.oasgames.com/viewtopic.php?f=105&t=80004>, 28.02.2014
- Ortadoğu, <http://tarihdersnotlari.blogcu.com/ortadoğu>, 12.02.2014
- İslamiyet gelmeden önce Arabistan’da hangi dinler hâkimdi?, <http://sorularlaislamiyet.com/article/16135>, 03.12.2011, 15.02.2014
- İslam’ın doğuşunun eşiğinde İran’ın dini ve siyasi durumu <http://farsca.blogcu.com/>, 15.02.2014
- Sünnilik mi? Vehhabi/ Selefilik mi?, <http://blog.milliyet.com.tr/sunnilik-mi--vehhabi--selefilik-mi-/Blog/?BlogNo=433897>, 27.10.2013, 25.03.2014
- Fransa'nın Mısır'ı İşgalinden 1. Filistin İntifadası'na Kadar Ortadoğu Siyasi Tarihi 1800-1990, <http://eski.bgst.org/keab/keab140705bol1.asp>, 01.03.2014
- Pax Americana yolda yollar kapalı, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6906/pax-americana-yolda-yollar-kapali.html>, 11.09.2002, 15.03.2014
- 11 Eylül saldırısı ve 5 komplo teorisi, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/08/110829_nine_eleven_conspiracy.shtml, 26.08.2011, 15.03.2014

- ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci Ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi, BUSAM , İstanbul 2009, <http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/080109abd-iraktan-cekilme-sureci.pdf>, 26.03.2014
- Birleşmiş Milletler Kamusal İletişim Dairesi, Birleşmiş Milletler Hakkında Her şey, http://www.unicankara.org.tr/everything_Turkish_final.pdf, s.36, 16.03.2014
- Hasan Ruhani: Nükleer program konusunda gerekli tüm adımları atmaya hazırız, , <http://tr.euronews.com/2014/01/23/hasan-ruhani>, 23.01.2013, 24.02.1024
- Dünya Bülteni, Barack Obama'nın ilk röportajı, <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=64993>, 30.01.2009, 25.02.2014
- Barack Obama'nın Kahire konuşması, <http://xa.yimg.com/kq/groups/17875166/445506459/name/Barack+Obama%26%2339%3Bs+Cairo+speech.doc>, 04.06.2009, 25.02.2014
- Başkan Obama'nın TBMM'deki Konuşması, <http://www.yenidenergenekon.com/98-baskan-obamanin-tbmmdeki-konusmasi-turkce-tam-metin/#sthash.GWHxrEo0.dpuf>, 07.04.2009, 25.02.2014
- Büyük Ortadoğu Projesi, http://tr-tr.facebook.com/note.php?note_id=154231004611127&id=104439666258769, 18.03.2014
- Meclis araştırmaları önergesini metni, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/10/10-163458gen.pdf>, 12.12.2012, 19.03.2014
- Din dağılımı dünya haritası, <http://aygunhoca.com/cografi-haritalar/76-dinsel-haritalar/511-din-dagilimi-dunya-haritasi.html>, 19.03.2014
- <http://haber.gazetevatan.com/rice-sekiz-yil-once-22-ulkenin-siniri-ve-rejimi-degisecek-demisti/361082/4/yazarlar>, 23.02.2011, 26.02.2014
- Rice, sekiz yıl önce '22 ülkenin sınırı ve rejimi değişecek' demişti!
<http://haber.gazetevatan.com/rice-sekiz-yil-once-22-ulkenin-siniri-ve-rejimi-degisecek-demisti/361082/4/yazarlar>, 23.02.2011, 26.02.2014
- Zbigniew Brzezinski,Büyük Ortadoğu'ya Dikkat, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=109124>, 10.03.2004, 26.02.2014
- Bush G-8 zirvesine Erdoğan'ı neden davet etti, <http://eski.bianet.org/2004/05/28/35726.htm>, 29.05.2004, 22.03.2014

-George Friedman Ve Zbigniew Brzezinski'ye göre 21. Yüzyılda Türkiye'nin Konumu ve Önemi, <http://politikaakademisi.org/george-friedman-ve-zbigniew-brzezinskiye-gore-21-yuzyilda-turkiyenin-konumu-ve-onemi/>, 13.03.2013, 26.02.2014

- Sykes-Picot: http://www.osmanakbasak.com/Sayfalar/Syses_Picot.htm, 10.05.2014

- Dünya Ham Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri,
http://www.pigm.gov.tr/dunya_ham_petrol_ve_dogalgaz_rezervleri.php, 07.05.2014

- Orta Doğu'da Etnik Yapı ve Din,
<http://www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=1475.0>, 10.05.2014

Büyük Ortadoğu Projesi Haritası: <http://bopnedir.blogspot.com.tr/2013/03/buyuk-ortadogu-projesi-haritasi.html>, 10.05.2014

Johnson Mektubu:

http://www.akintarih.com/turktarihi/cumhuriyetdonemi/johnson_mektubu/johnson_mektubu.html, 11.05.2014

- Türkiye, İran anlaşmasının neresinde?
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/11/131126_iran_turkiye.shtml, 26.11.2013, 15.03.2014

- Sosyal Darwinizm: http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/sosyal_darwinizm, 10.05.2014

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hamit ÇELİK

Doğum Yeri ve Tarihi : Mardin/1979

Eğitim Durumu

Lisans Eğitimi : Fen- Edebiyat Fizik

Yüksek Lisans Öğrenimi : Uluslararası İlişkiler

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar :

Pozisyon : Memur

İletişim

E-Posta Adresi : hamitcelik3545@hotmail.com

Tarih :